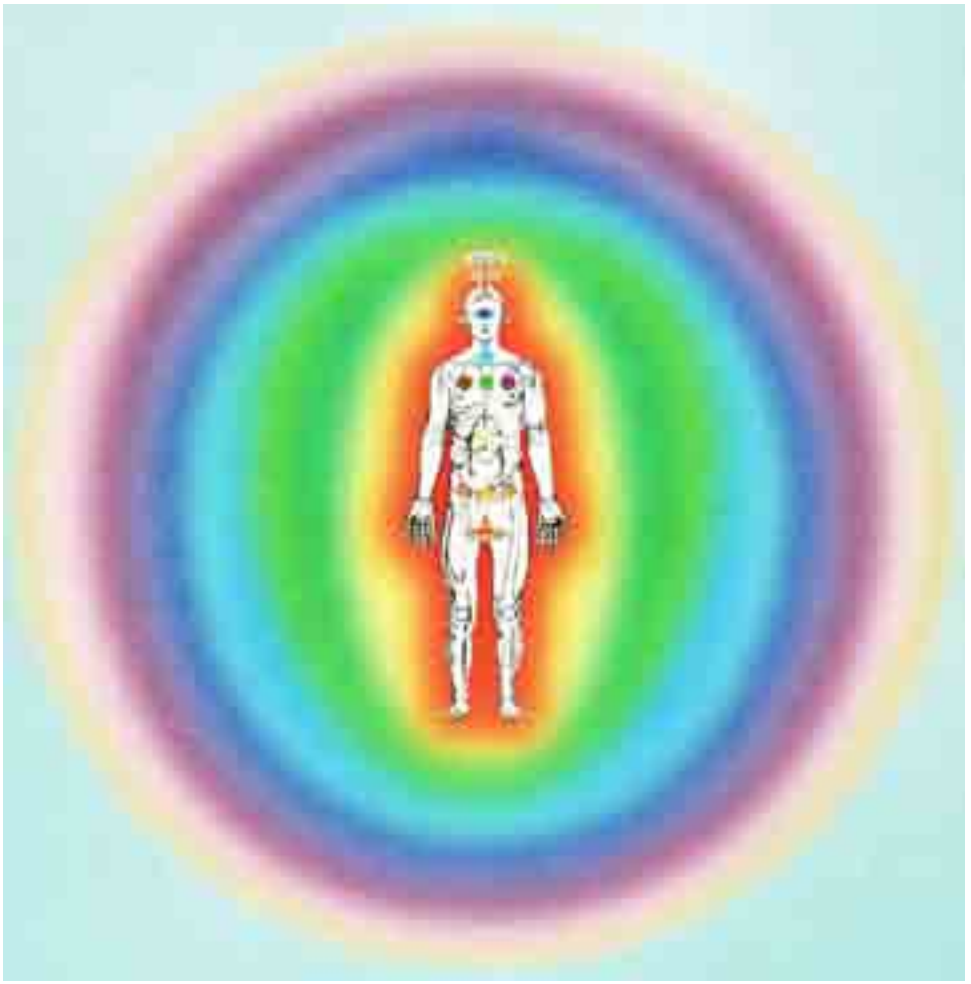
Західний центр енергоінформаційних наук
Українська Міжнародна академія
профілактичної медицини НТШ

ФЕНОМЕН ЛЮДИНИ
ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ

Збірник наукових праць
Випуск 82 (148)

Львів 2018

УДК:613 (082)
ББК 52.201
Ф423

Редакційна колегія:
Білинський Б.Т. – д-р мед.н., професор, **Васильчук А.Л**. – канд.пед.н., доцент, **Панишко Ю.М.** – канд.мед.н., доцент, (відп. редактор), **Петлін В.М**. – д-р геогр.н, професор, **Томашевський Я.І.** – д-р мед.н., професор, **Федоров Ю.В.** – д-р мед.н., професор, **Шевчук Л.Т**. – д-р екон.н., професор

Редакційна рада:
Dubala A. – д-р екон. (Кельце, Польща), **Кравців Р.Й**. – д-р біол. н, професор (Львів), **Огірко І.В.**. – д-р фіз.-мат. н. (Львів), **Svák Ján** – д-р юрид. н., професор (Братислава, Словаччина), **Tůma Jiří** – д-р філос. (Прага, Чехія)

Довбуш Р.Т. – технічний редактор

Друкується за ухвалою Української міжнародної Академії профілактичної медицини НТШ №1 від 19.03.2012 р.

Феномен людини. Здоровий спосіб життя [Текст]: зб.наук. праць. / За ред. доц. Ю.М. Панишка. – Львів, 2018. – Вип. 82 (148). – 104 с.

До збірника увійшли 27 наукових та науково-методичних робіт. Збірник наукових робіт розрахований на працівників науково-дослідних інститутів, викладачів вищих та середніх навчальних закладів, лікарів, психологів, педагогів, філософів, біологів, географів, фахівців фізичного виховання та всіх, хто цікавиться феноменом людини.

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен та інших відомостей, а також стилістику викладу несуть автори.

На обкладинці: фото з книги **А. Васильчука “Neznámé emoce”**

Комп’ютерна верстка та макетування: **Р.Т. Довбуш**

ISSN 2307-0722 **© Ю. М. Панишко, 2018**

ЗМІСТ

Відомості про авторів …….…….		**5**
Васильчук А.Л.	Еніоанатомічна технологія тренування і розвитку меруданди, іди, пінгали ……..	**6**
Матвієнко Ю.О.	Невралгія язико-глоткового нерва (огляд проблеми) ……..	**14**
ХРОНІКА		
Редколегія	Поздоровлення ювілярів ЛНМУ імені Данила Галицького ……	**24**
Панишко Ю.М., Васильчук А.Л., Бумбар О.І, Метельська Л.С.	Хроніка грудня. Ювілейні дати українських лікарів та вчених ……..……	**25**
Панишко Ю.М., Метельська Л.С.	Стефанія Михайлівна Юсько. До 100-річчя від народження ……..……..……...……....…….	**33**
Боржієвський Ц.К., Панишко Ю.М.	Микола Миколайович Болярський. До 140-річчя від народження ……..……...…..……....……...	**35**
Панишко Ю.М., Канюк Й.І., Корнілова Л.Є., Довбуш Р.Т.	Микола Михайлович Амосов. До 105-річчя від народження ……..……...…..……....……...	**37**
Савран В.Р., Панишко Ю.М., Міхель Ю.М.	Микола Маркіянович Волкович. До 160-річчя від дня народження ……...	**44**
Панишко Ю.М., Боржієвський Ц.К., Коваль І.І.	Іван Ілліч Мітюк. До 85-річчя від народження ……..……...……....…….	**47**
Ковцун В.І., Панишко Ю.М., Васильчук А.Л.	Андрій Васильович Дулібський. До 50-річчя від народження ……..……...……....……...	**50**
Панишко Ю.М., Васильчук А.Л.	Ігор Васильович Комісаренко. До 85-річчя від народження ……..……...……....……...	**53**
Кравців Р.Й., Панишко Ю.М.	Микола Кіндратович Лінник. До 80-річчя від народження ……..……...……....……...	**55**
Панишко Ю.М., Матвієнко Ю.О.	Олександр Іванович Арутюнов. До 115-річчя від дня народження ……..	**57**
Федоренко В.І., Панишко Ю.М.	Андрій Михайлович Сердюк. До 80-річчя від народження ……..……...……....……...	**59**

Кечеджі Л.В.	Лідія Спиридонівна Папуш. До 100-річчя від народження ……..……..……...…….……	**63**
Панишко Ю.М., Васильчук А.Л., Новикова Н.І., Лаврик Г.В.	Хроніка грудня. Ювілейні дати зарубіжних лікарів та вчених ……...……	**65**
Панишко Ю.М., Кароль Ю.С., Васильчук А.Л.	Алфред Дей Херші. До 110-річчя від дня народження……..……..……	**72**
Горицький В.М., Панишко Ю.М., Тарасов В.В.	Олександр Іванович Євдокимов. До 135-річчя від дня народження……..……...……	**74**
Панишко Ю.М., Васильчук А.Л.	Фріц Габер. До 150-річчя від дня народження……..……...……	**76**
Матвієнко Ю.О, Матвієнко С.В.	Роберт Кох. До 175-річчя від дня народження……..……...……	**79**
Панишко Ю.М., Березніченко Н.В., Кулинич Р.О.	Олег Георгійович Газенко. До 100-річчя від дня народження……	**82**
Панишко Ю.М., Васильчук А.Л., Лаврик Г.В.	Мішель де Нотрдам (Нострадамус). До 515-річчя від дня народження ……..……..……	**85**
Панишко Ю.М., Довбуш Р.Т.	Збігнев Реліга. До 80-річчя від дня народження……..……..……	**89**
Панишко Ю.М., Кармазин Г.В.	Еміль П'єр Поль Ру. До 165-річчя від дня народження……..……..……	**92**
Панишко Ю.М., Петлін В.Н., Шевелюк О.В.	Вілард Френк Ліббі. До 110-річчя від дня народження……..……...……	**94**
Панишко Ю.М., Васильчук А.Л.	Джордж Дейвіс Снелл. До 115-річчя від дня народження……	**97**
Панишко Ю.М., Васильчук А.Л.	Холден Кеффер Хартлайн. До 115-річчя від дня народження ……..……..……	**99**
Панишко Ю.М., Яхно Г.Г., Васильчук А.Л.	Герман Бургаве. До 350-річчя від дня народження ……..……..……	**101**
Редколегія	Інформаційний матеріал …….……	**104**

Відомості про авторів

Березніченко Ніна Василівна – лікар-психіатр вищої кваліфікаційної категорії, практикуючий психолог (м. Львів).

Бумбар Олег Іванович – кандидат медичних наук, доцент кафедри терапевтичної стоматології ФПДО Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького.

Васильчук Анатолій Леонідович – кандидат педагогічних наук, доцент анатомії, лікар еніопсихолог, магістр психотроніки та біомагнітології, народний цілитель України, майстер спорту України.

Горицький Віктор Матвійович – доктор медичних наук, професор кафедри хірургічної стоматології та щелепно-лицевої хірургії Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, професор кафедри хірургічної стоматології, щелепно-лицевої хірургії та онкостоматології Ужгородського національного університету, академік АН ВО України.

Довбуш Ріта Теофілівна – технічний редактор збірника «Феномен людини. Здоровий спосіб життя».

Канюк Йосип Іванович – кандидат медичних наук, доцент (м. Львів).

Кармазин Галина Миколаївна – кандидат медичних наук, завідувач 1-го дитячого відділення Львівської обласної інфекційної клінічної лікарні

Кароль Юрій Степанович – кандидат медичних наук, старший науковий співробітник, лікар-гематолог вищої кваліфікаційної категорії гематологічного відділення КНП «5-А міська клінічна лікарня м. Львова».

Кечеджі Людмила Василівна – голова грецької громади «Еллінес» у Львівській області.

Коваль Іван Іванович – кандидат медичних наук, доцент (м. Львів).

Ковцун Василь Іванович – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, завідувач кафедри спортивних та рекреаційних ігор Львівського державного університету фізичної культури.

Корнілова Лідія Євгенівна – завідувач відділу наукової бібліографії Національної наукової медичної бібліотеки України (м. Київ).

Кравців Роман Йосипович – лікар ветеринарної медицини, доктор біологічних наук, професор, академік НААН України, Заслужений діяч науки і техніки України.

Кулинич Римма Олександрівна – лікар з організації і управління охорони здоров'я вищої кваліфікаційної категорії (м. Львів).

Лаврик Ганна Володимирівна – бібліотекар наукової бібліотеки Львівського медичного університету імені Данила Галицького.

Матвієнко Станіслава Василівна – кандидат біологічних наук, доцент кафедри корекції початкової освіти та інклюзії факультету педагогічної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка.

Матвієнко Юрій Олександрович – кандидат медичних наук, доцент кафедри неврології Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького.

Метельська Людмила Стефанівна – завідувач відділу автоматизації бібліотечно-бібліографічних процесів наукової бібліотеки Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького.

Міхель Юрій Михайлович – лікар-хірург вищої кваліфікаційної категорії КЗ ЛОР «Львівська обласна клінічна лікарня».

Новикова Ніна Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри природничо-математичної освіти Львівського обласного інституту післядипломної освіти.

Панишко Юрій Митрофанович – кандидат медичних наук, доцент, почесний донор України.

Петлін Валерій Миколайович – доктор географічних наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, голова Вченої ради Західного центру енергоінформаційних наук.

Савран Володимир Романович – доктор медичних наук, професор кафедри онкології та медичної радіології Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького.

Тарасов Віктор Вікторович – полковник м/с, лікар-стоматолог-ортопед вищої кваліфікаційної категорії Клініки щелепно-лицевої хірургії та стоматології Військово-медичного центру Західного регіону.

Федоренко Віра Іларіонівна – доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри загальної гігієни з екологією Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького.

Шевелюк Ольга Володимирівна – завідувач сектору відділу комплектування наукової бібліотеки Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького.

Яхно Григорій Григорович – кандидат медичних наук, доцент Львівського медичного інституту.

А. Л. ВАСИЛЬЧУК

ЕНІОПСІАНАТОМІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ ТРЕНУВАННЯ І РОЗВИТКУ МЕРУДАНДИ, ІДИ, ПІНГАЛИ

Вперше в світі описана еніопсіанатомічна технологія тренування і розвитку меруданди, іди, пінгали.

Ключові слова: стадії розвитку меруданди, іди, пінгали – створення умов, налаштування еніопсихіки, встановлення інформаційно-енергетичного контакту, тренування і розвиток, завершення тренування.

Впервые в мире описана эниопсианатомическая технология тренировки и развития меруданды, иды, пингалы.

Ключевые слова: стадии развития меруданды, иды, пингалы – образование условий, настройка эниопсихики, установление информационно-энергетического контакта, тренировка и развитие, завершение тренировки.

For the first time in the world, the eniopsianatomic technology of training and development of merudanda, ida, pingala is described.

Key words: stages of development of merudanda, ida, pingala – creation of conditions, adjustment of the eniopsychic, establishment of information and energy contact, training and development, completion of training.

Продовження з випуску 75(141) –82(148)

Стадії розвитку меруданди, іди, пінгали

В основу еніопсіанатомічної технології виконання вправ, спрямованих на розвиток меруданди, іди і пінгали, покладено еніоанатомічні знання тонкоматеріальних тіл, меруданди, іди, пінгали, еніо-психології, еніопедагогіки й еніології. Самостійне еніопсіанатомічне виконання вправ може бути розпочато, якщо учень добре знає еніоанатомію меруданди, іди, пінгали, володіє еніопсіанатомічними технологіями, методами і засобами їх розвитку. Меруданду, іду і пінгалу потрібно розвивати одночасно. Ці канали з'єднуються у структурну цілісність так, що в меруданді рівнозначно представлені мікроканали іди і пінгали, відповідно в іді – мікроканали меруданди і пінгали, а в пінгалі – мікроканали меруданди та іди. При розвитку меруданди автоматично розвиваються мерудандові мікроканали в іді і пінгалі, при розвитку іди – відповідно ідові мікроканали в меруданді та пінгалі, а при розвитку пінгали – пінгалові мікроканали в іді й меруданді.

Еніопсіанатомічна технологія виконання вправ має 5 стадій. С**тадії розвитку меруданди, іди, пінгали:**

1. Створення умов для еніопсіанатомічного розвитку меруданди, іди, пінгали
2. Налаштування еніопсихіки на виконання еніопсіанатомічних вправ з мерудандою, ідою, пінгалою
3. Встановлення інформаційно-енергетичного контакту з мерудандою, ідою та пінгалою
4. Виконання еніопсіанатомічних вправ з мерудандою, ідою та пінгалою
5. Завершення еніопсіанатомічних вправ з мерудандою, ідою, пінгалою.

Перша стадія: створення умов для еніопсіанатомічного розвитку меруданди, іди, пінгали

Змістом 1-ї стадії – створення умов для виконання еніопсіанатомічних вправ, спрямованих на тренування і розвиток меруданди, іди та пінгали, – **мають бути:**

- вибір тихого, екологічно, гігієнічно та інформаційно-енергетично чистого місця без будь-яких артефактів; для вдосконалення й універсального розвитку обов'язкова наявність артефактів та ускладнень
- легкий, несинтетичний, зручний одяг світлих кольорів
- приміщення, у якому виконуватимуть вправи, має бути провітреним, обов'язково мають бути кімнатні квіти, рослини, дерева, не має бути мобільних телефонів, потужних радіоелектронних пристроїв, носіїв негативної інформації, важлива також наявність кольорових еніоанатомічних малюнків меруданди, іди та пінгали
- визначення аномальних і геопатогенних зон прямокутника сітки Хартмана у приміщенні, де виконуватимуть еніопсіанатомічні вправи
- нейтралізація негативних, біопатогенних й антидуховних інформаційно-енергетичних випромінювань аномальних зон у приміщенні, де виконуватимуть еніопсіанатомічні вправи
- інформаційно-енергетичне очищення приміщення та місця виконання еніопсіанатомічних вправ
- проведення інформаційно-енергетичних аплікацій приміщення та місця виконання вправ
- наповнення місця тренування усіма кольорами тріад меруданди, іди та пінгали
- імплантація універсальної еніоанатомічної голограми меруданди, іди та пінгали до приміщення і місця виконання еніопсіанатомічних вправ
- наповнення місця тренування інформаційно-енергетичними голограмами еніоанатомічної норми, всебічного, гармонійного, збалансованого й універсального розвитку меруданди, іди та пінгали
- недопущення відволікальних впливів на учня зовнішніх подразників – шуму, яскравого світла, тепла, холоду, вологості, неприємних запахів тощо
- природне, рівномірне освітлення приміщення, яке можна регулювати, та інші специфічні умови
- прийняття відповідного положення (стоячи, лежачи, напівлотос, лотос) у центрі прямокутника сітки Хартмана.

Це основні умови, дотримання яких створює середовище, необхідне для початку еніопсіанатомічного тренування і розвитку меруданди, іди та пінгали.

Друга стадія: налаштування еніопсихіки на виконання еніопсіанатомічних вправ з мерудандою, ідою, пінгалою

Змістом 2-ї стадії – налаштування еніопсихіки на еніопсіанатомічне виконання вправ, спрямованих на тренування і розвиток меруданди, іди та пінгали, – **мають бути:**

- вибір зручного положення тіла (асани) в центрі прямокутника сітки Хартмана з напрямом обличчя учня на схід або північ
- прохання до Всесвіту про дозвіл на еніопсіанатомічне тренування
- розслаблення м'язів
- звільнення мозку від думок

- утримання мозку у спокійному стані
- досягнення позамисленнєвого стану мозку
- перебування в релаксаційному стані
- нереагування на зовнішні і внутрішні подразники
- досягнення спокійного, ритмічного дихання з переходом до кольорової пранаями
- концентрація уваги на мерудандових, ідових, пінгалових тріадах, шарах і мікроканалах, які потрібно розвивати
- ментальна голографічна уява та візуалізація мерудандових, ідових, пінгалових тріад, шарів та мікроканалів, які потрібно розвивати тощо.

Якщо учень налаштував свою еніопсихіку відповідно до вищенаведених положень, він може перейти до 3-ї стадії – встановлення інформаційно-енергетичного контакту із мерудандою, ідою, пінгалою, тріадами, шарами і мікроканалами, які потрібно розвивати.

Третя стадія: встановлення інформаційно-енергетичного контакту з мерудандою, ідою, пінгалою

Змістом 3-ї стадії – встановлення інформаційно-енергетичного контакту з мерудандою, ідою, пінгалою, тріадами, шарами і мікроканалами – **мають бути:**

- поглиблена концентрація, ментальна уява та візуалізація меруданди, іди, пінгали, мерудандових, ідових, пінгалових тріад, шарів та мікроканалів, причому між мозком, свідомістю і мерудандою, ідою, пінгалою виникає інформаційно-енергетичний контакт та активні інформаційно-енергетичні взаємообміни
- відчування меруданди, іди, пінгали, мерудандових, ідових, пінгалових тріад, шарів і мікроканалів
- проглядання, біолокація і сканування меруданди, іди, пінгали, мерудандових, ідових, пінгалових тріад, шарів та мікроканалів
- визначення еніоанатомічного стану меруданди, іди, пінгали, мерудандових, ідових, пінгалових тріад, шарів і мікроканалів
- проглядання меруданди, іди, пінгали, мерудандових, ідових, пінгалових тріад, шарів та мікроканалів у стані медитативної концентрації
- чітке відчуття кольорів, форм, будови, структур, архітектоніки, топографії, функцій меруданди, іди, пінгали, мерудандових, ідових, пінгалових тріад, шарів та мікроканалів
- відчуття інформаційно-енергетичного контакту та взаємообмінів із мерудандою, ідою, пінгалою
- досягнення активних інформаційно-енергетичних взаємообмінів мозку із мерудандою, ідою, пінгалою, тріадами, шарами і мікроканалами
- візуалізація меруданди, іди, пінгали, мерудандових, ідових, пінгалових тріад, шарів та мікроканалів, що значно посилює інформаційно-енергетичний контакт
- голографічна уява та візуалізація меруданди, іди, пінгали, мерудандових, ідових, пінгалових тріад, шарів та мікроканалів мають однакове значення для встановлення інформаційно-енергетичного контакту із сушумною
- ментальна голографічна уява або візуалізація інформаційно-енергетичного контакту і взаємообмінів із мерудандою, ідою, пінгалою, тріадами, шарами і мікроканалами в усіх діапазонах електромагнітного спектра
- відчуття в усіх діапазонах електромагнітного спектра інформаційно-енергетичних

взаємообмінів мозку із мерудандою, ідою, пінгалою, тріадами, шарами і мікроканалами
- нормалізація форм, структур і топографії меруданди, іди, пінгали та їх структур
- інформаційно-енергетичне очищення меруданди, іди, пінгали та їх структур
- досягнення еніоанатомічної норми меруданди, іди, пінгали та їх структур
- функціональна активізація відповідних мерудандових, ідових, пінгалових тріад, шарів і мікроканалів.

На цій стадії розвитку меруданди, іди та пінгали надзвичайно важливо встановити інформаційно-енергетичний контакт із тріадами, систематизованими шарами, несистематизованими шарами й окремими мікроканалами в усіх діапазонах електромагнітного спектра та досягнути еніоанатомічної норми всіх цих каналових структур. Важливо відчути меруданду, іду і пінгалу, встановити їх розташування, форму і структурний стан. Для досягнення добрих результатів еніопсіанатомічне виконання вправ потрібно здійснювати відповідно до еніоанатомії меруданди, іди, пінгали в такій послідовності: основа, додаткова і власна структури меруданди, іди, пінгали, після цього – складові основи, додаткової та власної структур. Якщо учень виявить топографічні і структурні порушення, інформаційно-енергетичні забруднення та блокади, потрібно разом з учителем або самостійно їх усунути, провести інформаційно-енергетичне очищення і досягнути еніоанатомічної норми меруданди, іди, пінгали. У процесі біолокації, сканування, проглядання, ментальної концентрації та візуалізації важливо досягнути доброго відчуття еніоанатомічної норми меруданди, іди, пінгали і запам’ятати його. Після ясного відчуття меруданди, іди, пінгали і їхніх структур та активних інформаційно-енергетичних взаємообмінів мозку, свідомості, меруданди, іди та пінгали можна перейти до четвертої стадії – еніопсіанатомічних вправ з мерудандою, ідою, пінгалою.

Четверта стадія: виконання еніопсіанатомічних вправ з мерудандою, ідою, пінгалою

У відповідній асані, з розслабленими м’язами, спокійним мозком, кольоровою пранаямою і при ясному відчутті меруданди, іди, пінгали необхідно сконцентруватися на меруданді, іді та пінгалі з ментальним уявленням **голографічного образу:**

- основ меруданди, іди, пінгали
- рубіново-червоної тріади
- рубіново-світлосяюче-червоної тріади
- рубіново-оранжевої тріади
- рубіново-світлосяюче-оранжевої тріади
- рубіново-жовтої тріади
- рубіново-зеленої тріади
- рубіново-світлосяюче-зеленої тріади
- рубіново-блакитної тріади
- рубіново-бірюзової тріади
- рубіново-синьої тріади
- рубіново-бузкової тріади
- рубіново-фіолетової тріади
- рубіново-рожевої тріади
- рубіново-білої тріади

- рубіново-золотої тріади
- 1-го, внутрішнього рубінового шару
- 2-го, внутрішньооболонкового червоного шару
- 3-го, зовнішньооболонкового червоного шару
- 4-го, рубінового шару
- 5-го, внутрішньооболонкового світлосяюче-червоного шару
- 6-го, зовнішньооболонкового світлосяюче-червоного шару
- 7-го, рубінового шару
- 8-го, внутрішньооболонкового оранжевого шару
- 9-го, зовнішньооболонкового оранжевого шару
- 10-го, рубінового шару
- 11-го, внутрішньооболонкового світлосяюче-оранжевого шару
- 12-го, зовнішньооболонкового світлосяюче-оранжевого шару
- 13-го, рубінового шару
- 14-го, внутрішньооболонкового жовтого шару
- 15-го, зовнішньооболонкового жовтого шару
- 16-го, рубінового шару
- 17-го, внутрішньооболонкового зеленого шару
- 18-го, зовнішньооболонкового зеленого шару
- 19-го, рубінового шару
- 20-го, внутрішньооболонкового світлосяюче-зеленого шару
- 21-го, зовнішньооболонкового світлосяюче-зеленого шару
- 22-го, рубінового шару
- 23-го, внутрішньооболонкового блакитного шару
- 24-го, зовнішньооболонкового блакитного шару
- 25-го, рубінового шару
- 26-го, внутрішньооболонкового бірюзового шару
- 27-го, зовнішньооболонкового бірюзового шару
- 28-го, рубінового шару
- 29-го, внутрішньооболонкового синього шару
- 30-го, зовнішньооболонкового синього шару
- 31-го, рубінового шару
- 32-го, внутрішньооболонкового бузкового шару
- 33-го, зовнішньооболонкового бузкового шару
- 34-го, рубінового шару
- 35-го, внутрішньооболонкового фіолетового шару
- 36-го, зовнішньооболонкового фіолетового шару
- 37-го, рубінового шару
- 38-го, внутрішньооболонкового рожевого шару
- 39-го, зовнішньооболонкового рожевого шару
- 40-го, рубінового шару
- 41-го, внутрішньооболонкового білого шару
- 42-го, зовнішньооболонкового білого шару
- 43-го, рубінового шару
- 44-го, внутрішньооболонкового золотого шару

- 45-го, зовнішньооболонкового золотого шару
- додаткової структури меруданди, іди та пінгали
- систематизованих шарів муладхари
- систематизованих шарів свадхістхани
- систематизованих шарів маніпури
- систематизованих шарів анахати
- систематизованих шарів вішудхи
- систематизованих шарів аджни
- систематизованих шарів серцевої чакри
- систематизованих шарів чакри Землі
- систематизованих шарів камешвара-камешварі
- систематизованих шарів сахасрари
- систематизованих шарів магатми
- несистематизованих шарів життєво важливих і функціонально забезпечувальних чакр
- тришарових каналів
- каналових пучків
- чакрових мікроканалів
- оболонкових мікроканалів
- сушумнових мікроканалів
- правозіркових мікроканалів
- лівозіркових мікроканалів
- меридіанових мікроканалів
- змішаних мікроканалів
- внутрішньоканалових утворень власних структур меруданди, іди та пінгали
- внутрішньомерудандових мікроканалів, ультраканалів та субультраканалів
- внутрішньоідових мікроканалів, ультраканалів та субультраканалів
- внутрішньопінгалових мікроканалів, ультраканалів та субультраканалів
- внутрішнього міжмікроканалового злиття мікроканалів
- внутрішніх анастомозних з'єднань
- внутрішніх синаптичних з'єднань
- проникнень ультра- і субультраканалів до внутрішньомікроканалових просторів мікротрубкових мікроканалів
- внутрішньомерудандової сітки субультраканалів
- внутрішньоідової сітки субультраканалів
- внутрішньопінгалової сітки субультраканалів
- внутрішніх сіткових мікроканалів
- зовнішніх сіткових мікроканалів
- зовнішньоканалових утворень власних структур меруданди, іди, пінгали
- вихідних зовнішньомерудандових мікроканалів
- вихідних зовнішньоідових мікроканалів
- вихідних зовнішньопінгалових мікроканалів
- зовнішніх міжмікроканалових, міжультраканалових і міжсубультраканалових анастомозних з'єднань
- зовнішніх міжмікроканалових, міжультраканалових і міжсубультраканалових синаптичних з'єднань

- зовнішньоструктурної сітки субультраканалів
- внутрішньоструктурних сіток субультраканалів
- вхідних зовнішньомерудандових, зовнішньоідових та зовнішньопінгалових мікроканалів
- анастомозних з'єднань вхідних зовнішньомерудандових, зовнішньоідових і зовнішньопінгалових мікроканалів
- синаптичних з'єднань вхідних зовнішньомерудандових, зовнішньоідових і зовнішньопінгалових мікроканалів.

Після ментального голографічного уявлення структур меруданди, іди і пінгали можна виконувати такі вправи:

- активна медитація з мисленням про еніоанатомію меруданди, іди та пінгали
- відчуття меруданди, іди, пінгали та їхніх структур
- свідоме переміщення інформаційно-енергетичних матерій структурами меруданди, іди та пінгали

переміщення інформаційно-енергетичних матерій за схемою:

- меруданда, іда, пінгала – органи – меруданда, іда, пінгала
- меруданда, іда, пінгала – чакри – меруданда, іда, пінгала
- меруданда, іда, пінгала – оболонки – меруданда, іда, пінгала
- меруданда, іда, пінгала – сушумна – меруданда, іда, пінгала
- меруданда, іда, пінгала – зіркові канали – меруданда, іда, пінгала
- меруданда, іда, пінгала – меридіани – меруданда, іда, пінгала
- меруданда, іда, пінгала – очні канали – меруданда, іда, пінгала
- меруданда, іда, пінгала – вушні канали – меруданда, іда, пінгала
- меруданда, іда, пінгала – носові канали – меруданда, іда, пінгала та інші схеми відповідно до завдань еніоанатомічного розвитку меруданди, іди та пінгали
- інформаційно-енергетична аплікація меруданди, іди та пінгали
- ментальне утворення інформаційно-енергетичних голограм основи, додаткової та власної структур меруданди, іди і пінгали
- імплантація інформаційно-енергетичних голограм до основи, додаткової та власної структур меруданди, іди, пінгали
- аутоеніопсіанатомічна нормалізація меруданди, іди, пінгали їхніх структур та інші вправи.

Послідовність і зміст ступенів кожної стадії еніопсіанатомічного розвитку меруданди, іди, пінгали можуть бути змінені відповідно до завдань тренування, структурних станів меруданди, іди, пінгали, індивідуальних характеристик учня та його еніопсихічної підготовки до еніопсіанатомічного виконання вправ. Протягом одного еніопсіанатомічного заняття фактично неможливо тренувати і розвивати всі структури меруданди, іди, пінгали. Тому потрібно вибрати кілька структур, які будуть домінантними у процесі виконання еніопсіанатомічних вправ. Якщо учень добре володіє еніоанатомією меруданди, іди, пінгали, методами виконання еніопсіанатомічних вправ та еніопсихічно підготовлений до їх виконання, протягом одного 45-60-хвилинного заняття він зможе тренувати і розвивати всі структури меруданди, іди та пінгали.

П’ята стадія: закінчення еніопсіанатомічних вправ з мерудандою, ідою, пінгалою

Після еніоанатомічної нормалізації меруданди, іди і пінгали та їхніх структур **потрібно закінчити виконання еніопсіанатомічних вправ:**

- припинити свідомий інформаційно-енергетичний контакт мозку, свідомості, меруданди, іди і пінгали
- припинити активні інформаційно-енергетичні взаємообміни мозку, свідомості, меруданди, іди і пінгали
- розпочати 5-8-хвилинну зелену, бірюзову, фіолетову, рожеву, білу і золоту кольорові пранаями
- дослухатися до меруданди, іди, пінгали, тонкоматеріальних тіл та організму
- збалансувати відповідність між мерудандою, ідою, пінгалою та їхніми структурами
- провести топографічне збалансування тріад і шарів меруданди, іди, пінгали
- подякувати Всесвіту за можливість виконання еніопсіанатомічних вправ
- повернутися до нормального стану свідомості, щоденного фізіологічного, психічного та інформаційно-енергетичного стану організму, функціональної відповідності між мерудандою, ідою, пінгалою, їхніми структурами та між мерудандою, ідою, пінгалою і тонкоматеріальними тілами
- коротко занотувати еніопсіанатомічне заняття, виділити найважливіше для наступного еніопсіанатомічного виконання вправ, тренування і розвитку меруданди, іди, пінгали.

Після еніопсіанатомічного тренування та розвитку меруданди, іди, пінгали надзвичайно важлива кольорова пранаяма, яка нормалізує інформаційно-енергетичні потенціали тонкоматеріальних тіл, меруданди, іди, пінгали, їхніх структур та не допускає їх інформаційно-енергетичного виснаження. Аби продовжувати функціонування меруданди, іди, пінгали на найвищих частотах і перебувати в активній інформаційно-енергетичній єдності з високочастотними інформаційно-енергетичними полями, потрібно подякувати Всесвіту за можливість еніопсіанатомічного тренування.

Література

1. Васильчук А. Л. Еніоанатомія тонкоматеріальних тіл людини : навчально-методичний посібник / А. Л. Васильчук. – Львів : ПП Сорока Т. Б. Друк на потребу, 2015. – 752 с.
2. Васильчук А. Л. Еніоанатомія тонкоматеріальних тіл людини : підручник для університетів / А. Л. Васильчук. – Львів : ПП Сорока Т. Б. Друк на потребу, 2016. – 704 с.
3. Васильчук А. Л. Еніоанатомія системи каналів тонкоматеріальних тіл людини : підручник для університетів / А. Л. Васильчук. – Львів : ПП Сорока Т. Б. Друк на потребу, 2017. – 688 с.
4. Васильчук А. Л. Еніопсіанатомічний розвиток тонкоматеріальних тіл людини : монографія / А. Л. Васильчук. – Львів : ПП Сорока Т. Б. Друк на потребу, 2017. – 480 с.

Ю.О. МАТВІЄНКО

НЕВРАЛГІЯ ЯЗИКОВО-ГЛОТКОВОГО НЕРВА
(огляд проблеми)

Стаття представляє інформацію про невралгію язико-глоткового нерва – стан, який інколи зустрічається в практиці різних лікарів.

Ключові слова: невралгія язико-глоткового нерва, клінічна картина, діагностика, лікування

Статья представляет информацию о невралгии языкоглоточного нерва - состоянии, которое иногда встречается в практике различных врачей.

Ключевые слова: невралгия языко-глоточного нерва, клиническая картина, диагностика, лечение

The article presents information on glossopharyngeal neuralgia – condition that is encountered sometimes in the practice of different doctors.

Key words: glossopharyngeal neuralgia, clinical picture, diagnosis, treatment

ВСТУП

Нейропатичний біль є неноцицептивним болем, тобто болем, не пов’язаним із активацією больових рецепторів у будь-якій частині тіла. Це саме той його варіант, що спричиняється ураженням або захворюванням соматосенсорних систем.

Невралгія язиково-глоткового нерва (НЯГН) — стан, асоційований із розвитком болю в горлі, вусі та шиї. Згідно з класифікацією Міжнародної асоціації із вивчення болю (IASP), його означують як раптовий, тяжкий, короткий, рецидивуючий біль у зоні анатомічної іннервації язиково-глоткового нерва. В типових випадках він сильний, скороминущий, пронизливий, локалізується в ділянці вуха, основі язика, мигдаликовій пазусі або нижче кута нижньої щелепи, хоча просторово може варіювати і виявлятися в зонах іннервації інших черепних нервів — трійчастого, лицевого, блукаючого. Незвичайними симптомами цього розладу є асоційовані з болем серцеві аритмії, страх прийому їжі, що може провокувати больовий пароксизм, а також синкопальні епізоди.

Слід підкреслити, що НЯГН, всупереч даним літератури є досить поширеним розладом і пов’язаний із значними труднощами в діагностиці і низьким рівнем знань лікарів про це захворювання.

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ

В 1910 році Weisenburg вперше описав НЯГН як причину больового тику в пацієнта із пронизливими болем у горлі та вусі. У 1921 році Harris запропонував термін “невралгія язиково-глоткового нерва” для опису больового синдрому, що характеризувався пароксизмами однобічного, сильного, гострого болю в зоні іннервації згаданого нерва, що провокувався

шляхом подразнення тригерних точок. Він міг бути спонтанний або викликався певними діями — наприклад, позіханням, кашлем, ковтанням і мовленням. В 1933 році Reichert визнав барабанну гілку (нерв Якобсона) язиково-глоткового нерва як причину вушного болю при НЯГН. Wortis et al. (1942) уперше описали атипову форму цього захворювання в поєднанні із серцевими проблемами і синкопальними станами.

ЕПІДЕМІОЛОГІЯ

Внаслідок відсутності популяційних досліджень важко оцінити поширеність згаданого розладу в різних частинах світу. Katusic et al. опублікували результати 39-річного ретроспективного аналізу населення м. Рочестер (США). Було виявлено, що частота НЯГН становила 0,7 випадку/100 тис. населення/рік (0,9 і 0,5 серед чоловіків і жінок відповідно). Крім того, 25% хворих мали двобічні симптоми. Автори дійшли висновку, що захворювання загалом виявлялося у вигляді легких-помірних симптомів, причому тільки у 3,6% досліджених осіб виявлялося друге загострення протягом року. Лише 25% осіб було виконано оперативне втручання з метою симптоматичного поліпшення.

Rushton et al. (1981) опублікували результати дослідження НЯГН у клініці Мейо протягом 1922–1977 рр. Вони проаналізували 217 історій хвороби, з яких 57% досліджуваних осіб мали віком понад 50 років, а 43% були молодшими. В 161 пацієнта спостерігали спонтанні ремісії, 37 хворих не відзначали жодного поліпшення, а 12% осіб мали двобічний біль. В літературі немає окремих повідомлень про синкопальні стани, асоційовані з НЯГН, тому їх частоту оцінити неможливо. Ця невралгія може поєднуватися із невралгією трійчастого нерва, що підтверджено в дослідженні Sinay et al. Kondo et al. (1998) дійшли висновку, що за частотою НЯГН трапляється в 100 разів рідше, ніж тригемінальна. Її можна виявити в будь-якому віці, але переважно — після 50 років.

Patel et al. опублікували результати ретоспективного 20-річного дослідження 200 пацієнтів із м. Піттсбург (Пенсильванія, США), котрі зазнали мікроваскулярної декомпресії (МВД). З них 66,8% були жінки, а 33,2% — чоловіки. Середній вік у групі становив 50,2 року, середня тривалість болю сягала 5,7 року. Найпоширенішими симптомами були біль у горлі як ізольований феномен або в поєднанні з вушним болем. Дані щодо сезонності симптомів суперечливі. Не існує якоїсь схильності до конкретної сторони розвитку болю — в 54,8% досліджуваних пацієнтів він був лівосторонній, у 45,2% осіб — правосторонній.

Загалом можна сказати, що НЯГН є відносно рідкісним станом, порівняно з іншими черепними невралгіями, зазвичай залишається однобічним больовим процесом і має тенденцію до розвитку в жінок середнього віку.

АНАТОМІЧНІ АСПЕКТИ

Язиково-глотковий нерв є змішаним і має чутливий, вегетативний та моторний елементи. Він включає соматосенсорні волокна із ротоглотки, задньої третини язика, євстахієвої труби, середнього вуха і соскоподібного відростка. Чутлива іннервація двох останніх утворів здійснюється через барабанну гілку (нерв Якобсона). Також 9-тий черепний нерв відповідальний за реалізацію спеціальної чутливості (смаку) із задньої третини язика, а також аферентну імпульсацію із хемо- і барорецепторів каротидних синусів. Моторний компонент

іннервує посмугований шилоглотковий м’яз, парасимпатичний — привушну слинну залозу. Іншою важливою гілкою залишається нерв каротидного синуса (нерв Герінга). Він проводить імпульси від хеморецепторів і барорецепторів розтягу в головний мозок для підтримки рефлекторної регуляції дихальних і судинних функцій і, ймовірно, відповідальний за аритмогенність при НЯГН.

КЛІНІЧНІ ПРОЯВИ

Характеристики НЯГН є близькі до невралгії трійчастого нерва, проте вони мають певні особливості, котрі слід ідентифікувати для коректної діагностики і лікування.

Серії однобічних приступів гострого, пронизливого, стріляючого болю, локалізованого в горлянці й іррадіюючого у вухо чи навпаки, є типовими для цього розладу. Анатомічний розподіл болю має діагностичне значення: він починається з горла, мигдаликів і задніх відділів язика та поширюється вгору до євстахієвої труби і внутрішнього вуха або кута нижньої щелепи (таблиця 1).

Таблиця 1. Діагностичні критерії класичної НЯГН Міжнародного товариства із вивчення болю голови

1	Пароксизмальні приступи лицевого болю, що тривають від частки секунди до двох хвилин і відповідають критеріям із пунктів 2 і 3
2	Біль має всі з таких характеристик: • однобічна локалізація • локалізується в задніх відділах язика, мигдаликових пазухах, горлянці або під кутом нижньої щелепи і/або в вусі • він гострий, пронизливий і сильний • провокується ковтанням, жуванням, мовленням, кашлем і/або позіханням
3	Приступи є стереотипними у конкретного пацієнта
4	Немає ознак явного неврологічного дефіциту
5	Описаний стан не пов’язаний із якимось іншим розладом за даними анамнезу, фізикального обстеження або інших діагностичних досліджень
6	Виділяють дві форми НЯГН — класичну і симптоматичну. При останній, окрім описаних вище симптомів, є фонові больові відчуття між пароксизмами, а в зоні іннервації язиково-глоткового нерва наявні порушення чутливості

Біль при НЯГН є стертим на початку і в середньому триває до 30 секунд. Він дуже нестерпний і зазвичай рецидивує після короткого безбольового періоду в тій самій ділянці. Рецидиви тривають протягом днів, тижнів або місяців, переважно вдень. Найпоширенішим тригерним фактором є ковтання, особливо холодної рідини. Пароксизми також провокуються жуванням, мовленням, чханням, торканням ясен або слизової оболонки рота, інколи — різкими рухами голови, підняттям руки і зміщенням нижньої щелепи вбік. Деякі пацієнти повідомляють про

біль на фоні НЯГН, викликаний торканням зовнішнього слухового проходу, бічної поверхні шиї, шкіри периаурикулярної ділянки.

Порівняно з невралгією трійчастого нерва, при первинному обстеженні тригерні зони при НЯГН знайти набагато важче. Окремі хворі вказують на провокування болю прийомом солодкої, кислої, холодної або гарячої їжі, а також описують деякі рідкісні супутні феномени — шум у вухах, блювання, запаморочення, відчуття набрякання і мимовільні рухи. НЯГН інколи плутають із невралгією проміжного нерва (Якобсона), котра проявляється лише порушенням чутливості біля вуха. Аналогічний біль може виникати при скроневому артеріїті. В багатьох публікаціях у медичній літературі згадують про асистолію, судоми і синкопальні стани, асоційовані із НЯГН, — такий феномен означують як ваго-язиково-глоткову невралгію. Описані реакції виникають внаслідок комплексних анатомічних взаємодій між проміжним, блукаючим і язиково-глотковим нервами.

Більшість випадків НЯГН є ідіопатичними, але часами згаданий розлад асоціюється із новотворами мосто-мозочкового кута, пухлинами ротоглотки, арахноїдитом, осифікацією шилопід'язикової зв'язки, розсіяним склерозом і судинними мальформаціями. Захворювання може поєднуватися із невралгією трійчастого нерва, бути елементом комбінованого гіперактивного дисфункційного синдрому чи асоціюватися із аномалією Арнольда-Кіарі I типу.

Harris et al. (1921) описали НЯГН, ускладнену серцевою аритмією. Цей зв'язок є загальновизнаним і задокументованим у багатьох публікаціях, клінічних повідомленнях і резюмований Ferrante et al. Підвищена подразливість і посилена стимуляція язиково-глоткового нерва через механізм зворотного зв'язку, опосередкований ядром одиничного шляху середнього мозку і супутніми колатералями, стимулюють дорзальне рухове ядро блукаючого нерва. Така активація аномальної петлі при тяжкому невралгічному болю відповідатиме за посилену вагусну реакцію — серцеві аритмії, брадикардію, гіпотензію з подальшими гіпоксією головного мозку, сповільненням ЕЕГ-активності, синкопальними епізодами і судомами. Судоми, клонуси кінцівок, автоматизовані рухи губ і закочування очей угору є ознаками церебральної гіпоксії, індукованої брадикардією. Цей кардіоваскулярний феномен виявляється під час больової атаки або відразу після неї. Він зникає під впливом медикаментозного або хірургічного лікування. Існує невелика категорія пацієнтів із кардіологічними симптомами без типових невралгічних ознак, котрі дуже добре відгукнулися на МВД язиково-глоткового нерва. Такий стан означують як неневралгічну НЯГН, визнаючи той факт, що подразнення цього нерва не обов'язково провокує біль.

КЛАСИФІКАЦІЯ

Було зроблено багато спроб класифікувати НЯГН, найчастіше використовується розподіл захворювання за анатомічним принципом:

1. Вушний — біль у вусі й навколо нього

Поширеніша форма. Біль описують в анатомічній взаємодії з вухом. Він може бути будь-який — пекучий, стріляючий, давлячий, поколюючий тощо.

2. Ротоглотковий варіант — біль у горлі чи на обличчі і навколо них

Ця форма більш варійована і її симптоматика часто може перекриватися з анатомічними зонами іннервації інших черепних нервів.

Основою класифікації НЯГН Міжнародного товариства з вивчення болю голови (IHS) є часовий патерн болю.

Згідно з таким підходом виділяють:

- Класичну НЯГН — епізодичний біль
- Симптоматичну НЯГН — неперервний біль (поширеніша)

За етіологічною класифікацією цього захворіння виділяють:

1. Ідіопатичний тип

Найпоширеніший. Не виявляють якогось ураження нервової системи. Найчастіше пов'язаний із компресією нервового ганглію судиною або в зоні виходу із стовбура мозку. Цим можна пояснити той факт, що МВД усуває симптоматику НЯГН.

2. Вторинний тип (симптоматичний)

При ньому виявляють чітке ураження — травму, новотвір, інфекцію, судинну мальформацію або видовжений шилоподібний відросток (таблиця 2). Вторинний характер хвороби підозрюють при наявності супутнього неврологічного дефіциту, наприклад, затерпання в зоні іннервації цього нерва, болю в інших анатомічних зонах і т. д.

Таблиця 2. Етіологічна класифікація НЯГН

Ідіопатична (есенціальна) форма	• Судинна компресія • Центральна понтинна дисфункція
Вторинна (симптоматична) форма	• Травма (перелом основи черепа, проникаюча травма) • Новотвір (основи черепа, мосто-мозочкового кута, стовбура мозку, глотки, язика, мигдаликів, шиї, метастаз у головний мозок) • Інфекції (тонзиліт, фарингіт, петрозит, арахноїдит, парафарингеальний абсцес, туберкульоз) • Стан після хірургічних втручань (тонзилектомія, краніотомія) • Вади розвитку судин (артеріовенозні мальформації [АВМ], веретеноподібні аневризми, персистуюча під'язикова артерія, розшарування хребтової артерії) • Демієлінізація (розсіяний склероз) • Видовження шилоподібного паростка (синдром Ігла) • Інші причини (аномалія Арнольда-Кіарі 1 типу, гіперактивний дисфункційний синдром, опромінення, розростання хороїдного сплетення)

ДІАГНОЗ

Діагноз НЯГН є суто клінічний. Основний пріоритет робиться на встановленні синдромологічного діагнозу невралгії і виключенні інших причин болю — запалення, новотворів і т. д. Важливим залишається опис болю. Невралгічний біль є сильний, епізодичний, пронизливий, короткотривалий і може асоціюватися із періодами притупленої болючості між пароксизмами. Запальний або неопластичний біль, навпаки, більш сталий, триваліший, свердлячий і глибокий. Слід взяти до уваги розподіл болю, щоб бути впевненим, чи він є типово язико-глотковий, чи залучає інші черепні нерви — трійчастий або проміжний.

У випадку будь-кого болю з локалізацією в зоні іннервації язиково-глоткового нерва необхідно з'ясувати патерн його просторового розподілу (вушний або ротово-глотковий), локалізацію тригерних точок, уточнити у хворого, яким видами діяльності біль провокується (жуванням, мовленням і позіханням чи під дією голосних звуків), спитати про наявність вушних симптомів. Оцінюючи пацієнта за наведеним вище планом, НЯГН можна розділити на класичну/симптоматичну і вушну/невушну форми.

Якщо пацієнт не має болю на даний момент, але очікує його пізніше, в тригерну точку можна ввести 2% лідокаїн або 0,5% бупівакаїн для з'ясування того, чи ці агенти можуть запобігти майбутньому пароксизму. Якщо симптоми переважно вушні, ці препарати вводять у зовнішній слуховий прохід, щоб перевірити, чи це перерве існуючий біль або унеможливить наступну атаку. Нарешті, слід визначити, чи ця симптоматика відображає первинний або вторинний тип захворювання. Диференціальна діагностика вторинної НЯГН є досить комплексною (таблиця 2). Найважливішою причиною останньої є синдром Ігла внаслідок видовженого шилоподібного відростка або його кальцифікації. В анамнезі хворого необхідно шукати травми, опромінення, хірургічне втручання, запалення і демієлінізацію. Причиною вторинної НЯГН можуть бути захворювання основи черепа, шиї, носоглотки і зубів.

Лабораторні дослідження включають загальний аналіз крові, ШОЕ, визначення антинуклеарних антитіл і стандартне біохімічне дослідження для виключення системних захворювань — скроневого артеріїту, інфекцій, запалення, новотворів. Нейровізуалізація включає неконтрастну МРТ, магнітно-резонансу ангіографію (МРА) і 3-вимірну КТ-ангіографію (3D-КТА) для виявлення компресії нерва судиною, пухлиною або іншою кістковою структурою чи ознак демієлінізації. МРТ із високою роздільною та подальшою 3-вимірною пошаровою цифровою обробкою зображення забезпечує дуже точний діагноз потенційної нейро-васкулярної компресії різних черепних нервів (особливо блукаючого, язиково-глоткового і трійчастого) і залишається найостаннішим перспективним методом. З допомогою МРА візуалізують анатомічні співвідношення між нервами і судинами в надоливному заглибленні. При цьому особливу увагу звертають на хід передньої нижньої (ПНМА) і задньої нижньої мозочкової (ЗНМА) артерій, оскільки вони часто проходять через згадане заглиблення, де і починається язиково-глотковий нерв. Три радіологічні ознаки є важливими для діагностики НЯГН як судинно-компресійного синдрому:

1) висока точка відходження ЗНМА,

2) ЗНМА здійснює петлю,

3) ЗНМА спричиняє компресію в надоливному заглибленні.

Проте якщо компресуючою артерією є ПНМА, то НЯГН перед операцією діагностувати досить важко через нормальну анатомію цієї судини. В осіб із підозрою на периферичний варіант захворювання, що відгукується на лікування, МРТ не обов'язкова.

Візуалізація шиї здійснюється для виключення пухлин гіпофаринкса, гортані або грушеподібної кишені. Панорамна рентгенографія має проводитися для виключення синдрому Ігла. ЕКГ під час приступу необхідна для виключення супутніх серцевих аритмій.

НЕОПЕРАТИВНЕ ЛІКУВАННЯ

Фармакотерапія

Медикаменти залишаються лікуванням першого ряду при НЯГН. Найчастіше використовують карбамазепін, габапентин і прегабалін, хоча теоретично можна призначати будь-який антиконвульсант. Крім того використовують невеликі дози селективних інгібіторів зворотного захоплення серотоніну (СІЗЗС) та вітамін B_{12}. Перед початком застосування протиепілептичних ліків доцільно провести загальний і біохімічний аналіз крові та аналіз сечі.

Нестероїдні протизапальні препарати (НСПЗП) не рекомендують для рутинного лікування невралгічного болю, хоча наявні окремі повідомлення про випадки невралгії, котрі відгукнулися на комбінацію НСПЗП і опіоїдів. Вважається за постулат, що причиною такої ситуації є нез'ясоване гостре запалення. Опіоїди залишаються ад'ювантними середниками і демонструють обмежений успіх при невралгії. Для фармакотерапії останньої IASP рекомендує наступні препарати в таких дозах (таблиця 3). Проте згадані агенти мають титруватися до ефективного рівня, а при їх тривалому застосуванні виникає поступова толерантність. НЯГН найчастіше має рецидивуючо-ремітуючий перебіг, прийнятний контроль болю досягається приблизно через 2 місяці. Згодом дози застосовуваних середників можна поступово зменшити. Ремісії тривають в інтервалі кількох місяців-років. При загостренні дози збільшують. За відсутності адекватного контролю над болем добирають інший медикамент. Багатьом хворим із нейропатичним болем призначають два і більше агенти. Існують обмежені результати досліджень комбінацій медикаментозного і немедикаментозного лікування, хоча додаткові переваги від фізичної або психотерапії залишаються сумнівними. Головною мішенню медикаментозного лікування є досягнення контролю над болем з мінімальним порушенням повсякденної активності. Поганими прогностичними ознаками є двобічна НЯГН, персистуючий біль або його дуже часті атаки.

Таблиця 3. Препарати і їх дози, рекомендовані IASP для лікування НЯГН

Препарат	**Доза (мг/добу)**
Карбамазепін	100–2000
Габапентин	100–5000
Дулоксетин	20–90
Вальпроєва кислота	125–2500
Клоназепам	0,5–8

Ламотриджин	50–500
Баклофен	10–80
Фенітоїн	200–600
Прегабалін	75–500
Топірамат	50–1000

Блокади язиково-глоткового нерва

Блокади язиково-глоткового нерва використовують для діагностичної оцінки атипового лицевого болю, лікування НЯГН та резистентного болю на фоні раку горла. Вони є першокласним доповненням до фармакотерапії іритативних уражень язиково-глоткового нерва і забезпечують швидке полегшення болю. При цьому використовують нейролітичні (фенол, гліцерин, алкоголь та ін.) і ненейролітичні агенти (локальні анестетики) з певними додатками (стероїди, кетамін і т. д.). Такі блокади використовуються як з лікувальною, так і діагностичною метою, підтверджуючи діагноз НЯГН. Діагностична блокада є одним із перших заходів для означення будь-якого болю в нижній половині обличчя, як істинної НЯГН. Нейролітичні середники залишаються безпечною альтернативою до більш інвазивних процедур.

Наявні різні доступи до блокади язиково-глоткового нерва:

1. Внутрішньоротовий: використовують голку для люмбальної пункції, вигнуту в кінці під кутом 25 градусів, котру вводять на глибину 5 мм через слизову оболонку в нижньо-бічній ділянці задньої тонзилярної подушки.

2. Позаротовий: блокаду здійснюють посередині уявної лінії, що йде від соскоподібного відростка до кута щелепи, на глибину до 3 см. В цій точці нерв лежить відразу під шилоподібним відростком. Даний доступ технічно простіший і комфортніший для пацієнта.

В лікуванні НЯГН віддають перевагу позаротовому доступу, оскільки при внутрішньоротовому не досягається гальмування провідності по барабанній гілці цього нерва. Також при останньому доступі є ймовірність випадкового введення препарату в мигдаликову артерію внаслідок обмеженої мобільності при наближенні голки до зони блокади в задніх відділах ротової порожнини.

При технічно неадекватному проведенні маніпуляції можна зачепити сонну артерію або внутрішню яремну вену. Внаслідок безпосереднього пошкодження язиково-глоткового або блукаючого нервів розвиваються дисфагія й охриплість голосу. Двобічна блокада асоціюється з ризиком двобічного паралічу голосових зв'язок і тому не рекомендується. Порушення парасимпатичної імпульсації при супутній блокаді блукаючого нерва може спричинити тахікардію і гіпертензивну реакцію.

ХІРУРГІЧНЕ ЛІКУВАННЯ

Якщо пацієнт рефрактерний до медикаментів або не переносить їх, наступним вибором стає хірургія. Проте вона пов'язана з підвищеним ризиком ускладнень і обмежена хворими молодого віку. Оперативні втручання при НЯГН такі:

1. Периферичні процедури:

a. Екстракраніальні — безпосередня хірургічна нейротомія або черезшкірна радіочастотна термальна ризотомія;

b. Інтракраніальні — безпосереднє пересікання язиково-глоткового і блукаючого нервів у ділянці мосто-мозочкового кута.

2. Центральні процедури — черезшірна або відкрита тригемінальна трактотомія-нуклеотомія або операція на хвостатому ядрі й ділянці входження дорзального корінця.

На сьогодні найоптимальнішими хірургічними втручаннями у пацієнтів із НЯГН є МВД і ризотомія язиково-глоткового нерва із верхніми корінцями блукаючого нерва. При ідіопатичній формі захворювання реакція на МВД є доброю, при вторинній же НЯГН тип інтервенції визначається патологічним процесом — резекція пухлини, декомпресія задньої черепної ямки при аномалії Арнольда-Кіарі, емболізація артеріо-венозної мальформації, коагуляція розростання хороїдного сплетення, видалення шилоподібного відростка при синдромі Ігла. При вторинній НЯГН, коли МВД технічно неможлива, пересікання внутрішньочерепної порції корінця є курабельним і тому широко застосовується. У великих серіях випадків Rushton et al., а також Taha et al. не спостерігали рецидивів після прегангліонарного пересікання корінців 9-го і 10-го черепних нервів. Разом з тим у літературі є повідомлення про те, що пересікання волокон блукаючого і язиково-глоткового нерва, здійснене відкрито або шляхом черезшкірної трактотомії-нуклеотомії, інколи ускладнюється тяжкими персистуючими дисфонією і дисфагією. Це пояснюється тим фактом, що всі нейродеструктивні або аблятивні процедури несуть певний ризик невриту, деаферентаційного болю або нейро-судинного пошкодження.

Із вдосконаленням мікрохірургічних і анестезіологічних методик (зокрема, застосування стовбурових викликаних потенціалів) доведено, що МВД — ефективне і безпечне втручання, котре розглядають як лікування першого ряду при фармакорезистентній НЯГН. В дослідженні, проведеному Resnic et al., воно забезпечувало цілковите зникнення болю у 76% випадків і значне його поліпшення — у 16% пацієнтів. Sampson et al. за результатами тривалого спостереження виявили стійке поліпшення болю в інтервалі більш ніж 10 років після МВД. Останню слід розглядати, якщо типові симптоми НЯГН поєднані з петлею ЗНМА біля язиково-глоткового нерва й особливо в осіб із ізольованим синдромом болю в горлі.

Екстракраніальна нейротомія і черезшкірна радіочастотна ризотомія обмежуються лише тими хворими, котрі не відреагували на консервативне лікування і не зможуть перенести відкриті внутрішньочерепні втручання. Видалення шилоподібного відростка (стилектомія) є перспективним методом, якщо виключені центральні форми захворювання і продіагностовано видовження цього утвору.

Останніми роками опубліковано одиничні клінічні випадки позитивного впливу пульсуючого радіочастотного нейролізу (ПРН) і радіохірургії з допомогою гамма-ножа. ПРН — недеструктивний нейромодулюючий метод терапії як ідіопатичної, так і вторинної НЯГН. При цьому на фоні постійної температури застосовуються короткі імпульси радіочастотної енергії. При радіохірургічному втручанні доза 80 Гр стереотактично спрямовується в ізоцентричну ділянку з цільовим застосуванням МРТ як локалізуючого засобу; колімація становить 4 мм.

Гамма-ніж може служити потенційною альтернативою іншим черезшкірним та хірургічним методикам при вторинній НЯГН. Стереотактична радіохірургія з гамма-ножем залишається мінімально інвазивним втручанням для цих пацієнтів. Найбільшу їх серію (5 осіб) зібрали Pollock and Boes, котрі лікували це захворювання таким способом, обравши за мішень язиково-глотковий і блукаючий нерви в ділянці яремного отвору; вони досягли рівня терапевтичного успіху 60%. Описані методики є перспективним напрямом, котрий може позбавити хворих на НЯГН болю і потенційних ускладнень оперативних інтервенцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Benoliel R, Eliav E. Neuropathic orofacial pain. Oral Maxillofac Surg Clin North Am. 2008 May;20(2):237-54, vii.
2. Chen J, Sindou M. Vago-glossopharyngeal neuralgia: a literature review of neurosurgical experience. Acta Neurochir (Wien). 2015 Feb;157(2):311-21
3. Cheshire WP Jr. Cranial Neuralgias. Continuum (Minneap Minn). 2015 Aug;21(4 Headache):1072-85.
4. Dach F, Éckeli ÁL, Ferreira Kdos S, Speciali JG. Nerve block for the treatment of headaches and cranial neuralgias — a practical approach. Headache. 2015 Feb;55 Suppl 1:59-71.
5. Dorsch JN. Neurologic syndromes of the head and neck. Prim Care. 2014 Mar;41(1):133-49.
6. Erman AB, Kejner AE, Hogikyan ND, Feldman EL. Disorders of cranial nerves IX and X. Semin Neurol. 2009 Feb;29(1):85-92.
7. Hupp WS, Firriolo FJ. Cranial neuralgias. Dent Clin North Am. 2013 Jul;57(3):481-95.
8. Kandan SR, Khan S, Jeyaretna DS, Lhatoo S, Patel NK, Coakham HB. Neuralgia of the glossopharyngeal and vagal nerves: long-term outcome following surgical treatment and literature review. Br J Neurosurg. 2010 Aug;24(4):441-6.
9. Ma Y, Li YF, Wang QC, Wang B, Huang HT. Neurosurgical treatment of glossopharyngeal neuralgia: analysis of 103 cases. J Neurosurg. 2015 Sep 4:1-5.
10. Reddy GD, Viswanathan A. Trigeminal and glossopharyngeal neuralgia. Neurol Clin. 2014 May;32(2):539-52.
11. Sindou M, Keravel Y. Neurosurgical treatment of vago-glossopharyngeal neuralgia. Neurochirurgie. 2009 Apr;55(2):231-5.
12. Singh PM, Dehran M, Mohan VK, Trikha A, Kaur M. Analgesic efficacy and safety of medical therapy alone vs combined medical therapy and extraoral glossopharyngeal nerve block in glossopharyngeal neuralgia. Pain Med. 2013 Jan;14(1):93-102.
13. Singh PM, Kaur M, Trikha A. An uncommonly common: Glossopharyngeal neuralgia. Ann Indian Acad Neurol. 2013 Jan;16(1):1-8.

ХРОНІКА

У грудні 2018 р. відзначають свої ювілеї люди, які причетні до охорони здоров'я

ПОЗДОРОВЛЯЄМО З:

30 річчям

Максимець Тетяну Андріївну
Козелко Ірину Романівну

35 річчям

Чемерис Олену Адріанівну
Яськів Ганну Ігорівну
Роговик Наталію Володимирівну
Захаревич Галину Євгенівну
Мальську Андріану Андріївну

40 річчям

Фурдичко Анастасію Іванівну
Стиранівську Оксану Ярославівну

45 річчям

Кристопчук Соломію Ананіївну
Кленіну Олену Валеріївну
Рожко Людмилу Михайлівну

50 річчям

Гоцко Марту Євстахіївну

55 річчям

Ходора Ореста Євгеновича
Павленко Ірину Андріївну
Грицину Ірину Вікторівну
Матущак Ольгу Миколаївну

60 річчям

Горішнього Володимира Ярославовича
Дармограя Романа Євдокимовича
Вергнун Оксану Михайлівну

65 річчям

Костик Ольгу Петрівну
Дзіся Євгена Івановича

80 річчям

Герасуна Бориса Абрамовича

Бажаємо міцного здоров'я!

Ю.М. ПАНИШКО, А.Л. ВАСИЛЬЧУК,
О.І. БУМБАР, Л.С. МЕТЕЛЬСЬКА

Хроніка грудня. ЮВІЛЕЙНІ ДАТИ УКРАЇНСЬКИХ ЛІКАРІВ І ВЧЕНИХ

1 грудня 155 років від дня народження **Михайла Коса**, лікаря-окуліста. Був першим в Галичині українським окулістом; військовим лікарем у Перемишлі, автором перших наукових праць з офтальмології українською мовою, які друкувалися у Львові та Києві. Спеціалізувався за кордоном. Був дійсним членом НТШ. Помер 12 лютого 1930 р. на 67 році життя.

1 грудня 75 років від дня народження **Миколи Миколайовича Великого**, біохіміка. Народився в с. Верхівцеве Дніпропетровської області. У 1965 р. закінчив біологічний факультет Львівського університету. У 1965–1968 рр. – аспірант Інституту біохімії. У 1969–1988 рр. – молодший, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії Інституту біохімії. У 1968 р. захистив кандидатську дисертацію. У 1988–2000 рр. – завідувач кафедри біохімії Львівського університету. У 2000–2006 рр. – професор кафедри біоорганічної, біологічної та фармацевтичної хімії Національного медичного університету, з 2006 р. – провідний науковий співробітник відділу біохімії коферментів Інституту біохімії. Наукові інтереси вченого пов'язані з молекулярними механізмами регулювання внутрішньоклітинного метаболізму в організмі людини і тварин у нормі та при патологічних процесах. Автор понад 200 наукових праць.

3 грудня 95 років від дня народження **Олександра Юхимовича Пащенка**, біохіміка. У 1964 р. отримав науковий ступінь доктора медичних наук. У тому ж році став професором. У 1963–1990 рр. працював завідувачем кафедри біохімії та фармакології медичного факультету Ужгородського університету. Вивчав проблеми йодної недостатності, функції щитоподібної залози, вплив мінеральних вод Закарпаття на організм людини. Помер вчений 2 березня 2000 р. на 77 році життя.

4 грудня 125 років від дня народження **Андрія Яковича Алимова**, епідеміолога. Народився в с. Боромля Харківської губернії у звичайній українській родині. По закінченні школи вступив до Харківського медичного інституту, який закінчив у 1922 р. В 1934–1945 рр. був науковим працівником, далі – завідувачем наукової лабораторії в Ленінграді, робота в Інституті патофізіології і експериментальної терапії АМН СРСР. Під час війни і в повоєнні роки був керівником кафедри епідеміології Військово-морської медичної академії. З 1954 р. і до кінця життя він керував лабораторією Інституту нормальної та патологічної фізіології АМН СРСР. За своє життя А.Я. Алимов надрукував понад 70 наукових робіт з питань епідеміології, мікробіології, імунології та інфекційної патології. Під його керівництвом виконано понад 30 кандидатських і докторських дисертацій. Помер у 1965 р. на 72 році життя.

4 грудня 105 років від дня народження **Прокопія Микитовича Гудзенка**, педіатра. У 1939 р. закінчив Київський медичний інститут. Працював лікарем в Кам'янець-Подільській області (нині – Хмельницька область). Під час війни був у партизанському з'єднанні С.А. Олексієнка. Після війни працював понад 20 років у Чернівецькій області лікарем, а з 1946 по 1965 р. – у Чернівецькому мединституті, де був завідувачем кафедри і проректором з лікувальної та наукової роботи. З 1965 р. проф. П.М. Гудзенко був завідувачем кафедри дитячих хвороб №1 Київського мединституту, далі – був головним педіатром МОЗ УРСР, головним редактором журналу «Педіатрія, акушерство і гінекологія», головою правління Наукового товариства педіатрів УРСР. Автор понад 150 наукових робіт, в тому числі монографії. За посібник «Дитячі хвороби» був удостоєний Державної премії УРСР. Отримав урядові нагороди. Помер 29 листопада 1982 р., не доживши 1 тижня до свого 69 річчя.

5 грудня 120 років від дня народження **Олександра Христофоровича Бабадагли**, акушера-гінеколога. Народився в Одесі. У 1924 р. закінчив медичний факультет Одеського медичного інституту. У 1924–1926 рр. працював лікарем, а у 1926–1930 рр. був науковим співробітником акушерсько-гінекологічної клініки Одеського мединституту. У 1931–1941 рр. працював асистентом акушерсько-гінекологічної клініки Київського інституту Охматдит, в 1941–1944 рр. – завідувач пологового відділення лікарні м. Кірсанов Тамбовської області, у 1944–1946 рр. – керівник відділу жіночої консультації МОЗ СРСР, одночасно – науковий співробітник Інституту акушерства та гінекології АМН СРСР. У 1947 р. захистив кандидатську дисертацію на тему: «О применении этилового алкоголя для обезболивания родов». В 1948–1953 рр. працював асистентом кафедри акушерства та гінекології лікувального факультету Львівського медичного інституту, в 1953–1955 рр. – доцент цієї кафедри, в 1955–1968 рр. – завідувач кафедри акушерства та гінекології педіатричного і санітарно-гігієнічного факультетів Львівського мединституту. В 1966 р. захистив докторську дисертацію на тему: "Проблема определения сроков беременности». У 1968–1974 рр. – професор кафедри акушерства та гінекології. Наукові дослідження пов'язані з проблемою діагностики вагітності та визначення її термінів, знеболення пологів, контрацепції та безплідного шлюбу, лікування гінекологічних захворювань. Автор 80 наукових праць. Помер 30 квітня 1975 р. на 77 році життя.

5 грудня 120 років від дня народження **Миколи Петровича Новаченка**, ортопеда-травматолога. Захистив докторську дисертацію в 1940 р., отримав вчене звання професора в 1941 р. Був обраний членом-кореспондентом АМН СРСР в 1957 р. Організував перший в УРСР НДІ протезування (1944). Вивчав регенерацію кісткових тканин в умовах експерименту, проблеми лікування переломів кісток, протезування. Помер 16 жовтня 1966 р. на 68 році життя.

10 грудня 180 років від дня народження **Олександра Яковича Данилевського**, біохіміка. Народився в Харкові. У 1860 р. закінчив Харківський університет. Від 1863 р. – професор медичної хімії та фізіології Казанського університету. В 1871 р. подав у відставку на знак протесту проти переслідування П.Ф. Лесгафта (1837–1909). Виїхав за кордон, працював у лабораторіях Р. Вірхова (1821–1902), Е. Дюбуа-Реймона (1818–1896). Від 1885 р. – професор Харківського університету; від 1892 р. – завідувач кафедри фізіологічної хімії Військово-медичної академії в Петербурзі (у 1906–1910 рр. був ректором). Основні наукові праці присвячені хімії білків і протеолітичних ферментів, питанням харчування. Вперше здійснив розділення ферментів підшлункової залози – амілази і трипсину. Встановив колоїдну природу ферментів. Першим здійснив ферментативний синтез білків із пептонів. Розпрацював метод отримання з м'язів білка міозину. Запропонував першу наукову класифікацію білків мозку. У 1888–1891 рр. вивчав проблему чергування в молекулі білка групи NH–CO, що пізніше отримало назву пептидного зв'язку. Вивчав харчову цінність білків рослинного та тваринного походження. Один із засновників української біохімії. Разом з В.Я. Данилевським заснував «Фізіологічний збірник» (1888). Був членом-кореспондентом Петербурзької АН (від 1898). Помер вчений 18 липня 1923 р. на 85 році життя.

10 грудня 95 років від дня народження **Лідії Литвин**, фтизіатра. Народилася в с. Поляниця (тепер Івано-Франківська область) в родині галицьких вчителів. У 1947 р. закінчила лікувальний факультет Львівського медичного інституту з відзнакою. Працювала старшим лаборантом кафедри факультетської терапії ЛМІ, а з 1952 р. – молодшим науковим співробітником Львівського НДІ туберкульозу. У 1959 р. захистила кандидатську дисертацію на тему «Особливості клініки і лікування туберкульозу легенів у похилому віці». У 1972 р. захистила докторську дисертацію на тему «Стероїдні гормони в комплексній терапії хворих деструктивними формами туберкульозу легенів і туберкульозним менінгітом». У 1975–2000 рр. завідувала клінічним відділом НДІ туберкульозу, пізніше – відділом диференціальної

діагностики туберкульозу легень. Під її керівництвом розроблені та впроваджені в практику нові біохімічні, імунологічні та функціональні методи обстеження хворих. Брала участь у підготовці фахівців фтизіопульмонологічного профілю. Працювала над впровадженням в клінічну практику нового українського протитуберкульозного препарату флуренізиду. Л. Литвин була автором близько 300 публікацій у фахових виданнях, в т. ч. 4 авторських свідоцтв, 12 методичних рекомендацій. Нагороджена 2 медалями «За доблесну працю», значком «Відмінник охорони здоров'я». Померла 9 січня 2003 р. на 80 році життя.

10 грудня 60 років від дня народження **Романа Євдокимовича Дармограя**, фармацевта. Народився у Тернополі. У 1981 р. закінчив фармацевтичний факультет Львівського медичного інституту. В 1981–1989 рр. – завідувач ботанічного саду Львівського медичного інституту. У 1989–1995 рр. – асистент кафедри фармакогнозії і ботаніки. У 1992 р. захистив кандидатську дисертацію. У 1995–1999 рр. – доцент кафедри фармакогнозії і ботаніки. У 1995 р. отримав наукове звання доцента. Від 1998 р. декан факультету заочного навчання; від 1999 р. –завідувач кафедри фармакогнозії та ботаніки. Наукові дослідження пов'язані з вивченням лікарських рослин Західного регіону України з метою можливого створення на їх основі нових лікарських засобів, біологічно активних речовин, проведенням морфолого-анатомічних та фармакогностичних досліджень лікарської рослинної сировини, розробкою нормативної документації на рослинну сировину та лікарські засоби. Автор (співавтор) 100 наукових та навчально-методичних праць, в т. ч. монографії, 3 посібників.

11 грудня 140 років від дня народження **Миколи Федоровича Ментіна**, фармаколога. Народився у Воронезькій губернії. У 1870 р. в Московському університеті склав іспити на звання аптекарського помічника і працював помічником провізора. У 1875 р. закінчив Петербурзьку медико-хірургічну академію у званні «лєкаря». Служив молодшим лікарем в Галицькому піхотному полку. За допомогу пораненим під час Російсько-турецької війни (1877–1878 рр.) був нагороджений орденами, а за участь у ліквідації епідемії тифу в армії отримав «Подяку Імператора». У 1882 р. захистив докторську дисертацію і здобув ступінь доктора медицини. У 1883 р. обраний на посаду приват-доцента, став керівником кафедри фармакогнозії Харківського університету, у 1884 р. почав працювати доцентом Варшавського університету (з 1886 р. – екстраординарним, згодом – ординарним професором фармації). Автор підручника «Курс фармакогнозії» (1888). Зробив великий внесок в розвиток кафедри фармації і фармакогнозії Харківського університету. Член Харківського медичного товариства. Помер 19 січня 1893 р. у Варшаві на 46 році життя.

12 грудня 65 років від дня народження **Євгена Івановича Дзіся**. Народився у Львові. У 1976 р. закінчив педіатричний факультет Львівського медичного інституту. У 1976–1977 рр. працював лікарем Львівської обласної клінічної лікарні, у 1977–1882 рр. – науковий співпрацівник Львівського НДІ гематології і переливання крові. У 1892–1992 рр. – науковий співпрацівник Львівського НДІ туберкульозу / НДІ епідеміології та гігієни; у 1992–1994 рр. – гематолог Львівської обласної дитячої клінічної лікарні, у 1994–1999 рр. – завідувач відділення дитячої гематології Львівського НДІ гематології і переливання крові, у 1999–2001 рр. – доцент кафедри факультетської терапії внутрішньої медицини №2 ЛМУ, від 2001 р. – професор кафедри факультетської терапії внутрішньої медицини №2 Львівського медичного університету. У 1983 р. захистив кандидатську дисертацію, у 1988 р. отримав вчене звання старшого наукового співпрацівник, у 1992 р. захистив докторську дисертацію, у 2001 р. отримав вчене звання доцента, а у 2003 р. вчене звання професора. Наукові дослідження пов'язані з вивченням гемостазу під час внутрішніх хвороб, мінливістю мікобактерій у патогенезі туберкульозу, з діагностикою та лікуванням гематоонкологічних хвороб. Автор понад 150 наукових праць, в т. ч. підручників, посібників, 3 авторських свідоцтв на винаходи.

15 грудня 90 років від дня народження **Анатолія Юхимовича Романенка**. Народився в с. Ново-Павлівка Дніпропетровської області. У 1954 р. закінчив Дніпропетровський медичний інститут. У 1954–1955рр. – працював в.о. асистента кафедри нормальної анатомії ДМІ, у 1955–1963 рр. – педіатр-хірург і головний лікар Ново-Покровської районної лікарні, у 1963–1967 рр. – завідувач Дніпропетровським міськздороввідділом, в 1967–1975 рр. – завідувач Дніпропетровським облздороввідділом, в 1975–1989 рр. – Міністр охорони здоров'я УРСР. У 1982 р. – доктор медичних наук, у 1983 р. – професор. Після Чорнобильської трагедії 1986 р. став на шлях замовчування наслідків катастрофи, виступав із заявами про «радіофобію» населення, що викликало обурення частини громадськості, яка знала про справжню ситуацію в УРСР. В 1986 р. А.Ю. Романенка призначено директором Всесоюзного наукового центру радіаційної медицини АМН СРСР (1986–1993), генеральним директором Наукового центру радіаційної медицини АМН України (від 1993 р.), обрано академіком АМН України. А.Ю. Романенок є автором понад 300 наукових праць, в т. ч. 12 монографій, 3 авторських свідоцтв. Нагороджений 12 державними нагородами.

16 грудня 80 років від дня народження **Бориса Абрамовича Герасуна**, інфекціоніста. Народився в м. Кременчук Полтавської області. У 1963 р. закінчив санітарно-гігієнічний факультет Львівського медичного інституту. У 1963–1968 рр. працював епідеміологом СЕС Ка-м'янко-Бузького р-ну та м. Львова, в 1968–1971 рр. – аспірант кафедри мікробіології. У 1971 р. захистив кандидатську дисертацію на тему «Вирусный гепатит В у больных туберкулёзом». У 1971–1983 рр. – асистент кафедри інфекційних хвороб Львівського медичного інституту. У 1983–1986 рр. доцент кафедри. У 1984 р. йому присвоєно вчене звання доцента. У 1985 р. захистив докторську дисертацію на тему «Вирусный гепатит В с естественными путями передачи». Від 1986 р. – професор кафедри інфекційних хвороб. У 1987 р. отримав вчене звання професора. У 2007 р. став Заслуженим професором ЛНМУ імені Данила Галицького. Б.А. Герасун – автор понад 300 наукових праць, в т. ч. 5 монографій, 6 авторських свідоцтв на винаходи, 5 патентів. Підготував 9 кандидатів та 2 докторів наук.

16 грудня 80 років від дня народження **В'ячеслава Івановича Олєйнікова**, психіатра. Народився в м. Краматорськ Донецької області. У 1966 р. закінчив медичний факультет Львівського медичного інституту. У 1966–1969 рр. працював психіатром психоневрологічного диспансеру м. Канібадам Таджицької РСР. У 1969–1970 рр. – клінічний ординатор кафедри психіатрії, у 1970–1978 рр. – асистент кафедри психіатрії. У 1973 р. захистив кандидатську дисертацію, у 1978–1980 рр. – доцент кафедри, у 1980–1986 рр. – завідувач кафедри психіатрії. У 1986–1989 рр. – завідувач курсу психіатрії при кафедрі неврології, у 1989–1998 рр. – доцент кафедри психіатрії ФПДО Львівського медичного інституту. Наукові дослідження пов'язані з діагностикою, клінікою та лікуванням параноїдної шизофренії, алкогольної залежності, соціально-трудової реадаптації. Автор близько 80 наукових та навчально-методичних праць.

19 грудня 100 років від дня народження **Олександри Пилипівни Кисельової**, патолога. Народилася в с. Єнісейськ Алтайського краю (РФ). В 1932–1935 рр. – навчання в Бійському медтехнікумі, в 1935–1940 рр. – навчалася в Томському медичному інституту. У 1940 р. вступила до аспірантури при кафедрі нормальної анатомії Томського медичного інституту. З вересня 1941 р. – військовий хірург в діючій армії, пройшла шлях від асистента хірурга до провідного хірурга госпіталю. З 1945 р. – аспірант кафедри патанатомії Київського медичного інституту. У 1949 р. захистила кандидатську дисертацію. У 1951 р. захистила докторську дисертацію. У 1955–1957 рр. – декан стоматологічного факультету КМІ. З 1960 р. – професор кафедри патологічної анатомії, удосконалювалася в Англії, де оволоділа гістохімічними методами і впровадила їх в УРСР. В 1971–1991 рр. – завідувач кафедри патологічної анатомії, в 1991–1995 рр. – професор цієї кафедри. О.П. Кисельова організувала

кафедру патологічної анатомії медичного інституту Української асоціації народної медицини , яку очолювала в 1994–1995 рр. Померла О.П. Кисельова 7 червня 1995 р. на 77 році життя.

21 грудня 115 років від дня народження **Миколи Івановича Зазибіна**, гістолога, ембріолога. Від 1931 р. – завідувач кафедри гістології та ембріології Івано-Франківського медичного інституту. У 1936 р. захистив докторську дисертацію на тему «Эмбриогенез периферической нервной системы». У тому ж році отримав вчене звання професора. Від 1944 р. – завідувач кафедри гістології та ембріології Дніпропетровського медичного інституту. В 1954–1976 рр. – завідувач кафедри гістології та ембріології Київського медичного інституту. У 1952 р. обраний членом-кореспондентом АМН СРСР. У 1954 р. отримав почесне звання «Заслужений діяч науки УРСР». Від 1976 р. – професор кафедри. Був автором понад 70 наукових праць, присвячених мікроморфології периферичної нервової системи. Під керівництвом вченого захищено 65 дисертацій, в т. ч. 26 докторських. Нагороджений орденами і медалями СРСР. Помер вчений 10 лютого 1982 р. на 79 році життя.

22 грудня 95 років від дня народження **Анастаса Івановича Хомазюка**, патофізіолога. Народився в Чернігівській області, в родині медичних працівників. В 1941–1945 рр. пройшов тяжкими шляхами війни. Був нагороджений орденами і медалями СРСР. Навчався у Дніпропетровському медичному інституті, який закінчив у 1951 р. і вступив до аспірантури на кафедру патофізіології. Кандидатську та докторську дисертацію А.І. Хомазюк виконав під керівництвом акад. В.М. Черніговського (1907–1981). У 1955 р. А.І. Хомазюка було обрано керівником відділу патофізіології Українського НДІ клінічної медицини ім. акад. М.Д. Стражеска, а з 1958 р. призначено заступником директора з наукової роботи. У 1968 р. проф. А.І. Хомазюк був обраний заступником голови Вченої медичної ради МОЗ УРСР. За програмою наукового обміну в 1970–1971 рр. вчений працював у Вашингтонському університеті. У 1972–1975 рр. А.І. Хомазюк працював головою Вченої медичної ради МОЗ УРСР. Під керівництвом А.І. Хомазюка було виконано роботи з вивчення взаємодії гормональних і медіаторних механізмів регуляції коронарного кровообігу, функції та метаболізму міокарду. За серію праць «Патофізіологія вінцевого кровообігу» в 1996 р. Президія НАН України нагородила А.І. Хомазюка премією ім. М.Д. Стражеска. Був автором 342 наукових праць. Помер вчений 22 жовтня 2009 р. на 86 році життя.

23 грудня 120 років від дня народження **Олександра Абрамовича Айзенберга**, терапевта. Закінчив Київський медичний інститут в 1922 р. Учень акад. М.Д. Стражеска (1876–1952). У 1935 р. захистив докторську дисертацію. У 1946 р. отримав вчене звання професора. У 1952–1958 рр. працював завідувачем кафедри факультетської терапії, у 1958–1973 рр. – завідувачем кафедри госпітальної терапії, від 1973 р. – професор-консультант. Був автором понад 70 наукових праць, присвячених питанням ревматизму, розвитку серцево-судинної недостатності. Під керівництвом вченого виконано 4 докторські і 15 кандидатських дисертацій. Помер вчений 29 лютого 1984 р. на 86 році життя.

23 грудня 100 років від дня народження **Олександри Никанорівни Губської**, стоматолога. У 1965 р. захистила докторську дисертацію, у 1968 р. отримала вчене звання професора. У 1965–1985 рр. працювала завідувачем кафедри ортопедичної стоматології Київського інституту удосконалення лікарів. Впровадила в практику нові методи діагностики, лікування і профілактики деформацій щелепно-лицевої ділянки. Померла 1 листопада 2003 р. на 85 році життя.

24 грудня 80 років від дня народження **Анатолія Івановича Довбенка**, стоматолога-ортопеда. У 1985–1992 рр. працював завідувачем кафедри ортопедичної стоматології Київського інституту удосконалення лікарів. У 1988 р. захистив докторську дисертацію, у 1989 р. отримав вчене звання професора. Помер 15 червня 1992 р. на 54 році життя.

25 грудня 185 років від дня народження **Степана Васильовича Руданського**, лікаря. Народився в с. Хомутинці (тепер Вінницької області) в сім'ї священика. У 1961 р. закінчив Петербурзьку медико-хірургічну академію. Ще в студентські роки (1859–1861) почав друкуватися в журналах «Русский мир» та «Основа». Писав вірші, балади, співомовки, використовуючи сатиру та народні пісні. Під час навчання, позбавлений батьківської допомоги, часто голодував і захворів на туберкульоз. На його прохання був призначений лікарем у Ялту, де до кінця життя працював міським лікарем. Здобув популярність серед населення як спеціаліст і дуже чуйна людина. У 1863 р. працював домашнім лікарем князя Воронцова в Алупці. Виступав палким прихильником української мови. Займався перекладами світової літератури українською мовою: «Слово о полку Ігоревім», «Іліади» Гомера, «Енеїди» Вергілія, «Сни» Г. Гейне. У 1873 р. в Криму спалахнула епідемія холери і С.В. Руданський активно включився у боротьбу з цією хворобою, сам захворів на холеру. Загострився туберкульоз і 3 травня 1873 р. С.В. Руданський помер на 40 році життя.

25 грудня 170 років від дня народження **Овксентія Трохимовича Богаєвського**, хірурга. Народився в с. Устинці Полтавської губернії. Після закінчення медичного факультету Київського університету св. Володимира у 1874 р. працював у Миргороді земським лікарем. З 1883 р. – старший лікар Кременчуцької лікарні, де працював до кінця життя понад 40 років. Прославився як хірург –новатор з широким діапазоном хірургічної діяльності. Вже у 1887 р. першим в Україні здійснив резекцію шлунка з приводу ракового захворювання із сприятливим віддаленим результатом. Під його керівництвом в лікарні за рік проводилося 800–1100 операцій. Опублікував понад 80 наукових праць. У 1911 р. Київський університет присвоїв О.Т. Богаєвському вчений ступінь доктора медицини honoris causa. Учасник багатьох з'їздів лікарів. Помер 5 грудня 19830 р. у Кременчуці проживши майже 82 роки.

25 грудня 90 років від дня народження **Богдана-Михайла Михайловича Ковалів**а, терапевта. Народився у м. Львові. Після закінчення Української академічної гімназії у Львові навчався на лікувальному факультеті ЛДМІ (1946–1951). Працював завідувачем лікарської дільниці в с. Скварява Львівської області (1951–1954), ординатором терапевтичного відділу 8-ої лікарні м. Львова (1952–1953), науковим співпрацівником (1953–1968) Львівського НДІ туберкульозу, доцентом (1968–1974) кафедри факультетської терапії, професором (1974–1985) кафедри факультетської та шпитальної терапії ЛДМУ (1985–2000). Організатор і керівник нефрологічної клініки ЛДМУ (1970–2000), головний нефролог Львівського облздороввідділу (1975–1993), співавтор і голова редколегії Етичного кодексу лікаря (1996), к.м.н. (1958), с.н.с. (1962), д.м.н. (1966), доцент (1968), професор (1974), дійсний член НТШ (1998), член Управи УЛТ (1992–1996). Дійсний член Європейської асоціації нефрологів (1995), Міжнародного товариства штучних органів наукового комітету Дунайської асоціації нефрологів (1992). Член правління Української асоціації нефрологів (1990). Автор 230 наукових праць, в т. ч. 8 монографій, підручника, 3 словників. Підготував 17 кандидатів наук.

26 грудня 105 років від дня народження **Зенони Яківни Кореньковой**, уролога. Народилася у м. Вітебськ (Білорусь). У 1938 р. закінчила медичний факультет Вітебського медичного інститут. У 1938–1939 рр. та 1940–1941 рр. працювала завідувачем райздороввідділу та медичної дільниці у Вітебській області. У 1939–1940 рр. – служба в армії. Під час війни 1941–1945 рр. –військовий лікар. У 1945–1953 рр. – завідувач урологічного відділу Львівської обласної лікарні, в 1950–1953 рр. – асистент клініки урології та урологічної клініки кафедри факультетської хірургії Львівського медичного інституту. У 1962 р. захистила кандидатську дисертацію. У 1962–1973 рр. завідувач курсу урології та урологічної клініки кафедри факультетської хірургії ЛМІ. У 1966 р. отримала вчене звання доцента. У 1973–1976 рр. працювала доцентом кафедри урології Львівського медичного інституту. Наукові інтереси

пов'язані з хірургією онкологічних захворювань нирок, сечового міхура, передміхурової залози, чоловічих статевих органів, аномалій розвитку, сечокам'яної хвороби, запальних захворювань органів сечостатевої системи. Померла 19 вересня 1995 р. на 82 році життя.

29 грудня 65 років від дня народження **Ольги Петрівни Костик**. Народилася в с.Вербівці Тернопільської області. У 1978 р. закінчила педіатричний факультет Львівського медичного інституту. У 1978–1984 рр. працювала педіатром Острозької райлікарні Рівненської області. У 1984–1986 рр. – клінічний ординатор кафедри пропедевтики дитячих хвороб Львівського медичного інституту, у 1986–1988 рр. – старший лаборант. У 1988–1989 рр. – науковий співпрацівник лабораторії бактеріології та імунології, у 1989–2000 рр. – науковий співпрацівник відділу туберкульозу Львівського НДІ епідеміології і гігієни, у 2000–2002 рр. – асистент кафедри фтизіатрії та пульмонології Львівського медичного університету, у 2002–2004 рр. – доцент цієї кафедри, від 2004 р, – професор кафедри. У 1989 р. захистила кандидатську дисертацію на тему «Клініко-імунологічні та генетичні критерії диференціальної діагностики генезу бронхообструктивного синдрому у дітей». У 1997 р. отримала вчене звання «старший науковий співпрацівник», у 2000 р. захистила докторську дисертацію на тему «Туберкульоз у дітей шкільного віку, які проживають на забруднених радіонуклідами територіях». У 2004 р. отримала вчене звання доцента, у 2005 р. їй було присвоєно вчене звання професора. О.П. Костик є автором понад 300 наукових робіт, в тому числі 3 монографій, 6 авторських свідоцтв на винаходи, 1 посібника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ганіткевич Я. Історія української медицини в датах та іменах / Я. Ганіткевич. – Львів: НТШ, 2004. – 368 с. – Зі змісту: [Кос Михайло]. – С. 43, 61, 63, 64, 74, 237.
2. Чайка Я. Великий Микола Миколайович / Я. Чайка // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка: в 2 т. Т.І.: А – К. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – С. 275–276.
3. Імена в медицині у відгоміні часу. 2018 рік (липень – грудень). Календар знаменних та пам'ятних дат / уклад.: А.М. Кобизська, Л.Є. Корнілова. – Київ: ННМБУ, 2017. – 68 с. – Зі змісту: [Пащенко Олександр Юхимович]. – С. 46.
4. Видатні вихованці Харківської вищої медичної школи: бібліогр. довід. – Харків, 2010. – 208 с. – Зі змісту: [Алимов Андрій Якович]. – С. 11-12.
5. Москаленко В.Ф. Біографічний словник завідувачів кафедр та професорів Національного медичного університету імені О.О. Богомольця (1841–2006) /В.Ф. Москаленко, І.М. Полякова. – Київ: Книга плюс, 2006. – 340 с. – Зі змісту: [Гудзенко Прокопій Микитович]. – С. 71.
6. Пирогова В. Бабадагли Олександр Христофорович / В. Пирогова, С. Різничок // Зіменковський Б.С. Професори Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького: 1784–2009 / Б.С. Зіменковський, М.Р. Гжегоцький, О.Д. Луцик. – Львів: Наутілус, 2009. – С. 7.
7. Імена в медицині у відгоміні часу. 2018 рік (липень – грудень). Календар знаменних та пам'ятних дат / уклад.: А.М. Кобизська, Л.Є. Корнілова. – Київ: ННМБУ, 2017. – 68 с. – Зі змісту: [Новаченко Микола Петрович]. – С. 46.
8. Биологи: биогр. справ. / отв. ред. Ф. Н. Серков. – Киев: Наукова думка, 1984. – 816 с. – Из содерж.: [Данилевский Александр Яковлевич]. – С. 209.
9. Ганіткевич Я. Українські лікарі. Кн. 3. Учасники національно-визвольної боротьби й українського державотворення, репресовані та реабілітовані лікарі України: біобібліогр. довід. /Я. Ганіткевич, П. Пундій; наук. ред. Л. Пиріг. – Львів, 2008. – 428 с. – Зі змісту: [Литвин Лідія]. – С. 114-115.

10. Борняк І. Дармограй Роман Євдокимович / І. Борняк // Зіменковський Б.С. Професори Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького: 1784–2009 / Б.С. Зіменковський, М.Р. Гжегоцький, О.Д. Луцик. – Львів: Наутілус, 2009. – С. 99.
11. Медицина в Україні. Медична біографістика. Вип. 2. Др. половина XIX – поч. XX ст.: Літери Л-С: бібліогр. словн. – Київ: СПД Коляда О.П., 2012. – 520 с. – Зі змісту: [Ментін Микола Федорович]. – С. 65.
12. Панчишин М. Дзісь Євген Іванович / М. Панчишин // Зіменковський Б.С. Професори Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького: 1784–2009 / Б.С. Зіменковський, М.Р. Гжегоцький, О.Д. Луцик. – Львів: Наутілус, 2009. – С. 104.
13. Червяк П.І. Медична енциклопедія / П.І. Червяк. – Київ: Просвіта, 2001. – 1024 с. – Зі змісту: [Романенко Анатолій Юхимович]. – С. 992.
14. Шевченко Л. Герасун Борис Абрамович / Л. Шевченко // Зіменковський Б.С. Професори Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького: 1784–2009 / Б.С. Зіменковський, М.Р. Гжегоцький, О.Д. Луцик. – Львів: Наутілус, 2009. – С. 66.
15. Долішня Н. Олєйніков В'ячеслав Іванович / Н. Долішня // Зіменковський Б.С. Професори Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького: 1784–2009 / Б.С. Зіменковський, М.Р. Гжегоцький, О.Д. Луцик. – Львів: Наутілус, 2009. – С. 241-242.
16. Червяк П.І. Медична енциклопедія / П.І. Червяк. – Київ: Просвіта, 2001. – 1024 с. – Зі змісту: [Новаченко Микола Петрович]. – С. 980.
17. Червяк П.І. Медична енциклопедія / П.І. Червяк. – Київ: Просвіта, 2001. – 1024 с. – Зі змісту: [Кисельова Олександра Пилипівна]. – С. 960.
18. Москаленко В.Ф. Біографічний словник завідувачів кафедр та професорів Національного медичного університету імені О.О. Богомольця (1841–2006) /В.Ф. Москаленко, І.М. Полякова. – Київ: Книга плюс, 2006. – 340 с. – Зі змісту: [Зазибін Микола Іванович]. – С. 89-90.
19. Анастас Іванович Хомазюк // Фізіологічний журнал, 2009. – Т. 55, № 5. – С. 110-111.
20. Москаленко В.Ф. Біографічний словник завідувачів кафедр та професорів Національного медичного університету імені О.О. Богомольця (1841–2006) /В.Ф. Москаленко, І.М. Полякова. – Київ: Книга плюс, 2006. – 340 с. – Зі змісту: [Айзенберг Олександр Абрамович]. – С. 5-6.
21. Імена в медицині у відгоміні часу. 2018 рік (липень – грудень). Календар знаменних та пам'ятних дат / уклад.: А.М. Кобизська, Л.Є. Корнілова. – Київ: ННМБУ, 2017. – 68 с. – Зі змісту: [Губська Олександра Никанорівна]. – С. 52.
22. Імена в медицині у відгоміні часу. 2018 рік (липень – грудень). Календар знаменних та пам'ятних дат / уклад.: А.М. Кобизська, Л.Є. Корнілова. – Київ: ННМБУ, 2017. – 68 с. – Зі змісту: [Довбенко Анатолій Іванович]. – С. 52.
23. Герасименко В.Я. Руданський Степан Васильович / В.Я. Герасименко // УРЕ в 12 т. / гол. ред. М.П. Бажан; 2-е вид. – Київ: Гол. ред. УРЕ, 1983. – Т. 9: Поплужне – Салуїн. – С. 505.
24. Пундій П. Українські лікарі. Кн. 1. Естафета поколінь національного відродження: біобібліогр. довід. / П. Пундій; гол. ред. Я. Ганіткевич. – Львів; Чикаго, 1994. – 328 с. – Зі змісту: [Богаєвський Овксентій]. – С. 36.
25. Дутка Р. Ковалів Богдан-Михайло Михайлович / Р. Дутка // Зіменковський Б.С. Професори Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького: 1784–2009 / Б.С. Зіменковський, М.Р. Гжегоцький, О.Д. Луцик. – Львів: Наутілус, 2009. – С. 151-152.
26. Боржієвський Ц. Коренькова Зенона Яковлевна / Ц. Боржієвський // Зіменковський Б.С. Професори Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького: 1784–2009 / Б.С. Зіменковський, М.Р. Гжегоцький, О.Д. Луцик. – Львів: Наутілус, 2009. – С. 159.
27. Ільницький І. Костик Ольга Петрівна / І. Ільницький // Зіменковський Б.С. Професори Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького: 1784–2009 / Б.С. Зіменковський, М.Р. Гжегоцький, О.Д. Луцик. – Львів: Наутілус, 2009. – С. 163-164.

Ю.М. ПАНИШКО, Л.С. МЕТЕЛЬСЬКА

СТЕФАНІЯ МИХАЙЛІВНА ЮСЬКО
До 100-річчя від дня народження

Стефанія Михайлівна Юсько народилася 1 грудня 1918 р. в с. Ласківці (нині Тернопільської області) в інтернаціональній сім'ї: батько був поляком-урядовцем, мати була дочкою заможного українського селянина. В характері Стефанії гармонічно поєдналася доброта українських селян з дисциплінованістю та гордістю поляка-інтелігента. У 1928 р. записалася до української гімназії. Національну свідомість плекали дядьки-українці. У 1930 р. дівчинку поблагословив Митрополит Андрей Шептицький. Народну школу закінчила у Станіславі, з 6 гімназійного класу продовжила навчання у Львівській українській приватній школі імені Кокорудзів, яку успішно закінчила в 1936 р. У тому ж році поступила на медичний факультет Університету Яна Казимира, в цьому сприяла національність батька. Але Стефанія того ж року стала членом товариства українських студентів-медиків «Медична громада».

У 1940 р. медичний факультет університету був реорганізований у Львівський державний медичний інститут. У 1941 р. С.М. Юсько закінчила навчання і отримала диплом лікаря. Працювала ординатором клініки дитячих хвороб під керівництвом знаменитого лікаря-педіатра Франціщека Юзефа Гроєра (1887–1965).

У 1946 р. Стефанія Михайлівна стала асистентом кафедри педіатрії і розпочала активно працювати над науковими проблемами.

У 1955 р. С.М. Юсько захистила кандидатську дисертацію на тему «Профілактика та лікування кровотеч у новонароджених дітей». Крім основної праці виконувала обов'язки консультанта відділу новонароджених акушерсько-гінекологічної клініки і з 1952 р. – Будинку Дитини №2 м. Львова. У 1957 р. отримала вчене звання доцента.

У 1969 р. Стефанія Михайлівна Юсько захистила докторську дисертацію на тему «Клінічні та патофізіологічні зрушення при стафілококовій пневмонії у дітей раннього віку». У 1973 р. С.М. Юсько отримала вчене звання професора. Упродовж 1970–1977 рр. проф. С.М. Юсько керувала кафедрою госпітальної педіатрії.

Вона була автором близько 80 наукових та навчально-методичних праць.

С.М. Юсько була співорганізатором і членом Львівського педіатричного товариства. Багато старань докладала до побудови нового корпусу дитячої клініки.

Вчена підготувала 3 кандидатів наук.

Була членом редакційної колегії біобібліографічного довідника «Українські лікарі» (Кн. 1), виданого лікарською комісією НТШ та УЛТПА в 1994 р.

У 1977 р. у віці 59 років вийшла на пенсію «за власним бажанням».

Проф. С.М. Юсько вела консультативну роботу у львівських дитячих медичних закладах.

У 1992 р. почала працювати професором кафедри педіатрії Дрогобицького медичного інституту. На цій посаді пропрацювала до 1994 р.

Відійшла у кращий світ 13 серпня 2007 р. на 89 році життя, залишивши після себе добру пам'ять серед колег і тисяч своїх маленьких пацієнтів та їх рідних.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ганіткевич Я. Історія української медицини в датах та іменах / Ярослав Ганіткевич. – Львів: НТШ, 2004. – 368 с. – Зі змісту: [Юсько Стефанія]. – С. 287.
2. Ганіткевич Я. Українські лікарі-вчені першої половини ХХ століття та їхні наукові школи. Біографічні нариси та бібліографія / Я. Ганіткевич. – Львів: НТШ, 2002. – 544 с. – Зі змісту: [Юсько Стефанія]. – С. 10, 503.
3. Гоцко-Ней Любов. Життя, присвячене дітям. До 100-річчя від дня народження Стефанії Юсько / Любов Гоцко-Ней // Народне здоров'я, 2018. – Грудень (№12). – С. 6.
4. Життя, сповнене служіння // Народне здоров'я, 2004. – Лютий (№2). – С. 6.
5. Львівський державний медичний інститут / За ред. М. Павловського, І. Даценко, Л. Петрух. – Львів: Словник, 1994. – 328 с. – Зі змісту: [Юсько Стефанія]. – С. 27, 202, 203.
6. Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького – 230 / гол. ред. проф. Б.С. Зіменковський. – Київ: Логос Україна, 2014. – 296 с. – Зі змісту: [проф. Стефанія Михайлівна Юсько]. – С. 97-98.
7. Надрага О. Юсько Стефанія Михайлівна / О. Надрага, О. Децик // Зіменковський Б.С. Професори Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького: 1784-2006 / Б.С. Зіменковський, М.Р. Гжегоцький, О.Д. Луцик. – Львів: Наутілус, 2006. – С. 317-318.
8. Надрага О. Юсько Стефанія Михайлівна / О. Надрага, О. Децик // Зіменковський Б.С. Професори Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького: 1784-2009 / Б.С. Зіменковський, М.Р. Гжегоцький, О.Д. Луцик. – Львів: Наутілус, 2009. – С. 367-368.

Ц.К. БОРЖІЄВСЬКИЙ, Ю.М. ПАНИШКО

МИКОЛА МИКОЛАЙОВИЧ БОЛЯРСЬКИЙ
До 140-річчя від дня народження

Микола Миколайович Болярський народився 2 грудня 1878 р. в с. Ольхівське Озеро Щадринського повіту Пермської губернії Російської імперії в сім'ї вчителя. Після закінчення Щадринського училища Микола Болярський поступив у гімназію м. Камшилова, яку закінчив з золотою медаллю у 1898 р. і був прийнятий в Юр'євський (нині Тартуський) університет на медичний факультет. В той час в університеті працювали видатні вчені: професор-хірург В.Г. Цеге-Мантейфель, анатом А. Рубер, фізіолог А. Шмідт, які безумовно своїм прикладом впливали на формування особистості М.М. Болярського. Закінчив Юр'євський університет у 1906 р. з відзнакою. Працював у земській лікарні у с. Скородне Старооскольського повіту Курської губернії.

У 1907 р. М.М. Болярський за порадою свого родича, професора Військово-медичної академії І.П. Коровіна переїздить до Петербургу, де можливостей професійного зростання і наукової діяльності було набагато більше. Працевлаштовується до хірургічного відділення Обухівської лікарні. Підсилює свої знання з анатомії, відвідуючи анатомічний театр і вдосконалюючи оперативну техніку, багато чергує в лікарні, асистує та самостійно виконує різні операційні втручання. Вчителями М.М. Болярського були найкращі в той час хірурги: професори Л.Г. Стуккей, Г.Ф. Цейдлер, І.І. Греков, Б.М. Хольцов. У 1910 р. М.М. Болярський успішно захищає дисертацію на тему «К вопросу о травматических повреждениях печени».

З початком Першої світової війни чоловіки Російської імперії були мобілізовані до армії. Микола Миколайович Болярський очолював І Кауфманський госпіталь Червоного Хреста його Імператорської Величності імені Спадкоємця Цесаревича на 400 ліжок, який весь час перебував на передовій лінії Південно-Західного фронту. Госпіталь був укомплектований елітним персоналом і передовим на той час інструментарієм. Медичними сестрами і няньками працювали вихідці з дворянських сімей. Спочатку госпіталь розташували в Ковелі. М.М. Болярському спершу довелося працювати в Ковелі, де опинилася велика кількість поранених. Весною 1915 р., коли на фронті вибухнула справжня епідемія правця, всіх хворих направляли в І Кауфманський госпіталь. За наполяганням М.М. Болярського у всіх лікувальних установах IV Армії було введено щеплення «антитетанічною сироваткою». У 1915 р. госпіталь відвідав проф. В.Г. Цеге-Мантейфель і дав високу оцінку діяльності госпіталю. Згодом госпіталь був евакуйований в Білу Церкву, а пізніше – у Проскурів (нині Хмельницький).

Після Проскурова госпіталь був евакуйований у Вінницю. За час роботи в госпіталі М.М. Болярський виконав понад 800 великих складних операцій і в 1915 р. за відмінну службу був нагороджений орденом Святої Анни III ст., а в 1916 р. – орденом Святого Станіслава II ст. У 1917 р. госпіталь у Вінниці розташувався на території психоневрологічної лікарні. Після Жовтневого перевороту 1917 р. до М.М. Болярського з'явилися представники робітничих та солдатських депутатів і просили його залишитися начальником госпіталю. У вересні 1917 р. госпіталь був розформований. Частина персоналу поїхала до себе на батьківщину, а частина

залишилася з М.М. Болярським і перейшла працювати у Вінницьку лікарню. Незважаючи на можливість повернутися до Петрограду, М.М. Болярський прийняв пропозицію Вінницької земської управи і 1 серпня 1918 р. на конкурсній основі був обраний завідувачем хірургічного відділення, а згодом – головним лікарем Вінницької лікарні, де пропрацював до 1939 р.

У 1921 р. в лікарні, окрім М.М. Болярського, працювали ще 3 лікарі, в 1923 р. було вже 5 лікарів, в 1924 р. – 7 лікарів, в 1930 р. – 10. Микола Миколайович Болярський був блискучим хірургом. За час своєї діяльності він виконав близько 35 000 операцій. Виконував різноманітні та складні хірургічні втручання: на органах черевної порожнини і закінчуючи операціями на серці та мозку. Вперше застосував коров'ячий ріг як пластичний матеріал при лікуванні несправжніх суглобів при переломах; один із перших почав застосовувати ранню операцію при гострому апендициті, запропонував власний метод фіксації опущеної нирки за допомогою клаптя широкої фасції стегна. Діапазон хірургічних втручань вченого великий: серцево-судинна хірургія, лікування травматичних ушкоджень печінки, хірургія жовчних шляхів, лікування апендициту, перитоніту, сечостатевих нориць, кісткова пластика. З іменем М.М. Болярського пов'язаний розвиток онкології на Вінничині.

М.М. Болярський був одним із засновників Вінницького медичного інституту, першим заступником директора з науково-навчальної та адміністративно-господарської частини, першим завідувачем учбової частини інституту, згодом – першим деканом мединституту. Організував кафедру госпітальної хірургії та очолив кафедру факультетської хірургії. У 1934 р. М.М. Болярському було присвоєно вчене звання професора. Під його керівництвом було підготовлено декілька дисертацій. Перу М.М. Болярського належить 58 друкованих праць. Вчений зробив понад 50 доповідей на Пироговських, Всесоюзних, Українських з'їздах хірургів і засіданнях наукових товариств.

Велика роль М.М. Болярського у збереженні тіла М.І. Пирогова. Вчений прекрасно знав 3 іноземні мови: англійську, німецьку, французьку.

Після психологічного стресу, пов'язаного з пожежею в морфологічному корпусі інституту, 19 жовтня 1939 р. Микола Миколайович Болярський раптово помер від інфаркту міокарда на 61 році життя. Був похований на території Пироговської лікарні перед фасадом хірургічного корпусу. Власну велику медичну бібліотеку сім'я М.М. Болярського передала Вінницькому медичному інституту.

Залишилася світла пам'ять про видатного Лікаря та Людину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болярская В.А. Жизнь и деятельность Николая Николаевича Болярского / В.А. Болярская // Вестник хирургии имени И.И. Грекова. – 1962. — №8. – С. 101–105.
2. Боржієвський А.Ц. Микола Миколайович Болярський – видатний український хірург і уролог / А.Ц. Боржієвський, В.М. Цейтлін // Здоровий спосіб життя: зб. наук. ст. / ред. Ю.М. Панишко. – Львів: Вид. «ФО ПП Корпан Б.І.», 2007. – Вип. 22. – С. 57-60.
3. Боржієвський А.Ц. Професор Микола Миколайович Болярський – видатний український хірург і уролог / А.Ц. Боржієвський, Ц.К. Боржієвський, І.І. Мітюк [та ін.]. – Львів, 2008. – 76 с.
4. Ганіткевич Я. Історія української медицини в датах та іменах / Ярослав Ганіткевич. – Львів: НТШ, 2004. – 368 с. – Зі змісту: [Микола Болярський]. – С. 113.
5. Ганіткевич Я. Українські лікарі-вчені першої половини XX століття та їхні наукові школи. Біографічні нариси та бібліографія / Ярослав Ганіткевич. – Львів: НТШ, 2002. – 544 с. – Зі змісту: [проф. Н.П. (!)Болярський]. – С. 460.
6. Штернберг Р.И. Профессор Николай Николаевич Болярский – видный отечественный хирург / Р.И. Штернберг // Новый хирургический архив. – 1958. – №3. – С. 122-123.

Ю.М. ПАНИШКО, Й.І. КАНЮК,
Л.Є. КОРНІЛОВА, Р.Т. ДОВБУШ

МИКОЛА МИХАЙЛОВИЧ АМОСОВ
До 105-річчя від дня народження

Згадка про Миколу Михайловича Амосова дає можливість знову поринути у минуле: незабутні зустрічі з М.М. Амосовим під час поїздки за завданням ректора ЛДМІ до клініки М.М. Амосова за апаратурою в 1965 р., коротка розмова при зустрічі, спостереження за операцією, яку проводив Великий Хірург; зустрічі М.М. Амосова з колективом кафедри торакальної хірургії та анестезіології ЛДМІ, прослуховування його публічної лекції в приміщенні Українського товариства «Знання», відновлення в пам'яті розповідей лікарів, які проходили спеціалізацію в клініці М.М. Амосова, про свої враження від спілкування з Лікарем і Людиною.

105 років від дня народження Великої Людини ще одна нагода прилучитися до неоціненної спадщини Лікаря, Вченого, Філософа. Віддати данину його пам'яті – наш святий обов'язок. З позиції сьогодення стає все більш очевидним той факт, що Микола Амосов – унікальний феномен вченого та суспільного діяча, чиї думки стали інтелектуальним надбанням не тільки сьогодення, але й залишаться такими у майбутньому. Професійна діяльність видатного лікаря та вченого, хірурга та дослідника у галузі медичної та біологічної кібернетики завжди були невіддільні від серцевих переживань, намагання зрозуміти зміст життя та знайти шляхи вдосконалення людини та суспільства. Яскрава особистість Миколи Михайловича Амосова, його думки, інтелігентність, скромність, мужність, сила характеру, безкомпромісність і твердість у відстоюванні своїх переконань завжди служили і служитимуть прикладом, орієнтиром, і мабуть, недосяжним ідеалом для всіх його палких прихильників. Не всім вдається вистояти у випробуваннях долі і не втратити душу, здійснити мету життя. Лінія долі Миколи Амосова, що пройшов через три епохи і залишився самим собою, – приклад для натхнення.

Грудень можна назвати місяцем М.М. Амосова. Дві цифри: 6 і 12 – пов'язані з цією Людиною. Перша – день народження, друга – дата смерті. Між ними відстань у 89 років і 1 тиждень – ціле життя, яке назавжди залишиться в історії України Гордість української та російської націй, він увійшов у «першу десятку» особистостей, які визначають лице України.

Народився Микола Амосов у с. Ольхово Вологодської губернії Російської імперії 6 грудня 1913 р. в сім'ї акушерки. Хоч жили дуже бідно, мати-акушерка ніколи не брала подарунків від пацієнтів і в цьому залишилася для Миколи прикладом на все життя. «Бабуся навчила молитися, селянське господарство – тяжко працювати, а самотність – читати книжки». Свого батька Микола не бачив до 1919 р. З початком Першої світової війни батько був мобілізований на фронт, а згодом потрапив у німецький полон, пробував втекти, але невдало – його відправили в табір у Німеччину. Після повернення додому батько покинув родину і переїхав до Череповця. До школи Микола часто хворів, але життя сприяло підвищенню його «тонусу». Після закінчення школи М.М. Амосов поступив до лісомеханічного технікуму, в якому провчився два роки до розформування технікуму, продовжив навчання в Череповці і став механіком.

З 1932 р. працював начальником зміни на електростанції при лісопильному заводі. Мама померла у 1934 р. Того ж року одружився з Галиною Соболевою і поступив вчитися в Московський заочний індустріальний інститут. У 1935 р. поступив в Архангельський медичний інститут, який закінчив у 1939 р. з відзнакою. Хотів займатися фізіологією, але в аспірантурі

було місце по хірургії. Аспірантура в клініці не подобалася, сімейне життя не склалося. Виїхав з Архангельська і почав працювати хірургом-ординатором в Череповці. У 1940 р. отримав диплом інженера з відзнакою. В 1940 р. подружжя офіційно розірвало шлюб.

З початком війни був призначений хірургом шпиталю «ППГ-2266». Працював хірургом в госпіталях на Західному, Брянському, 1, 2, 3-му Білоруському, а також 1-му Далекосхідному (1945) фронтах. У своїх спогадах «Записки военного хирурга» (1974) М.М. Амосов написав «За всю войну мне не довелось быть свидетелем броских, эффектных героических поступков ... Но я видел другой, повседневный, ежечасный героизм, видел массовое мужество». Під час війни через госпіталь пройшло близько 40 000 поранених. Його невтомним помічником на операціях під час війни була українка Лідія Василівна Денисенко, з якою Микола Михайлович згодом одружився і виховав доньку – Катерину Миколаївну Амосову (08.02.1956 р.).

У 1946 р. почав працювати в Москві, але ця робота його не задовольняла. Вже в 1947 р. М.М. Амосова запросили на посаду головного хірурга Брянської області та завідувача хірургічного відділення обласної лікарні. Під час війни накопичилося багато клінічного матеріалу. Він встиг написати кандидатську дисертацію на тему: «Первичная обработка ран коленного сустава», яку захистив у 1948 р.

В 1947–1952 рр. М.М. Амосов – завідувач хірургічного відділення Брянської обласної лікарні. Саме у Брянську зустрілися двоє видатних хірургів Росії та України – М.М. Амосов та О.О. Шалімов, які стали друзями в житті, «суперниками» в хірургії. В Брянській обласній лікарні ММ. Амосов займався проблемами грудної хірургії.

В 1952 р. М. Амосов переїхав до Києва, де очолив спеціально створену в Київському інституті туберкульозу та грудної хірургії клініку торакальної хірургії. Наступного 1953 р. він захистив докторську дисертацію на тему: «Пневмонэктомия и резекции легкого при туберкулёзе»

Микола Михайлович був ініціатором широкого впровадження в країні резекційної хірургії при захворюваннях легень та зробив значний внесок щодо розвитку цієї проблеми. «Очерки торакальной хирургии» – перша фундаментальна монографія в цій галузі, яка була швидко написана Амосовим. Але це все були лише попередні кроки до важливішої справи його життя – серцево-судинної хірургії. Справжня жага, рух до нових висот у спеціальності, талант від Бога... Праця була нелегкою.

Про масштабність роботи М.М. Амосова свідчать назви його наукових робіт: «Анализ результатов 100 резекций легкого при туберкулёзе» (1953); «Опыт 1000 резекций легких» (1956). Саме в цій лікувальній установі розвивався його талант хірурга, дослідника, фізіолога, інженера. М.М. Амосов став одним з ініціаторів широкого запровадження в країні хірургічного лікування хвороб легень. Його дослідження сприяли значному зменшенню захворюваності туберкульозом та підвищенню ефективності лікування хвороб легень. В 1959 р. М.М. Амосову присвоїли звання «Заслужений діяч науки УРСР».

М.М. Амосовим була розроблена методика застосування механічного танталового шва за допомогою апарату «УКЛ-60» при часткових резекціях легень при туберкульозі. До 1963 р. за

цією методикою було виконано понад 1700 операцій. Розпрацьовані методики одномоментних двосторонніх резекцій легень, повторних резекцій легень.

М.М. Амосов оперує

У 1955 р. М.М. Амосов створив і очолив першу в СРСР кафедру грудної хірургії для удосконалення лікарів. Через деякий час від неї відійшла кафедра анестезіології-реаніматології. У березні 1955 р. він вперше в Україні розпочав хірургічне лікування вад серця. Був у відрядженнях за кордоном, бачив операції на серці із застосуванням апарату штучного кровообігу. Вирішив створити апарат штучного кровообігу власної конструкції.

У 1955 р. М.М. Амосов опублікував роботу «Наш первый опыт оперативного лечения больных с пороками сердца». В 1961 р. роботи М.М. Амосова з легеневої хірургії були відзначені Ленінською премією. Боротьба з туберкульозом не пройшла безслідно для М.М. Амосова. У 60-х роках Микола Михайлович, захворівши на туберкульоз, лікувався в Старокримському санаторії. Вилікувавшись від хвороби, організував у санаторії пульмонологічне хірургічне відділення. Приїжджаючи на 2-3 місяці в Старий Крим до родичів, привозив своїх учнів, навчав їх лікувати хворих на туберкульоз, неодноразово робив операції в пульмонологічному відділенні та в Старокримській міській лікарні.

При лікуванні набутих вад серця, зокрема, мітрального стенозу, Микола Михайлович запропонував метод «розширених» комісуротомій, методику лікування комбінованих стенозів. У 1963 р. першим в СРСР зробив протезування мітрального клапану, в 1965 р. створив і вперше у світі впровадив у практику антитромботичні протези серцевих клапанів.

Талант блискучого хірурга доповнювався талантом письменника. У 1964 р. з'явилася його книжка «Мысли и серце». Вона стала літературною подією в Радянському Союзі. Публікація книжки була як грім серед ясного неба, бо вперше було написано про смерть, яка виникала під час операцій на серці і про переживання хірурга. Під час операцій вмирав кожний п'ятий хворий. Ця жорстока правда офіційною медициною постійно замовчувалась. Микола Михайлович описував переживання і страждання лікаря, який оперував хворого. **«Книгу напечатали в "Науке и жизни". Потом – "Роман-газета". Писатель Сент-Джордж, американец русского происхождения, перевел на английский. С него – почти на все европейские языки. В общей сложности издавали больше 30-ти раз. Правда, денег**

платили мало: Союз не подписал Конвенции о защите авторских прав. Знаменитым – стал, богатым – нет» (М.М. Амосов).

Все життя в роздумах

Учасники V Республіканської конференції
«Вопросы легочной хирургии» (Львів, 18.10.1968 р.)
Нижній ряд: проф. М.Амосов, проф. Н.Герасименко, проф. М. Перельман
Верхній ряд: доц. Д. Бабляк, ас. Р. Орач, доц. І. Мітюк, ас. В. Голубченко

У 1983 р. керована М.М. Амосовим клініка серцевої хірургії була реорганізована в Київський науково-дослідний інститут серцево-судинної хірургії і стала Українським республіканським кардіохірургічним центром. Під керівництвом М.М. Амосова виконано близько 7000 резекцій легень, понад 95000 операцій з приводу захворювань серця, в тому числі понад 36000 операцій із штучним кровообігом. Велику увагу Микола Михайлович приділяв також сучасним проблемам біологічної, медичної та психологічної кібернетики. За дослідження в галузі біокібернетики він у 1978 р. та 1997 р. нагороджений Державною премією УРСР та України.

Під керівництвом М.М. Амосова були проведені фундаментальні дослідження систем саморегуляції серця, машинної діагностики хвороб серця, побудовані фізіологічні моделі «внутрішнього середовища організму», змодельовані на ЕОМ основні психічні механізми поведінки людини.

М.М. Амосов був автором близько 680 наукових праць, в тому числі понад 20 монографій. В очолюваному ним інституті підготовлено 40 докторів та 146 кандидатів наук. У 1988 р. М.М. Амосов передав керівництво інститутом своєму учню, професору Г.В. Книшову, залишився почесним директором інституту.

Делегати XVI з'їзду хірургів України: проф. І.І. Мітюк, проф. Д.Ю. Кривченя, проф. М.В. Даниленко, акад. М.М. Амосов (Одеса, 1988)

Вражає письменницька спадщина вченого: «Записки из будущего» (1965), «ППГ –2266» (1975), «Раздумья о здоровье» (1977), «Здоровье и счастье ребёнка» (1979), «Книга о счастье и несчастье» (1983), «Преодоление старости» (1996), «Моя система здоровья» (1997), «Голоса времени» (1998), «Размышления» (2000), «Энциклопедия Амосова» (2002), «Моё мировоззрение» (2003).

М.М. Амосов був членом Президії правління Українського товариства хірургів і кардіологів, Міжнародної асоціації хірургів, Міжнародного товариства серцево-судинних хірургів, Міжнародного товариства медичної кібернетики, Наукової ради з кібернетики України, членом редколегій та редакційних рад низки вітчизняних та зарубіжних журналів. Він був депутатом Верховної Ради СРСР п'яти скликань.

12 грудня 2002 р. видатний хірург і вчений, Герой Соціалістичної Праці, академік НАН і АМН України, заслужений діяч науки і техніки України, Лауреат Ленінської і трьох Державних премій України, професор, доктор медичних наук Микола Михайлович Амосов відійшов у Вічність.

Пам'ять про М.М. Амосова увічнена в назві малої планети 2948 Сонячної системи (1984), назві вулиці в Києві (2003), встановленням меморіальної дошки на будинку по вул. Б. Хмельницького, де мешкав М.М. Амосов (2003), присвоєнням імені М.М. Амосова Національному інституту серцево-судинної хірургії АМН України (2003), затвердженням премії імені М.М. Амосова НАН України (2007). У 2013 р. НБУ України випустив срібну монету, присвячену М.М. Амосову.

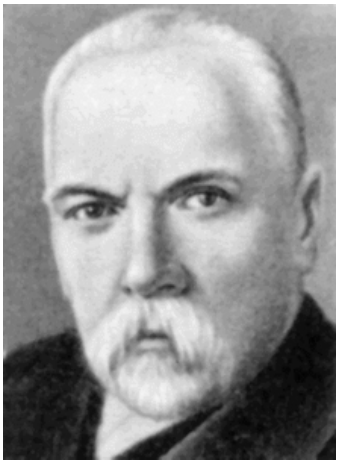

ЛІТЕРАТУРА

1. Амосов Н.М.: автопортрет: К 95-летию со дня рождения // Серце і судини. – 2009. – №1. — С. 8–17.
2. Амосов Микола Михайлович: [біогр. довідка] // Енциклопедія історії України. – Київ: Наукова думка, 2003. –Т.1: А–В. – С. 75.
3. Амосов Микола Михайлович: [біогр. довідка] // Україна: енциклопед. словник / автор-упоряд. О. Слі-пушко. – Київ: Аконіт, 2008. – С. 22.
4. Амосов Николай Михайлович: [биогр. справка] // 100 знаменитых людей Украины / В.М. Скляренко, Т.Н. Харченко, О.Ю. Очкурова, И.А. Рудычева. – Харьков: Фолио, 2005. – С. 9-15.
5. Амосов Николай Михайлович // БСЭ в 30 т. / гл. ред. А.М. Прохоров; 3-е изд. – Москва: Энциклопедия, 1970. – Т. 1: А – АНГОБ. – С. 536.
6. Амосов Николай Михайлович. (К 60-летию со дня рождения) // Клиническая хирургия. – 1973. – №11. – С. 3-5.
7. Амосов Николай Михайлович. (К 80-летию со дня рождения) // Грудная и сердечно-сосудистая хирургия. – 1984. – №1. – С. 77.
8. Амосов Микола Михайлович (1913–2002) // Москаленко В.Ф. Біографічний словник завідувачів кафедр та професорів Національного медичного університету імені О.О. Богомольця (1841-2006) / В.Ф. Москаленко, І.М. Полякова. – 3-є вид, випр. і доп. – Київ: Книга Плюс, 2006. – С. 7-8.
9. Биологи: биогр. справ/ / отв. ред. Ф.Н. Серков. – Киев: Наукова думка, 1984. – 816 с. – Из содерж.: [Амосов Николай Михайлович]. – С. 17–18.
10. Богорад И. В. Амосов Николай Михайлович / И.В. Богорад // БМЭ в 30 т. / гл. ред. Б.В. Петровский; 3-е изд. – Москва: Советская энциклопедия, 1974. Т. 1: А – Антибиоз. – Стб. 1161–1162.
11. Визначні імена у світовій медицині / за ред. О.А. Грандо. – Київ: РВА «Тріумф», 2001. – 320 с. – Зі змісту: [М.М. Амосов]. – С. 259.
12. Виленский Ю. Николай Михайлович Амосов. В зеркале трёх эпох / Ю. Виленский / Серце і судини. – 2008. — №1. – С. 117-120.
13. Ганіткевич Я. Історія української медицини в датах та іменах / Ярослав Ганіткевич. – Львів: НТШ, 2004. – 368 с. – Зі змісту: [М. Амосов]. – С.11, 152, 155, 157, 159–160, 162, 164, 166, 175, 191, 283.
14. Ганіткевич Я. Українські лікарі. Кн. 3. Учасники національно-визвольної боротьби й українського державотворення, репресовані та реабілітовані лікарі України: біобібліогр. довід. / Я. Ганіткевич, П. Пундій; наук. ред. Л. Пиріг. – Львів, 2008. – 428 с. – Зі змісту: [М. Амосов]. – С. 27, 198.
15. Закусило О. Пам'яті видатного вченого і великого хірурга [М.М. Амосов] / О. Закусило // Серце і судини. – 2006. –№4. – С. 117-118.
16. Медведь В.И. Диалоги о медицине и жизни / В.И. Медвель. – Київ: Здоров'я України, 2007. – 492 с. – Из содерж.: [Николай Михайлович Амосов]. – С. 13-24.
17. Микола Михайлович Амосов. Легенда світової науки: бібліогр. покаж. / упоряд.: Л.Є. Корнілова, Т.А. Остапенко / наук.ред. Р.І. Павленко. – Київ, 2009. – 80 с.
18. Микола Михайлович Амосов: Некролог / О.Ф. Возіанов, А.Д. Візір, Є.Г. Гончарук [та ін.] // Здоров'я України. – 2002. – №12. – С. 5.
19. Микола Михаилович Амосов (1913-2002 рр.): некролог // Український кардіологічний журнал. – 2003 – №1. – С. 140-141.
20. Мільков Б.О. Амосов Микола Михайлович (1913-2002) / Б.О. Мільков, О.О. Плаксива // Клінічна анатомія та оперативна хірургія. – 2003. – №3. – С. 7-9.
21. Мойсеїв І.К. Амосов Микола Михайлович: [біогр. довідка] / І.К. Мойсеїв // ЕСУ / редкол.: І.М. Дзюба [та ін]. – Київ: НАН України, 2001. – Т.1: А. – С. 437.
22. Николай Михайлович Амосов. (К 70-летию со дня рождения) // Грудная хирургия. – 1983 – №6. – С. 86-87.
23. Николай Михайлович Амосов. (К 70-летию со дня рождения) // Клиническая хирургия. – 1983. – №11. — С. 77-78.
24. Николай Михайлович Амосов. (К 70-летию со дня рождения) // Кардиология. – 1983. – №12. – С. 90-91.
25. Николай Михайлович Амосов. (К 70-летию со дня рождения) // Хирургия. – 1983. – №12. – С. 3-4.
26. Николай Михайлович Амосов. (К 80-летию со дня рождения) // Кардиология. – 1983. – №12. – С. 78-80.
27. Панишко Ю.М. Микола Михайлович Амосов. До 100-річчя від дня народження / Ю.М. Панишко, Ю.В. Федоров, І.П. Кубацька // Феномен людини. Здоровий спосіб життя [текст]: зб. наук. праць. – Львів, 2013. – Вип. 22(88). – С. 55-58.
28. Слово про академіка М.М. Амосова: (до 90-річчя від дня народження) / Г.В. Книшов, В.Б. Максименко, Я.А. Бендет, М.Ю. Атаманюк // Серце і судини. – 2003. – №4. – С. 4-7.
29. Сто найвідоміших українців. – Київ: Компанія ОСМА, 2016. – 680 с. – Зі змісту: [Микола Амосов]. – С. 637-643.
30. Трахтенберг И.М. Академик Н.М. Амосов и его мемуары // Международный медицинский журнал. – 2002. – №1-2. – С. 224-227.

В.Р. САВРАН, Ю.М. ПАНИШКО,
Ю.М. МІХЕЛЬ

МИКОЛА МАРКІЯНОВИЧ ВОЛКОВИЧ
До 160-річчя від дня народження

Микола Маркіянович Волкович народився 8 грудня 1858 р. в м. Городня Чернігівської губернії в сім'ї церковного дяка. Навчався у 3-х класному повітовому училищі. Продовжив навчання в класичній Чернігівській гімназії (відразу був зарахований до другого класу), яку закінчив у 1877 р. зі срібною медаллю. У цей же рік вступив на медичний факультет Університету Св. Володимира.

В університеті почав цікавитися хірургією вже з 3-го курсу, а остаточно вирішив присвятити себе хірургії після лекцій і відвідин клініки знаменитого професора-хірурга Володимира Опанасовича Караваєва (1811–1892). У 1882 р. закінчив медичний факультет з відзнакою. Вступив до ординатури госпітальної хірургічної клініки, яку очолював проф. Ф.К. Борнгаупт (1842–1905), учень німецького хірурга Фолькмана. Одночасно М.М. Волкович працював помічником прозектора на кафедрі фізіології Університету Св. Володимира.

У 1884 р. лікар М.М. Волкович зробив першу в Україні операцію видалення щитоподібної залози. У 1888 р. М.М. Волкович відкрив і вивчив збудника риносклероми (паличка Волковича-Фріша). У 1888 р. Микола Маркіянович захистив докторську дисертацію на тему: «Риносклерома с клинической, патологоанатомической и бактериологической стороны». В цьому ж році вийшла друком перша монографія М.М. Волковича з однойменною назвою. У 1889 р. він був відряджений у Німеччину, в клініки оториноларингології. Після повернення з відрядження був обраний приват-доцентом. В Університеті Св. Володимира читав курс «Десмургія з вченням про переломи та вивихи», «Діагностика хірургічних хвороб», «Хвороби вуха, горла і носа». З осені 1889 р. М.М. Волкович читав систематичний, проте необов'язковий курс лекцій з оториноларингології.

В 1893-1903 рр. М.М. Волкович працював завідувачем хірургічного відділення Олександрівської лікарні в Києві. Саме тут були зроблені пріоритетні операції в Україні; в 1894 р. він розробив оригінальний метод кістково-пластичної операції при туберкульозі кісток стопи та гомілковостопного суглоба; у 1894 р. одним з перших в Росії зробив операцію ламінектомії; у 1896 р. розробив оригінальний метод резекції колінного суглобу.

У 1898 р. М.М. Волкович запропонував незалежно від американського хірурга Мак-Бурнея косий розріз черевної стінки в правій клубовій ділянці при операції видалення апендиксу. Саме М.М. Волкович вперше висловив думку про необхідність холецистектомії в усіх випадках калькульозного холециститу. У 1903 р. М.М. Волкович уперше успішно виконав вільну пластику черепа з приводу грижі головного мозку. У 1903 р. після відставки проф. Ф.К. Борнгаупта М.М. Волкович був обраний завідувачем кафедри госпітальної хірургії. Курс оториноларингології він передав професору М.П. Трофимову. Для своєї вступної лекції на кафедрі госпітальної хірургії Микола Маркіянович обрав наступну тему «Хірургія, як наука та мистецтво і виховні завдання хірургії». 28 жовтня 1908 р. М.М. Волкович виступив ініціатором створення Київського хірургічного товариства. Головою товариства був одностайно обраний М.М. Волкович. Майже 20 років вчений ретельно

виконував обов'язки голови Товариства. У 1911 р. факультет перевів Миколу Маркіяновича на посаду завідувача кафедри факультетської хірургії в зв’язку з хворобою завідувача – професора Л.О. Малиновського (1854–1915). Цією кафедрою він керував до 1922 р. На III-му Міжнародному з'їзді хірургів у Брюсселі (1911) демонструвалися шини, сконструйовані М.М. Волковичем для лікування переломів кісток. У 1914 р. М.М. Волковичу було присвоєно звання заслуженого професора Університету.

З початком Першої світової війни М.М. Волкович працював консультантом-хірургом Південно-Західного фронту, представником Червоного Хреста. Він працював як на фронті, так і в тилових госпіталях. У фронтових умовах М.М. Волкович проводив наради військових лікарів, вчив їх тонкощам військово-польової хірургії. У факультетських клініках медичного факультету Університету Св. Володимира був відкритий лазарет для поранених. Микола Маркіянович очолив цей лазарет і завідував ним до його закриття в 1915 р. Післяреволюційна реорганізація Київського університету привела до утворення двох відділів на медичному факультеті: російського та українського.

Студенти Київського медичного інституту з викладачами.
В центрі: проф. М.М. Волкович, другий справа – ординатор Г.П. Ковтунович; верхній ряд: третя зліва – студентка Л.О. Чорна, майбутня дружина Г.П. Ковтуновича. Фото 1924 р.

М.М. Волкович викладав на російському відділі і виступав проти існування української лектури в КМІ. У 1922 р. російський відділ було закрито. В числі звільнених викладачів був і М.М. Волкович. В 1923 р. Миколу Маркіяновича запросили на посаду завідувача науково-дослідної кафедри при Київському відділі Укрголовнауки. Робота у відділі Головнауки його не задовольняла, він почав писати книги. У 1926 р. вийшла друга монографія М.М. Волковича «Аппендицит, желчнокаменная болезнь и туберкулёзный перитонит», в якій підбиті підсумки тривалої роботи Миколи Маркіяновича в галузі абдомінальної хірургії. У 1927 р. Київське хірургічне товариство влаштувало відзначення 45-річниці лікарської діяльності Миколи Маркіяновича. Аудиторія факультетської хірургічної клініки не змогла вмістити всіх, хто прийшов привітати викладача, вченого хірурга, видатну людину. В цьому ж році головою II Всеукраїнського з’їзду хірургів у Києві

було обрано Миколу Маркіяновича Волковича. У 1928 р. вийшла третя монографія Миколи Маркіяновича «Повреждения костей и суставов», в якій узагальнено досвід його 45-річної роботи в галузі військово-польової хірургії, травматології, ортопедії. За весь час роботи в галузі хірургії М.М. Волкович опублікував 84 наукові праці, в т. ч. 41 працю німецькою мовою. XVII з'їзд російських хірургів обрав М.М. Волковича довічним почесним членом Товариства російських хірургів. Ще в квітні 1928 р. М.М. Волкович головував на засіданні Київського хірургічного товариства.

В день його смерті 11 липня 1928 р. Академія наук УРСР обрала його своїм дійсним членом. Іменем М.М. Волковича названі вулиці в м. Городня та Чернігові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биологи: биогр. справ. / отв. ред. Ф. Н. Серков. – Киев: Наукова думка, 1984. – 816 с. – Из содерж: – Из содерж.: [Волкович Николай Маркиянович]. – С. 141.
2. Визначні імена у світовій медицині / за ред. О.А. Грандо. – Київ: РВА «Тріумф», 2001. – 320 с. – Зі змісту: [Волкович Микола Маркіянович]. – С. 162.
3. Волкович Николай Маркиянович // БМЭ в 36 т. / гл. ред. А.Н. Бакулев; 2-е изд. – Москва: Госмедиздат, 1958. – Том 5: Везикула – Вулканизация. – Стб. 996-997.
4. Волкович Микола Маркіянович // УРЕ в 12 т. / гол. редкол.: М.П. Бажан; 2-е вид. – Київ: Гол. ред. УРЕ, 1978. – Том 2: Боронування – Гергелі. – С. 372.
5. Ганіткевич Я. Історія української медицини в датах та іменах / Ярослав Ганіткевич. – Львів: НТШ, 2004. – 368 с. – Зі змісту: [Волкович Микола Маркіянович]. – С. 46, 48, 51, 53, 56, 59, 101, 233.
6. Ганіткевич Я. Українські лікарі-вчені першої половини XX століття та їхні наукові школи. Біографічні нариси та бібліографія. – Львів: НТШ, 2002. – 544 с. – Зі змісту: [Волкович Микола]. – С. 215, 236, 237, 241, 272, 280, 379.
7. Ганіткевич Я. Українські лікарі. Кн. 3. Учасники національно-визвольної боротьби й українського державотворення, репресовані та реабілітовані лікарі України: біобібліогр. довід. /Я. Ганіткевич, П. Пундій; наук. ред. Л. Пиріг. – Львів, 2008. – 428 с. – Зі змісту: [М. Волкович]. – С. 71.
8. Енциклопедія українознавства. Словникова частина в 11 т. / гол. ред. В. Кубійович. – Львів: НТШ у Львові. – Том 1: Абаза – Голов'янко. – Зі змісту: [Волкович Микола]. – С. 310.
9. Москаленко В.Ф. Біографічний словник завідувачів кафедр та професорів Національного медичного університету імені О.О. Богомольця (1841-2006) /В.Ф. Москаленко, І.М. Полякова. – Київ: Книга плюс, 2006. – 340 с. – Зі змісту: [Волкович Микола Маркіянович]. – С. 47-48.
10. Новицкий С.Т. Николай Маркиянович Волкович (его жизнь, деятельность и значение в хирургии) / С.Т. Новицкий // Вестник хирургии. – 1954. – Т. 74, № 2. – С. 76.
11. Панишко Ю.М. Гаврило Парфентійович Ковтунович – засновник Львівської онкологічної школи / Ю.М. Панишко. – Львів: ПП Сорока Т.Б., 2017. – 208 с. – Зі змісту: [Волкович Микола Маркіянович]. – С. 29-30.
12. Панишко Ю.М. Микола Маркіянович Волкович. До 155-річчя від дня народження / Ю.М. Панишко, Я.І. Пузич // Феномен людини. Здоровий спосіб життя. [текст]: зб. наук. праць / за ред. Ю.М. Панишка. – Львів, 2013. – № 22 (88). – С. 59-60.
13. Пиріг Л.А. Волкович Микола Маркіянович / Л.А. Пиріг // Енциклопедія сучасної України в 30 т. / співгол. редкол.: І.М. Дзюба. – Київ: НАН України, 2006. – Том 5: Вод – Гн. – С. 89.

Ю.М. ПАНИШКО, Ц.К. БОРЖІЄВСЬКИЙ,
І.І. КОВАЛЬ

ІВАН ІЛЛІЧ МІТЮК
До 85-річчя від дня народження

Іван Ілліч Мітюк народився 8 грудня 1933 р. в с. Модринець Грубешівського повіту (Польща) в селянській родині п'ятою дитиною. Упродовж 1939 р. навчався у польській початковій школі. У тому ж році родина Мітюків переїхала до с. Велике Поле Костопільського Рівненської області. У 1941 р. родина переїхала в с. Шепель Луцького району Волинської області. У 1949 р. Іван Мітюк закінчив 9 класів Луцької СШ, а середню освіту здобув у Луцькому медичному училищі, яке закінчив у 1950 р. з відзнакою. Упродовж навчання в медичному училищі працював «медбратом» обласної лікарні. У 1950 р. І.І. Мітюк вступив до Вінницького медичного інституту, який закінчив у 1956 р. Після закінчення інституту працював головним лікарем та хірургом Верхнянського медичного об'єднання м. Лисичанська Луганської області. За той час пройшов стажування з травматології у Харківському інституті ім. Р.Р. Вредена (1867–1934).

У 1960 р. Іван Ілліч був зарахований до клінічної ординатури з хірургії при кафедрі госпітальної хірургії Вінницького державного медичного інституту ім. М.І. Пирогова, яку очолював професор М.В. Даниленко. Разом із вдосконаленням навичок у практичній хірургії поглиблено вивчав питання з впровадження сучасних методів знеболювання, зокрема застосування ендотрахеального наркозу. Займався науковою роботою, що стосувалася змін газового складу крові і кислотно-лужного стану під час наркозу. У 1963 р. пройшов стажування з грудної хірургії у клініці професора М.М. Амосова і отримав право завідувати відділом грудної хірургії.

Упродовж 1964–1965 рр. працював головним хірургом Вінницького облздороввідділу. У 1965 р. І.І. Мітюк був запрошений М.В. Даниленком на посаду асистента кафедри торакальної хірургії та анестезіології ЛДМІ. У 1967 р. І.І. Мітюк захистив кандидатську дисертацію на тему «Сравнительная оценка газового состава крови, кислотно-щелочного равновесия при премедикации к интубационному наркозу с нейроплегиками и без них».

В клініці грудної хірургії ЛДМІ брав безпосередню участь у вирішенні найактуальніших проблем грудної хірургії. Вперше на Львівщині було розроблено і впроваджено у практику оперативні способи корекції набутих і вроджених вад серця. І.І. Мітюк пройшов 6-місячне стажування у 1968 р. при Московському НДІ серцево-судинної хірургії ім. О.М. Бакулєва. Поглиблена підготовка з кардіохірургії дозволила молодому вченому значно розширити діапазон хірургічних втручань.

У 1972–1974 рр. І.І. Мітюк працював заступником декана лікувального факультету ЛДМІ. За участю І.І. Мітюка в клініці були розроблені напрямки корекції лікування гнійних процесів легень. Теоретичний і практичний досвід ліг в основу докторської дисертації

«Клинико-морфологические аспекты и комплексное лечение острых абсцессов и гангрены легкого», яку вчений виконав під керівництвом проф. М.В. Даниленка та проф. Д.Д. Зербіно. Захист успішно пройшов у 1974 р.

У 1975 р. доктора медичних наук І.І. Мітюка було обрано завідувачем кафедри госпітальної хірургії Вінницького медичного інституту ім. М.І. Пирогова. У 1976 р. І.І. Мітюк отримав вчене звання професора.

Кафедра госпітальної хірургії Вінницького медичного інституту ім. М.І. Пирогова

Очолювана ним клініка була багатопрофільною, мала 7 спеціалізованих відділів, розміщених на базі обласної лікарні ім. М.І. Пирогова. У 1977–1978 рр. І.І. Мітюк пройшов стажування з хірургії черевної порожнини у Першому Московському медичному інституті на кафедрі, яку очолював проф. Б.С. Розанов.

В клініці госпітальної хірургії, яку очолював І.І. Мітюк розроблялися і вдосконалювалися методи лікування виразкової хвороби шлунка та 12-палої кишки, впроваджено в практику органозберігаючі втручання. Вперше в історії хірургії Поділля тут почали успішно виконуватися операції панкреатодуоденальної резекції, удосконалювалася реконструктивна хірургія шлунка. Розроблена методика хірургічного лікування шлунково-ободових нориць. Запропоновано новий метод папілосфінктеротомії. Хороші результати були досягнуті у лікуванні панкреонекрозів, усіх видів набутої патології стравоходу. Відпрацьована операція при пухлинній та рубцевій непрохідності стравоходу із застосуванням товстокишкового сегменту. Детально розроблені і широко впроваджені в практику операції при новоутвореннях середостіння. Активно розроблялися питання ангіохірургії.

Багато зусиль І.І. Мітюк приділяв підготовці молодих спеціалістів для практичної охорони здоров'я. Упродовж 16 років Іван Ілліч був загальновузівським науковим керівником підготовки лікарів-інтернів для Вінницької та Житомирської областей.

Зустріч зав. кафедри госпітальної хірургії ВДМІ ім. М.І. Пирогова проф. М.В. Даниленка (1960-1964) зі своїм учнем – зав. кафедри госпітальної хірургії ВДМІ ім. М.І. Пирогова проф. І.І. Мітюком (1975–2007 р.). Фото 1990 р.

Під керівництвом проф. І.І. Мітюка захищено 3 докторські та 12 кандидатських дисертацій.

Вченим запатентовано 15 винаходів, низка пропозицій. Проф. І.І. Мітюк був автором понад 200 наукових праць, 25 винаходів, 5 монографій.

За комплекс наукових праць, присвячених проблемам черевної хірургії, І.І. Мітюк був удостоєний Державної премії України в галузі науки і техніки (1997).

Від 2007 р. І.І. Мітюк працював професором госпітальної хірургії цього ж інституту.

Після перенесеного інсульту І.І. Мітюк 11 серпня 2011 р. на 78 році життя відійшов у Вічність.

Світла пам’ять про вченого Лікаря та Людину залишається в нашому серці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дмитро Зербіно – життя, присвячене науці (до 90-річчя від дня народження) / уклад.: О.П. Малюк, Н.М. Бродс, М.С. Надрага, С.В. Васільєва, О.М. Кріль; наук. ред. А.В. Магльований. – Львів, 2017. – 184 с. – Зі змісту: [Митюк И.И.]. – С. 25.
2. Імена в медицині у відгомінні часу. 2018 рік. Календар знаменних та пам’ятних дат / уклад. А.М. Кобизька, Л.Є. Корнілова. – Київ, 2017. – 68 с. – Зі змісту: [Іван Ілліч Мітюк]. – С. 47.
3. Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького – 230 / гол. ред. Б.С. Зіменковський. – Київ: Логос Україна, 2014. – 296 с. – Зі змісту: [І. Мітюк]. – С. 102.
4. Панишко Ю.М. Михайло Васильович Даниленко та його клінічне оточення (1964–1999) / Ю.М. Панишко. – Львів: Сполом, 2011. – 216 с. – Зі змісту: [Мітюк Іван Ілліч]. – С. 98-99; 179-182; 205.

В.І. КОВЦУН, Ю.М. ПАНИШКО,
А.Л. ВАСИЛЬЧУК

АНДРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ ДУЛІБСЬКИЙ
До 50-річчя від дня народження

Андрій Васильович Дулібський народився 14 грудня 1968 р. в м. Перемишляни Львівської обл. У 1976 р. поступив у середню школу №1 м. Перемишляни, яку закінчив у 1986 р. із золотою медаллю. У 1986 р. поступив на навчання у Львівський державний інститут фізичної культури на кафедру футболу. У 1987–1989 рр. – служба в лавах РА, після закінчення служби продовжив навчання (1989–1991) в ЛДІФК. У 1991–1995 рр. працював за контрактом (виступав за команду майстрів «Тарновія» м. Тарнув, Республіка Польща). У 1996 р. закінчив ЛДІФК з відзнакою (спеціальність – фізична культура і спорт, кваліфікація – тренер-викладач з футболу). У 1995–1999 рр. працював тренером з футболу ДЮСШ «Сокіл» (м. Перемишляни), водночас навчався в аспірантурі ЛДІФК (1996–1999). У 1997–2002 рр. – викладач кафедри теорії і методики футболу Львівського державного інституту фізичної культури ЛДІФК. У 2001 р. захистив кандидатську дисертацію на тему «Моделювання тактичних дій у процесі підготовки юнацьких команд з футболу» на спеціалізованій вченій раді НУФВіС України і отримав науковий ступінь кандидата наук з фізичної культури і спорту.

У 2002–2003 рр. працював старшим викладачем кафедри теорії та методики футболу ЛДІФК. У 2003–2006 рр. працював старшим викладачем кафедри теорії та методики фізичного виховання Львівського державного інституту фізичної культури. У 2005–2006 рр. – викладач кафедри теорії та методики футболу Національного університету фізичного виховання і спорту України (за сумісництвом). У 2006 р. А.В. Дулібський отримав вчене звання доцента кафедри теорії і методики фізичного виховання ЛДІФК.

У 2003–2007 рр. одночасно працював старшим методистом Центру ліцензування Федерації футболу України у 2007–2010 рр. – директором Центру ліцензування Федерації футболу України.

У 2010–2011 рр. працював методистом спорту Львівського державного училища фізичної культури, водночас був тренером команди «УФК» Львів (юнаки 1997 року народження).

У 2011–2014 рр. А.В. Дулібський працював інструктором-методистом Академії футболу «Карпати» футбольного клубу «Карпати» м. Львів, водночас тренером команди юнаків 1997 р. н. «УФК-Карпати» (м. Львів).

Від липня 2014 року обраний завідувачем кафедри футболу Львівського державного університету фізичної культури (ЛДУФК).

А.В. Дулібський є викладачем навчальних дисциплін: а) футбол (загальний курс); б) теорія та методика футболу; в) спортивно-педагогічне вдосконалення з футболу.

А.В. Дулібський підвищував свою педагогічну майстерність шляхом стажування: 1) з групою тренерів за програмою «ПРО»-диплом УЄФА на базі ФК «Металург» (м. Донецьк, квітень 2006 р.); 2) з групою тренерів за програмою «ПРО»-диплом УЄФА на базі ФК «Шахтар» (м. Донецьк, червень 2006 р.); 3) з групою тренерів за програмою «ПРО»-диплом УЄФА на ФК «Хартс» (м. Едінбург, Шотландія, вересень 2007 р.); 4) з групою тренерів за програмою «ПРО»-диплом УЄФА на базі ФК «Штутгарт» (м. Штутгарт, ФРН, вересень 2008 р.); 5) з групою тренерів за програмою «ПРО»-диплом УЄФА на базі ФК «Шальке-04» (м. Гельзенкірхен, Німеччина, вересень 2009 р.); 6) з групою спеціалістів футболу України за програмою «Навчальні групи УЄФА» на базі Федерації футболу Іспанії (м. Мадрид, Іспанія, січень 2010 р.).

Організаційна, виховна, профорієнтаційно-спортивна робота: 1) участь в організації та проведенні Конгресів ФФУ 2004 та 2009 рр.; 2) участь в організації та проведенні тренерських курсів УЄФА за програмами «ПРО», «А», «Б»-дипломів УЄФА (2003–2010); 3) участь в організації та проведенні фінальної частини чемпіонату Європи з футболу серед юнаків (1990–1991р. н.) – 2009 р.; 4) участь в організації та проведенні «кваліфайн» та «еліт»-раундів чемпіонату Європи з футболу серед юнаків (2005–2008); 5) участь в роботі регіональних центрів розвитку футболу ФФУ (2005–2009).

Проводив виховну та профорієнтаційну роботу в навчальному процесі ЛДУФК та ДЮСШ «Сокіл» (м. Перемишляни), СДЮШОР «Карпати» (м. Львів), ЛУФК, Академії футболу «Карпати» (м. Львів). Надавав консультативну допомогу спортсменам і тренерам (в т. ч. учаснику Чемпіонату світу з футболу 2006 р., гравцеві національної збірної команди України А.Л. Гусіну, гравцям збірної команди України з футболу О.Р. Лужному, В.Я. Кардашу, Ю.В. Максимову, тренерам збірної команди України О.В. Блохіну, О.А. Заварову, А.М. Балю, М.І. Фоменку, С.І. Ковальцю).

У 2010–2014 рр. працював тренером юнацької команди ЛУФК (Академії футболу «Карпати») «УФК-«Карпати» (м. Львів, юнаки 1997 р. н.), яка за підсумками сезону 2013–2014 рр. увійшла до «четвірки» кращих юнацьких команд України; тренером юнацької команди ЛУФК (Академії футболу «Карпати») «УФК-«Карпати» (м. Львів, юнаки 1997 р. н.) в Міжнародному юнацькому турнірі в м. Жиліна (Словаччина) – 4 місце (2011 р.); тренером юнацької команди ЛУФК «УФК-«Карпати» м. Львів (юнаки 1997 р. н.) в Міжнародному юнацькому турнірі в містах Дьєп, Ам'єн, Гавр (Франція) – 1 місце (2012 р.).

А.В. Дулібський є автором понад 50 наукових та навчально-методичних праць. Вчений брав участь в організації та проведенні Всеукраїнських наукових конференцій

«Молода спортивна наука України» (1997–2003 рр.); «Актуальні проблеми розвитку футболу в Україні» (1998–2003 рр.); Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 120-річчю українського футболу, «Футбол в Україні. Витоки, традиції, перспективи» (2004 р.). Брав участь: у роботі комплексних наукових груп (КНГ) юнацьких збірних команди України з футболу (2005–2009 рр.); в розробці програм підготовки професіональних футбольних команд України ФК «Харків» (м. Харків), ФК «Динамо» (м. Сімферополь), ФК «Нива» (м. Тернопіль); в розробці програм підготовки юнацьких футбольних команд України ЛУФК (м. Львів), Академії футболу «Карпати» футбольного клубу «Карпати» (м. Львів), ФК «Динамо» (м. Сімферополь), ДЮФК «Спартак» (м. Сімферополь); в розробці програм навчання тренерів професіональних і дитячо-юнацьких команд «ПРО», «А», «Б»-дипломів УЄФА; в розробці програм навчання спеціалістів масового футболу УЄФА; в курсах УЄФА для спеціалістів масового футболу в м. Марлоу-на-Темзі (Лондон, Англія) – серпень 2006 р.; в курсах УЄФА для організаторів тренерського навчання за програмами «ПРО», «А», «Б»-дипломів УЄФА у м. Лісабон (Португалія) – квітень 2008 р.

Був тренером збірної команди з футболу ЛДУФК: Чемпіонат України з футболу серед ВНЗ – 4 місце (2015, 2017), Універсіада України з футболу – 5 місце (2015), Універсіада Львівщини з футболу – 1 місце (2015, 2018).

Титанічна робота А.В. Дулібського була гідно пошанована: нагороджений Почесною Грамотою Верховної Ради України (2004 р.); Почесною відзнакою Всеукраїнської футбольної асоціації студентів «За розвиток студентського футболу України» (2015 р.); медаллю «За заслуги» Федерації футболу України (2016 р.).

Бажаємо Ювіляру міцного здоров'я та нових творчих успіхів!

ЛІТЕРАТУРА

1. Львівський державний університет фізичної культури (1946–2016): популь. енцикл. / авт. кол.: Ф. Музика та ін.; упор. О. Борис; за заг. ред. Є. Приступи. – Львів: ЛДУФК, 2016. – 488 с. – Зі змісту: [Дулібський Андрій Васильович]. – С. 270-272.
2. Фалес Й. Підготовка тренерських кадрів з футболу у Львівському інфізкульті / Й. Фалес, І. Чорнобай // Теорія та методика фізичного виховання, 2006. – № 4(24). – С. 30-31. – Зі змісту: [Дулібський Андрій Васильович]. – С. 30.
3. Фалес Й. Кафедра футболу / Й. Фалес // Львівський державний університет фізичної культури: популь. дов. / [авт. кол.: О. Полянський, М. Линець, І. Свістельник]. – Львів: ЛДУФК, 2011. – С. 65-67. – Зі змісту: [А.В. Дулібський]. – С. 65.

Ю.М. ПАНИШКО, А.Л. ВАСИЛЬЧУК

ІГОР ВАСИЛЬОВИЧ КОМІСАРЕНКО
До 85-річчя від дня народження

Ігор Васильович Комісаренко народився 15 грудня 1933 року Харкові в сім'ї Василя Павловича Комісаренка (1907–1993), патофізіолога-ендокринолога, академіка АН УРСР, заслуженого діяча науки УРСР. Після закінчення середньої школи поступив у Київський медичний інститут. З третього курсу студент Ігор Комісаренко почав відвідувати клініку Михайла Сидоровича Коломійченка (1892–1973), яка знаходилася в Жовтневій клінічній лікарні Києва; чергував, обстежував разом з досвідченими хірургами ургентних хворих, робив перев'язки, на 4 курсі – асистував при операціях, згодом виконував ті чи інші хірургічні втручання. Наставником був талановитий хірург і педагог Михайло Сидорович. У 1958 р. І.В. Комісаренко отримав диплом лікаря з відзнакою. Незважаючи на можливість швидкого зростання в умовах столичних клінік, молодий лікар вибирає місце хірурга в районній лікарні м. Радомишля Житомирської області. «Тут до мене прийшла хірургічна свобода», – згадував згодом Ігор Васильович.

Кандидатську дисертацію на тему «Изменения функционального состояния коры надпочечников при различных заболеваниях щитовидной железы» захистив через призначені три роки. Був обраний асистентом кафедри загальної хірургії Київського медичного інституту, якою керував М.С. Коломійченко (1955–1973). Згодом вчений обрав шлях ендокринної хірургії. Використовуючи літні та зимові студентські канікули Ігор Васильович стажувався в хірургічній клініці професора Олега Володимировича Ніколаєва (1903–1980) у Всесоюзному науково-дослідному інституті ендокринології. На початку 60-х років у клініці було вперше виділено 15 «ендокринологічних» ліжок, а в 1965 р., коли в Києві організували Науково-дослідний інститут ендокринології та обміну речовин, то в Жовтневій клінічній лікарні був відкритий його хірургічний відділ. Таким чином, Ігор Васильович став фундатором першої в УРСР спеціалізованої хірургічної клініки ендокринологічного профілю.

У 1977 р. І.В. Комісаренко захистив докторську дисертацію на тему «Лечение болезни и синдрома Иценко-Кушинга хирургическим методом с использованием ингибитора функции коры надпочечников хлодитана». Досягнення в галузі хірургічного лікування захворювань надниркових залоз були відзначені Державною премією УРСР в

галузі науки і техніки за 1976 р. У 1981 р. вчений отримав звання професора. У 1988 р. І.В. Комісаренко з колегами Інституту ендокринології та Київського медичного інституту стали лауреатами Державної премії УРСР за успіхи і досягнення в галузі хірургічного лікування захворювань ендокринних залоз. У 1994 р. за ініціативою І.В. Комісаренка був створений Український науково-практичний центр ендокринної хірургії, трансплантації ендокринних органів і тканин.

У 1997 р. І.В. Комісаренко був обраний членом-кореспондентом АМН України. У 1999 р. за ініціативою І.В. Комісаренка було відкрито Київський центр ендокринної хірургії, відділення хірургічної ендокринології Наукового центру радіаційної медицини АМН України.

І.В. Комісаренко був автором понад 500 наукових праць, підготував 8 докторів та 14 кандидатів наук. Він був почесним президентом Української Асоціації ендокринних хірургів, членом правління Наукового товариства ендокринологів України, членом редколегій низки наукових журналів.

Вчений помер 27 серпня 2013 р. на 80 році життя. Залишилася світла пам’ять про Ігоря Васильовича Комісаренка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ганіткевич Я. Історія української медицини в датах та іменах / Ярослав Ганіткевич. – Львів: НТШ, 2004. – 368 с. – Зі змісту: [Комісаренко Ігор Васильович]. – С. 310.
2. Комісаренко Ігор Васильович // УРЕ в 12 т. / гол. ред. М.П. Бажан; 2-е вид. – Київ: Голред. УРЕ, 1980. – Том 5: Кантата – Кулики. – С. 310.
3. Панишко Ю.М. Хроніка грудня. Ювілейні дати вітчизняних лікарів та вчених / Ю.М. Панишко, Л.С. Метельська, Г.В. Семак // Феномен людини. Здоровий спосіб життя [текст]: зб. наук. праць. – Львів, 2013. – № 22(88). – С. 46-54. – Зі змісту: [Комісаренко Ігор Васильович]. – С. 49.
4. Родіонова О.Я. Комісаренко Ігор Васильович / О.Я. Родіонова // ЕСУ в 30 т. / співгол. редкол.: І.М. Дзюба. – Київ: НАН України, 2014. – Том 14: Кол – Кос. – С. 187.
5. Світлій пам’яті Ігоря Васильовича Комісаренка // Міжнарожний ендокринологічний журнал. – 2013. – № 7(55). – С. 1-2.
6. Червяк П.І. Медична енциклопедія / П.І. Червяк. – Київ: Просвіта, 2001. – 1024 с. – Зі змісту: [Комісаренко Ігор Васильович]. – С. 962.

Р.Й. КРАВЦІВ, Ю.М. ПАНИШКО

МИКОЛА КІНДРАТОВИЧ ЛІННИК
До 80-річчя від дня народження

Микола Кіндратович Лінник народився 20 грудня 1938 р. в с. Горбасів Летичівського району Хмельницької області. Батьки загинули в 1944 р. Після закінчення середньої школи у 1955 р. поступив на факультет механізації сільського господарства Української сільськогосподарської академії, яку закінчив у 1960 р. У серпні-листопаді 1960 р. працював старшим інженером відділу постачання в конторі бази «Укравтотракторпостач». З листопада 1960 р. по березень 1964 р. працював механіком, головним інженером навчально-дослідного господарства «Комуніст» Харківського сільськогосподарського інституту ім. В.В. Докучаєва. З квітня 1964 р. до грудня 1967 р. – аспірант Українського науково-дослідного інституту механізації та електрифікації сільського господарства. В цьому інституті після закінчення аспірантури пройшов шлях від молодшого, старшого наукового співробітника (12.1967–07.1971). У 1970 р. захистив кандидатську дисертацію на тему «Дослідження процесу внесення органічних добрив роторними розкидачами». Отримав вчене звання кандидата технічних наук. Працював на посаді завідувача лабораторії застосування органічних добрив (08.1971–02.1976); завідувача відділу (02.1976–04.1980); заступника директора з наукової роботи Українського НДІ механізації та електрифікації (смт Глеваха Київської області).

У 1994 р. М.К. Лінник захистив докторську дисертацію на тему «Технологія та засоби механізації застосування органічних добрив в умовах інтенсивного землеробства України». Від грудня 1994 р. – виконуючий обов’язки академіка-секретаря Відділення механізації і електрифікації УААН. У 1995 р. отримав вчене звання професора.

У 1999 р. обраний академіком УААН. Згодом працював академіком-секретарем, заступником академіка-секретаря Відділення механізації і електрифікації НААН. На цій посаді працював до квітня 2006 р. У січні 2006 р. отримав почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України». Після 2006 р. працював головним науковим співробітником в ННЦ «Інститут механізації та електрифікації сільського господарства».

Наукові розробки вченого присвячені проблемам механіко-технологічних основ інтегрованих методів переробки органічних відходів у високоякісні органічні добрива; обґрунтування методики, критеріїв і комплексної техніко-економічної та енергетичної їхньої оцінки; оптимізації технологічних процесів і комплексів машин для застосування органічних добрив в основних ґрунтово-кліматичних зонах України; розробка «Програми виробництва технологічних комплексів машин і обладнання для АПК на 1991–2005 рр.».

М.К. Лінник є автором (співавтором) понад 400 наукових праць, в т. ч. 61 патенту і авторських свідоцтв на винаходи та низки монографій. Вчений підготував 12 кандидатів та 2 докторів технічних наук.

Вчений був гідно пошанований: отримав Почесні грамоти Мінагрополітики, Мінпромполітики, НААН, був лауреатом Премії УААН «За видатні досягнення в аграрній праці» (1999, 2006).

Бажаємо Ювіляру міцного здоров’я!

ЛІТЕРАТУРА

1. Україна наукова. Національна академія аграрних наук України. Том IV / упорядник В.В. Болгов. – Київ: Національні рейтинги України, 2013. – 208 с. – Зі змісту: [Лінник Микола Кіндратович]. – С. 34.
2. Хто є хто в Україні / уклад. та ред.: Юрій Марченко, Олександер Телемко. – Київ: «К.І.С.», 2006. – 1136 с. – Зі змісту: [Лінник Микола Кіндратович]. – С. 555.
3. http://imesg.gov.ua/info/index.php?id=247
4. ЕСУ, електрон. джерело: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=54682

Ю.М. ПАНИШКО, Ю.О. МАТВІЄНКО

ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ АРУТЮНОВ
До 115-річчя від дня народження

Олександр Іванович Арутюнов народився 21 грудня 1903 р. в Єревані в сім'ї службовця (Ованес і Варвара Арутюнян). Після закінчення середньої школи поступив на медичний факультет Північно-Кавказького (Ростовського-на-Дону) державного університету, який закінчив у 1929 р. В університеті захопився хірургією під впливом М.О. Богораза (1874–1952), який у 1918 р. керував кафедрою хірургії медичного факультету Ростовського-на-Дону університету. Після закінчення навчання працював хірургом Нартаської районної лікарні Марійської автономної області. В 1930–1932 рр. О.І. Арутюнов працював клінічним ординатором хірургічної клініки, якою керував проф. М.О. Богораз. В 1932 р. поступив в аспірантуру Московського інституту нейрохірургії.

Подальше навчання і праця під керівництвом проф. М.Н. Бурденка (1876–1946) визначили долю Олександра Івановича Арутюнова. В 1935 р. О.І. Арутюнов захистив кандидатську дисертацію на тему «Фиброзная остеодистрофия черепа».

У подальшому О.І. Арутюнов працював старшим науковим співробітником Московського інституту нейрохірургії, а згодом – доцентом Центрального інституту удосконалення лікарів і був очільником нейрохірургічної клініки ім. С.П. Боткіна.

В 1939–1940 рр. працював військовим лікарем як керівник нейрохірургічної бригади в Монголії (Халкін-Гол), а згодом – у радянсько-фінській війні. Був нагороджений орденом Червоної Зірки. Під час німецько-радянської війни 1941–1945 рр. О.І. Арутюнов брав участь у воєнних подіях, був головним хірургом 6-ої та 9-ої армій Південного фронту (липень– листопад 1941 р.). А вже в 1941–1943 рр. завдяки хірургічній майстерності О.І. Арутюнов працював головним хірургом Південно-Кавказького, Південно-Західного та 3-го Українського фронтів (1943–1944), а на завершальному етапі війни (1944–1945) – хірургом-консультантом Головного військово-санітарного управління Червоної Армії. Незважаючи на постійну зайнятість на операціях, він знаходив час для наукової роботи, присвяченої проблемам військово-польової хірургії. У 1944 р. О.І. Арутюнов захистив докторську дисертацію на тему «Огнестрельные ранения магистральных сосудов и их лечение на этапах эвакуации». Командування Червоної Армії високо оцінило хірургічну діяльність хірурга. Він був нагороджений орденами та медалями СРСР.

Після закінчення війни О.І. Арутюнов був направлений в Київ на завідування кафедрою нейрохірургії Київського інституту удосконалення лікарів. Водночас, О.І. Арутюнов очолив нейрохірургічну клініку Київського психоневрологічного інституту. Саме в той час О.І. Арутюнов проводив велику роботу з організації в Києві Інституту нейрохірургії. Лише в червні 1950 р. в Києві був створений Науково-дослідний нейрохірургічний інститут МОЗ УРСР. Упродовж 10 місяців в. о. директора був П.С. Тарасенко, а заступником директора з наукової роботи проф. О.І. Арутюнов. З квітня 1951 р. інститут очолив О.І. Арутюнов і керував ним до

червня 1961 р. Заступником директора з наукової роботи був призначений кандидат медичних наук А.П. Ромоданов (1920–1993). В першу чергу вчений почав готувати кадри, спочатку з досвідчених хірургів-фронтовиків, а згодом – з талановитої молоді. За домовленістю з проф. І.Я. Дейнекою (1904–1970) з випускників 1950 р. ВДМІ та ЛДМІ були відібрані і взяті на роботу 8 кращих випускників: Ю.А. Зозуля, Л.Н. Зозуля, Г.А. Педаченко, М.В. Куликова, О.І. Трещинський, Л.П. Чепкий, Ц.М. Сорочинський, Л.М. Войтенко.

Крім проблеми наслідків вогнепальних пошкоджень головного мозку, вчений цікавився лікуванням закритої черепно-мозкової травми мирного часу, дослідженнями пухлин головного мозку, лікуванням оклюзійних процесів прогресуючої гіпертензії, пролабуванням головного мозку в трепанаційний отвір.

Під керівництвом О.І. Арутюнова була сформована мережа нейрохірургічних закладів.

В 1961 р. О.І. Арутюнов здійснив першу стереотаксичну операцію хворому з підкірковим гіперкінезом, вводячи спирт в таламус. За розпрацювання основних нейрохірургічних операцій О.І. Арутюнову в 1954 р. було присвоєно почесне звання Заслуженого діяча науки УРСР, а в 1961 р. вчений був обраний членом-кореспондентом АМН СРСР. В квітні 1954 р. вчений був у відрядженні в КНР. Майже рік він працював в Китаї, де створив кафедру нейрохірургії в Пекінському університеті.

В червні 1964 р. О.І. Арутюнов переїжджає в Москву і очолює Московський інститут нейрохірургії. Але ситуація в Москві кардинально відрізнялася від ситуації в Києві, де його оточували однодумці, учні, послідовники. В Москві був свій колектив, який не сприймав «новичків». О.І. Арутюнов почав формувати свою другу, Московську школу нейрохірургів.

Висока інтенсивність оперативних втручань, стресогенний ритм життя викликають в 1965 р. перший інфаркт міокарда в О.І. Арутюнова. Але свого ритму роботи і життя вчений не змінив. Ця перенапруга привела до серцевої катастрофи. Стан здоров'я був критичний, за декілька днів реаніматологи застосували понад 100 дефібриляцій серця і повернули вченого до життя і до роботи.

В 1967 р. О.І. Арутюнов був обраний академіком АМН СРСР.

Як науковий керівник О.І. Арутюнов підготував 87 докторів і кандидатів наук, з яких троє вчених: А.П. Ромоданов, А.Н. Коновалов, Ю.А. Зозуля стали академіками і очолювали Київський і Московський інститути нейрохірургії. Вчений був головою Республіканського, а згодом – Всесоюзного науково-медичного товариства нейрохірургів, головою Всесоюзної проблемної комісії «Хірургія нервової системи», першим віце-президентом, а згодом – почесним президентом Всесвітньої федерації наукових нейрохірургічних товариств, почесним членом Чехословацького лікарського товариства ім. Пуркіне, товариств США, СФРЮ.

О.І. Арутюнов був редактором і членом редколегій багатьох фахових журналів. Він був заступником відповідального редактора розділу «Хірургія» 3-го видання «БМЭ».

У 1974 р. вченому присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

5 липня 1975 р. на 71 році життя вчений помер від чергового інфаркту міокарда.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнов Александр Иванович // БСЭ в 30 т. / гл. ред. А.М. Прохоров; 3-е изд. – Москва: Советская энциклопедия, 1970. – Т. 2: Ангола –Барзас. – Стб. 809-810.
2. Ганіткевич Я. Історія української медицини в датах та іменах / Ярослав Ганіткевич. – Львів: НТШ, 2004. – 368 с. – Зі змісту: [Арутюнов Олександр Іванович]. – С. 136, 153, 275
3. Ромоданов А.П. Арутюнов Олександр Іванович / А.П. Ромоданов // УРЕ в 12 т. / гол. ред. М.П. Бажан; 2-е вид. – Київ: Голред. УРЕ, 1977. – Т. 1: А – Борона. – С. 258.
4. Сергієнко Т.М. Арутюнов Олександр Іванович / Т.М. Сергієнко // ЕСУ в 30 т. / співгол. редкол.: І.М. Дзюба. – Київ: НАН України, 2001. – Т. 1: А. – С. 684.

В.І. ФЕДОРЕНКО, Ю.М. ПАНИШКО

АНДРІЙ МИХАЙЛОВИЧ СЕРДЮК
До 80-річчя від дня народження

24 грудня 2018 року виповнилося 80 років від дня народження відомого вченого в галузі гігієни і медичної екології, громадського діяча, організатора і керівника, академіка Національної академії медичних наук України, директора ДУ "Інститут громадського здоров'я ім. О.М. Марзєєва НАМН України" Андрія Михайловича Сердюка.

Андрій Михайлович за ці роки своєї трудової активної діяльності пройшов яскравий та плідний шлях в науці – від студента, допитливого випускника, лікаря-гігієніста й аспіранта до академіка НАМН України, члена низки медичних академій зарубіжних країн, заслуженого діяча науки і техніки, лауреата Державної премії України, автора актуальних, цікавих наукових праць, монографій і невтомного керівника всесвітньо відомої української науково-дослідної установи – Інституту громадського здоров'я ім. О.М. Марзєєва НАМН України – центру і бази міжнародного співробітництва у галузі профілактичної медицини і громадського здоров'я.

Народився Андрій Михайлович у сім'ї вчителів у Дніпропетровську. Свій трудовий життєвий шлях розпочав у 1955 році, коли вступив до Дніпропетровського медичного інституту. Після його закінчення 1961 р. за розподілом отримав скерування на роботу на посаду лікаря-епідеміолога до Верхньо-дніпровської санітарно-епідеміологічної станції Дніпропетровської області. Через деякий час став заступником головного лікаря Верхньодніпровської районної лікарні. Своїми найкращими професійними якостями, людяністю, щирістю, організаторськими здібностями здобув прихильність людей і згодом був призначений завідувачем здороввідділу м. Верхньодніпровська. У 1966 році Андрій Михайлович вступив до аспірантури тоді Київського НДІ загальної та комунальної гігієни ім. О.М. Марзєєва Ознайомившись з напрямками роботи лабораторій інституту (для цього було витрачено близько півроку) Андрій Михайлович обрав тему своєї дисертаційної роботи «Вплив електромагнітного випромінювання на здоров'я людей. Після захисту дисертації Андрій Михайлович залишився працювати в інституті старшим науковим співробітником.

З 1972 до 1987 р. Андрій Михайлович працював інструктором, консультантом, а потім заступником завідувача відділом науки та навчальних закладів із питань охорони здоров'я та соціальної безпеки Центрального комітету Компартії України. З 1987 р. до 1990 р. – перший заступник Міністра охорони здоров'я УРСР, з 1990 р. до 1994 р. – директор Українського наукового гігієнічного центру МОЗ України, з 1994 – знову стає першим заступником, виконуючим обов'язки Міністра охорони здоров'я України, з 1996 р. – очолює Міністерство охорони здоров'я України й одночасно на громадських засадах лабораторію еколого-гігієнічної безпеки України в Українському науковому гігієнічному центрі.

З 1999–2000 рр. – А.М. Сердюк Голова Національного агентства контролю за якістю та безпекою продуктів харчування, лікарських засобів та виробів медичного призначення. У 2000 р. Андрій Михайлович повертається як керівник до ДУ «Інститут гігієни та медичної екології ім. О.М. Марзєєва НАМН України» (до цього Науково-дослідний інститут загальної та комунальної гігієни імені О.М. Марзєєва). Відповідно до постанови Президії НАМН України від 29 квітня 2015 року Інститут перейменувано в ДУ «Інститут громадського здоров'я ім. О.М. Марзєєва НАМН України». А.М. Сердюк – доктор медичних наук з 1981 р, у 1994 р отримав наукове звання професора, з 1998 р. – заслужений діяч науки і техніки України, лауреат державної премії в Україні в галузі науки і техніки (2004 р.), У 1997 р. обраний член-кореспондентом Академії медичних наук України. З 1999 р. -почесним членом Академії медичних наук Польщі, з цього ж року дійсний член Міжнародної медичної академії ім. А. Швейцера. У 2007 р. Андрія Михайловича обрано Академіком Національної академії медичних наук України, у 2011–2015 рр. – Президент Національної академії медичних наук України.

Список досягнень акад. А.М. Сердюка. чималий і чільний.

Основні наукові напрями – організація охорони здоров'я, гігієна довкілля, медична екологія, глобальні проблеми сучасності – екологічна безпека, еколого-гігієнічні аспекти та медико-біологічні наслідки аварії на ЧАЕС (за цикл робіт, присвячених науковому обґрунтуванні заходів з реабілітації забруднених територій та радіоактивного захисту населення України акад. А.М. Сердюку та групі вітчизняних вчених була присуджена Державна премія в галузі науки і техніки), гігієнічні проблеми охорони навколишнього середовища від несприятливого впливу хімічних, фізичних, біологічних чинників, оцінка ризиків негативного впливу факторів довкілля на здоров'я населення, розроблення і впровадження системи громадського здоров'я, розроблення дієвої системи медико-профілактичної допомоги, необхідної в умовах збройного конфлікту в Україні; опрацювання та вдосконалення вітчизняної бази законодавчих, нормативно-методичних та організаційно-розпорядних документів щодо збереження і зміцнення здоров'я населення, поліпшення умов життєдіяльності та запобігання впливу шкідливих чинників на організм, наукові проблеми гігієни дітей і підлітків, гігієни харчування, генетичної епідеміології, опрацювання нормативно-методичної документації та профілактичних заходів з охорони довкілля та здоров'я населення, застосування сучасних інформаційних технологій в гігієні та медичній екології, організації охорони здоров'я тощо.

З ініціативи та за участі акад. А.М. Сердюка визначено шляхи розвитку медичної генетики, в Україні створений Міжвідомчий науковий центр медичної генетики МОЗ України та НАН України, розроблена Державна програма «Захист генофонду народу України», почала функціонувати чітка структура медико-генетичної допомоги населенню, проводиться генетичний моніторинг.

Академік А.М. Сердюк має широкі міжнародні творчі наукові зв'язки, його наукова діяльність реалізується у спільних дослідницьких проектах з вченими США, Німеччини, Японії, Швеції, Польщі, Росії.

Андрій Михайлович автор понад 400 наукових праць, у т.ч. більше 30 монографій і підручників. Підготував понад 20 докторів і 10 кандидатів наук.

Наукову роботу і роботу керівника науково-дослідної установи поєднував і поєднує з громадською роботою. Зокрема Андрій Михайлович заступник голови Комісії з біобезпеки та біологічного захисту при РНБО України, заступником голови

Національної комісії з радіаційного захисту при Верховній Раді України, член Національної експертної комісії з питань захисту суспільної моралі, член Президії Вченої Ради МОЗ України, Голова Координаційної ради НАМН України з питань реалізації наукової частини Міжгалузевої комплексної програми «Здоров'я нації», член Міжвідомчої комісії з реалізації Загальнодержавної програми «Питна вода України на 2006—2020 роки», керівник програми ВООЗ «Здоров’я в гармонії», заступник Голови спеціалізованої вченої ради Д 26.604.01 із спеціальностей: «гігієна» (медичні та біологічні науки) «екологія» (медичні науки), Голова проблемної комісії «Гігієна навколишнього середовища, очолював групу з Державної наукової технічної програми «Екологічна безпека України», тривалий час був Головою наукового товариства гігієністів України, з 2012 року – Президент Української асоціації громадського здоров’я. Андрій Михайлович шеф-редактор фахових видань: журналу «Довкілля та здоров'я» та збірника наукових праць «Гігієна населених місць», член Національної спілки журналістів України, членом редакційних колегій низки наукових журналів тощо.

Зліва направо: акад. АМН України Д. Зербіно, президент АМН України, акад. А. Сердюк, вчений секретар, член-кор. АМН В. Міхнєв

Багаторічна і багатогранна праця акад. Сердюка А.М. гідно оцінена високими відзнаками світської та церковної влади, зокрема орденами Князя Ярослава Мудрого V ступеня, «Знак Пошани», «За заслуги» III ступеня, «Козацької слави», «Петра Великого I ступеня», орденами «Української православної церкви», «Преподобного Нестора Літописця III ступеня», «Преподобного Агапіта Печерського II ступеня», а також низкою медалей, почесних грамот від Верховної Ради України Кабінету Міністрів

України, Президії НАН та АМН України, МОЗ та МОН України, Міжнародною золотою зіркою за заслуги в медицині (Польща).

Акад. А.М. Сердюк свято береже пам'ять про старше покоління науковців, своїх учителів і попередніх керівників очолюваного ним Інституту: перед корпусом Інституту за його клопотанням та проектом установлено пам’ятник О.М. Марзєєву – першому директору інституту, Андрій Михайлович автор декількох біографічних книг про акад. О.М. Марзєєва, чл.-кор. АМН СССР, директора цього інституту Д.М. Калюжного, а також низки статей, дописів про видатних українських вчених і лікарів профілактичної і лікувальної медицини.

Сердечно вітаємо Вельмишановного Андрія Михайловича зі славним ювілеєм, бажаємо міцного здоров’я, творчого довголіття, оптимізму, добра від людей, підтримки від колег і рідних, подальшої плідної наукової праці, нових здобутків у вирішенні проблем профілактичної медицини на сучасному етапі.

Міцного здоров’я на довгії та благії літа!

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрій Михайлович Сердюк. До 75-річчя від дня народження / Профілактична медицина, 2013. – № 3-4. – С. 135-136.
2. В душі моїй живе неспокій / А.М. Сердюк – Київ: ТОВ «Вістка», 2008. – 148 с.
3. Ганіткевич Я. Історія української медицини в датах та іменах / Я. Ганіткевич. – Львів: НТШ, 2004. – 368 с. – Зі змісту: [Сердюк Андрій Михайлович]. – С. 177, 180, 316-317.
4. Дмитро Зербіно – життя присвячене науці (до 90-річчя від дня народження) / уклад.: О.П. Малюк, Н.М. Бродс, М.С. Надрага, С.В. Васільєва, О.М. Кріль; наук. ред. – А.В. Магльований. – Львів, 2017. – 184 с. – Зі змісту: [акад. А. Сердюк]. – С. 152.
5. Імена в медицині у відгомінні часу. 2018 рік (липень–грудень). Календар знаменних та пам’ятних дат / уклад.: А.М. Кобизька, Л.Є. Корнілова. – Київ: ННМБ України, 2017. – 68 с. – Зі змісту: [Андрій Михайлович Сердюк]. – С. 52.
6. Сердюк Андрій Михайлович – Вікіпедія: https://uk.wikipedia.org/wiki Інститут громадського здоров’я імені О.М. Марзєєва НАМНУкраїни
7. Сердюк Андрій Михайлович. Інститут гігієни та медичної екології ім. О. М. Марзеєва [Last accessed 08.04.2008]. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Київ. Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/environment/serdyuk.html
8. Сердюк Андрій Михайлович. Режим доступу : http://www.amnu.gov.ua/links/1/1/83/ ndr-i-ihailovich/print.html
9. Федоренко В.І. Андрій Михайлович Сердюк. До 75-річчя від дня народження / В.І. Федоренко, Ю.М. Панишко // Феномен людини. Здоровий спосіб життя, 2013. – № 22 (88). – С. 61-64.
10. Хто є хто в Україні / уклад. та ред.: Юрій Марченко, Олександер Телемко. – Київ: «К.І.С.», 2006. – 1136 с. – Зі змісту: [Сердюк Андрій Михайлович]. – С. 879.

Л.В. КЕЧЕДЖІ

ЛІДІЯ СПИРИДОНІВНА ПАПУШ
До 100-річчя від дня народження

Лідія Спиридонівна Папуш народилася 30 грудня 1918 року в с. Сартана Приморського району Донецької області в грецькій родині. Батько – Спиридон Савович Папуш, 1878 року народження, працював експедитором землестрою заводу імені Ілліча в Маріуполі. У 1937 р. був заарештований Маріупольським НКВС за ст.51-14 КК УРСР і розстріляний. Лише 12 жовтня 1989 р. реабілітований Донецькою прокуратурою за відсутністю складу злочину. Мати, Євдокія Гаврилівна, грекиня, померла дуже рано. Лідія навчалася в грецькій школі с. Сартана. Із смертю матері залишилося троє дітей і батько одружився вдруге. Мачуха відносилась до дітей погано, тому старшу сестру Марію забрали дідусь і бабуся, а Ліду та брата віддали до дитячого будинку Маріуполя. У 1935 р. поступила до школи ФЗУ, де навчалася на базі семирічки на мотористa.

Після закінчення ФЗУ направили Ліду на роботу до Маріупольського коксохімічного заводу на посаду моториста. Працюючи на заводі розшукала свою сестру Марію, яка вийшла заміж і навчалася в Уфимському мединституті. Переїхала до сестри в Уфу і поступила на курси сурдопедагогів. Після закінчення курсів була направлена на роботу в школу глухонімих у м. Бакали (БАРСР). Працювала вихователькою (28.07.1937 – 01.09.1938), а згодом – вчителькою (01.09.1938 – 01.07.1940). Виїхала в Київ, де навчалася в педучилищі, працювала вихователькою у дитячому будинку. Війна 1941–1945 рр. застала Л.С. Папуш в Києві. Дитячий будинок евакуювали до Казані. Сестра з маленьким сином Володимиром потрапили під бомбардування, внаслідок якої у дитини були ампутовані обидві ноги. Лідія Спиридонівна повернулась в м. Уфу до сестри, відновилася на роботі в школі глухонімих м. Бакали, де працювала до моменту звільнення м. Маріуполя від німців. Повернувшись до Маріуполя і почала працювати в дитячому розподільнику УМВС вихователькою. За сімейними обставинами була переведена у Львівській дитячій розподільник УМВС.

У 1946 р. вийшла заміж за В.О. Казаріна. Народила сина Віктора у 1947 р., дочку Наталію у 1949 р. В 1960 р. шлюб розпався. У 1970 р. вийшла заміж за Павла Федоровича Федорова, з яким прожила чудове життя до його смерті. Працювала до листопада 1983 р., згодом вийшла на пенсію. Живе з донькою Наталією (Блошко),

яка її доглядає. Має онуку Наталку та правнука Іллю (11 років). Від сина Віктора має онуку Олену, правнука Сергія (28 років) та праправнука Костянтина (3 роки).

Від 2001 р. в житті Лідії Спиридонівни є грецька громада «Еллінес»Члени громади час від часу відвідують Лідію Спиридонівну, показують фото з поїздок у Грецію. Хоч Лідія Спиридонівна ніколи не була в Греції, але в її серці Греція завжди.

30 грудня 2018 р. Лідії Спиридонівні виповнилось 100 років. Ювілярка має непогану пам'ять, читає книжки, цікавиться життям і дякує Богові за все, щодня, зранку до вечора.

Від імені грецької громади поздоровляємо Ювілярку і бажаємо їй міцного здоров'я!

Редколегія збірника приєднується до цих поздоровлень і побажань.

Ювілярка в колі своїх рідних

Ю.М. ПАНИШКО, А.Л. ВАСИЛЬЧУК,
Н.І. НОВИКОВА, Г.В. ЛАВРИК

Хроніка грудня. ЮВІЛЕЙНІ ДАТИ ЗАРУБІЖНИХ ЛІКАРІВ ТА ВЧЕНИХ

1 грудня 115 років від дня народження **Юрія Маврикієвича Конорського**, польського нейрофізіолога. Народився в Лодзі. У 1939 р. закінчив медичний факультет Варшавського університету. У 1931–1933 рр. пройшов стажування в лабораторії І.П. Павлова у Всесоюзному інституті експериментальної медицини. У 1934–1939 рр. завідував лабораторією умовних рефлексів в Інституті експериментальної біології у Варшаві, яку він організував. У 1939–1944 рр. працював у філії Всесоюзного інституту експериментальної медицини в Сухумі, в 1945–1955 рр. очолював кафедру фізіології університету Лодзі (з 1947 р. – професор), водночас з 1945 р. керував відділом нейрофізіології Інституту експериментальної біології у Варшаві (в 1968–1973 рр. – директор). Фундатор і перший голова (з 1961) Комітету фізіології Польської АН. Наукові дослідження пов'язані з вивченням умовнорефлекторної діяльності головного мозку та фізіологічних механізмів рухової активності тварин. Вивчав питання сприйняття, асоціації, моделювання нервових процесів. Редактор журналу «Акта нейробіологіе експериментелес». Ю.М. Конорський – лауреат державних премій ПНР в 1949, 1964 рр. Член НАН США (1965), Румунської АН (1965), Чехословацького медичного товариства ім. Я. Пуркіне, Французького товариства психологів, почесний член Американської АН і мистецтв (1970), Всесоюзного фізіологічного товариства ім. І.П. Павлова (1970) та ін. товариств. Помер 14 вересня 1974 р. на 72 році життя.

2 грудня 185 років від дня народження **Фрідріха Данієля фон Реклінґаузена**, німецького патологоанатома. Медичну освіту здобув в університетах Бонна, Вюрцбурга, Берліна. У 1855 р. захистив дисертацію на ступінь доктора медицини. Учень Р. Вірхова. У 1864 р. обраний професором патологічної анатомії Кенігсберзького університету, згодом Вюрцбурзького університету. З 1872 р. – ординарний професор загальної патології і патологічної анатомії Страсбурзького університету. Наукові дослідження присвячені мікроскопічному вивченню матеріального субстрату хвороб. У 1860 р. опублікував метод диференціювання тканин імпрегнацією їх солями металів, особливо сріблом, застосовував його при вивченні будови лімфатичної системи та при інших дослідженнях. Відкрив блукаючі клітини сполучної тканини, одним із перших встановив здатність лейкоцитів поглинати частини барвників. У 1882 р. вперше дав докладний опис нейрофіброматозу. Ряд інших захворювань також названо його іменем. У 1910 р. опублікував двотомну працю «Дослідження рахіту та остеомаляції». Створив наукову школу. Помер 26 серпня 1910 р. на 77 році життя.

3 грудня 200 років від дня народження **Макса Йозефа фон Петтенкофера**, німецького хіміка, біохіміка, гігієніста. Народився в Ліхтенхеймі (Баварія). У 1943 р. закінчив Мюнхенський університет. У 1847–1852 рр. завідував кафедрою медичної хімії у Мюнхенському університеті. Працював у знаменитого хіміка Ю.Лібіха. У 1852–1878 рр. – професор гігієни та фізіології, з 1865 р. завідувач створеної ним кафедри гігієни цього університету. У 1879 р. організував і очолив Інститут гігієни в Мюнхені. Основні наукові роботи відносяться до гігієни та біохімії харчування. Вперше розпрацював разом з К. Фойтом (1831–1908) гігієнічні норми харчування. Розрахував калорійну цінність різних харчових речовин. Запропонував низку експериментальних методик гігієнічних досліджень ґрунту, води, повітря, житла. Розробив і впровадив ряд важливих гігієнічних показників / вміст двоокису вуглецю як індикатор чистоти повітря у приміщеннях. Займався питаннями газообміну

(сконструював респіраторний апарат). Експериментально обґрунтував санітарні заходи з очищення міст: займався питаннями гігієни ґрунту. Полемізував з Р. Кохом щодо важливої ролі ґрунту, а не мікробного фактора у виникненні холери. Провів навіть дослід на собі: випив чисту культуру холерних вібріонів і залишився здоровим. Хоча в цій дискусії М.Й. Петтенкофер був не правий, запропоновані ним оздоровчі та очисні заходи сприяли успішній боротьбі з холерою. Встановив вплив характеру харчування на склад сечі, запропонував тест на виявлення в сечі жовчі (тест Петтенкофера), одним з перших досліджував обмін речовин у здоровому і хворому організмах. Помер 10 лютого 1901 р. на 83 році життя.

3 грудня 185 років від дня народження **Карлоса Хуана Фінлея**, кубинського лікаря. Народився в Пуерто-Прінсіпе. Освіту отримав у Пенсильванському університеті (США). У 1855 р. працював лікарем у Матанасі, потім у Гавані. З 1902 р. – перший директор департаменту охорони здоров'я Куби. Наукові дослідження пов'язані з медичною мікробіологією. У 1881 р. відкрив переносника жовтої лихоманки (комар Aedes aegypti). Вивчав етіологію та патогенез цієї хвороби і розробив (1900–1901) систему попереджувальних заходів боротьби з цим захворюванням. Займався вивченням трихінельозу, туберкульозу, малярії, прокази та інших захворювань, питаннями гігієни праці та санітарної статистики. Фінлей був одним із засновників санітарного кодексу Куби. Кубинці вважають його національним Героєм Куби. Інституту тропічної медицини та Музею історії медицини Куби присвоєно його ім'я. У 1928 р. був заснований орден Фінлея, який присуджують за видатні заслуги в галузі охорони здоров'я. Помер 20 серпня 1915 р. на 82 році життя.

3 грудня 125 років від дня народження **Адама Груци**, польського лікаря, хірурга-ортопеда. Народився в с. Майдан Сенявські (Польща). Закінчив гімназію в Ярославлі (1913). У 1913 р. вступив на медичний факультет Львівського університету і провчився до 1914 р. У 1914–1917 рр. – лікар австрійської армії, у 1918–1921 рр. – лікар польської армії, у 1921–1922 рр. продовжив навчання на медичному факультеті Львівського університету. У 1922 р. став доктором медицини. У 1921–1924 рр. – асистент кафедри загальної хірургії Львівського університету, у 1924–1928 рр. – старший асистент кафедри. У 1928 р. габілітовий доктор з хірургії. У 1928–1938 рр. – доцент кафедри. У 1931 р. стажувався в Болоньї та Нью-Йорку з хірургії. У 1938–1939 рр. – професор, завідувач кафедри загальної хірургії Львівського університету, водночас (1931–1939) – ординатор хірургічного відділу Львівського загального шпиталю; у 1940–1941 рр. – завідувач кафедри і клініки загальної хірургії Львівського медінституту; в 1941–1943 рр. – керівник клініки ортопедичних курсів у Львові; у 1944–1945 рр. – керівник амбулаторії Червоного Хреста у Кракові; у 1945–1947 рр. – директор Центрального інституту травматології, хірургії у Варшаві; 1947–1950 рр. – професор, завідувач кафедри і клініки хірургії Варшавського університету, 1950–1952 рр. – керівник кафедри і клініки хірургії. У 1952–1964 рр. керівник кафедри і III ортопедичної клініки Академії медицини у Варшаві. Наукові інтереси вченого пов'язані з ортопедією, пластичною хірургією. Він розробив оригінальний стіл для ортопедичних операцій і ліжка для ортопедичних хворих, впровадив ортопедичні апарати для виправлення переломів, оригінальну шину для фіксації н/кінцівки, оригінальний метод лікування вродженого вивиху тазостегнового суглобу. А. Груца – автор близько 170 праць, 22 патентів на хірургічне обладнання. Він почесний член багатьох наукових товариств ортопедів і травматологів. Віце-президент (1963–1966), почесний член Міжнародного товариства хірургів-ортопедів і травматологів, член ПАН (1966). Нагороджений Золотим Хрестом заслуги (1948), державною нагородою ПНР II ст. (1951), Командорським Хрестом ордена Відродження Польщі (1954), орденом «Стандарт праці» I ст. (1957, 1977), Doctor Nonoris causa, Академії медицини Варшави (1975), Вроцлава (1982). Помер 3 червня 1983 р. на 90 році життя.

7 грудня 140 років від дня народження **Костянтина Івановича Скрябіна**, паразитолога. Народився в Петербурзі в сім'ї залізничника. У 1905 р. закінчив Юр'євський ветеринарний інститут. Одночасно був слухачем Природничого відділення Юр'євського університету. Виїхав працювати ветеринарним лікарем в Середню Азію. Під час роботи звернув увагу на гельмітозні захворювання сільськогосподарських тварин. Зібрав величезний матеріал. Був відряджений за кордон (1912–1914). У 1914–1917 рр. працював у Петербурзі. Від 1917 р. став професором першої в Росії кафедри паразитології Донського ветеринарного інституту (Новочеркаськ). У 1920 р. К.І. Скрябін переїхав у Москву, де за його ініціативою та участю були створені перші в Росії спеціалізовані НД гельмінтологічні установи медичного, ветеринарного та загальнобіологічного напрямку. У 1920 р. К.І. Скрябін очолив кафедру паразитології Московського ветеринарного інституту, водночас, в 1920–1956 рр. вчений був завідувачем гельмінтологічного відділу Державного інституту експериментальної ветеринарії, реорганізованого у 1931 р. у Всесоюзний інститут гельмінтології. У 1922 р. К.І. Скрябін заснував постійну комісію по вивченню гельмінтофауни, яка в 1940 р. була реорганізована у Всесоюзне наукове товариство гельмінтологів. В 1921–1949 рр. Костянтин Іванович працював завідувачем гельмінтологічного відділу Тропічного інституту (реорганізованого в Інститут медичної паразитології та тропічної медицини ім. Є.І. Марциновського. З 1942 р. К.І. Скрябін керував гельмінтологічною лабораторією АН СРСР. В 1943–1952 рр. він був головою Президії Киргизького філіалу АН СРСР. В 1956–1961 рр. був обраний віце-президентом ВАСГНІЛ. Під керівництвом К.І. Скрябіна проведено понад 320 гельмінтологічних експедицій, що зіграли важливу роль у вивченні гельмінтофауни СРСР, підвищенні знань медичних та ветеринарних фахівців, в організації боротьби з гельмінтозами серед населення та тварин. В результаті цих експедицій було описано понад 500 нових видів гельмінтів, в тому числі особисто К.І. Скрябіним описано понад 200 нових гельмінтів. Вчений опублікував понад 700 наукових праць. Весь матеріал вчений систематизував за 3-ма великими розділами: трематоди тварин та людини; нематоди та цестоди. Результати досліджень опубліковані в багатотомних монографіях: «Трематоды животных и человека» (1947–1978; тт. 1–26), «Основы нематодологии» (1949–1961; тт. 1–10). Він розпрацював принципи, методи та організацію боротьби з гельмінтозами. К.І. Скрябіним написано декілька підручників та керівництв з гельмінтології. У 1935 р. К.І. Скрябін був обраний академіком ВАСГНІЛ, в 1939 р. – академіком АН СРСР, в 1944 р. – академіком АМН СРСР, в 1956 р. – почесним членом АН КирРСР, у 1962 р. – почесним членом АН УзРСР. К.І. Скрябін був почесним членом АН НРБ, УНР, ПНР, ЧССР, СФРЮ, Франції, почесним членом наукових товариств багатьох держав. Ще в 1927 р. йому присвоєно почесне звання «Заслуженого діяча науки РРФСР», він був удостоєний звання Лауреата Сталінської премії в 1941, 1950 рр., Ленінської премії (1957), удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці (1958). У 1949 р. К.І. Скрябін нагороджений Золотою медаллю АН СРСР ім. І.І. Мечнікова. Костянтин Іванович Скрябін помер 17 жовтня 1972 р. на 94 році життя. Його ім'я присвоєно Всесоюзному інституту гельмінтології (нині ВРНДІГ ім. К.І. Скрябіна), Московській ветеринарній академії (нині МДАВМБ), Киргизькому сільськогосподарському інституту.

12 грудня 100 років від дня народження **Євгена Васильовича Гвоздьова**, паразитолога. Народився в Острові (нині – Псковської області). В 1944 рр. закінчив Казахський університет в Алма-Аті. Працював в Інституті зоології АН КазРСР; від 1971 р. – директор інституту. Основні напрямки наукових праць – гельмінтофауна диких тварин, птахів. Вивчав життєві цикли трематод та цистод, що паразитують у мисливсько-промислових тварин. Від 1979 р. був обраний академіком АН КазРСР. Помер вчений 21 січня 2012 р. на 94 році життя.

14 грудня 110 років від дня народження **Музафара Гейдара Абуталибова**, фізіолога рослин. Народився в Нахічевані У 1930 р. закінчив сільськогосподарський факультет Азербайджанського політехнічного інституту. В 1931–1936 рр. працював в Азербайджанському сільськогосподарському інституті, в Закавказькому бавовняному інституті, в 1936–1948 рр. – в Інституті ботаніки Азербайджанського філіалу АН СРСР (в 1940–1947 рр. – зав. відділом фізіології і біохімії рослин, в 1947–1948 рр. – директор). Від 1950 р. – професор Азербайджанського університету. В 1960–1962 рр. – директор Інституту генетики і селекції АН АзРСР. В 1962–1978 рр. – директор Інституту ботаніки АН АзРСР. Від 1978 р. – завідувач лабораторії Інституту ботаніки АН АзРСР. Основні наукові праці присвячені вивченню мінерального живлення рослин. Досліджував процеси поступлення, пересування, розподілу хімічних елементів у рослинному організмі. Виявив позитивний вплив деяких мікроелементів на інтенсивність фотосинтезу, вуглеводний та азотний обмін рослин. Автор першого підручника з фізіології рослин азербайджанською мовою. Від 1968 р. був обраний академіком АН АзРСР. Помер вчений 8 листопада 1984 р. на 76 році життя.

14 грудня 105 років від дня народження **Миколи Олексійовича Юдаєва**, російського біохіміка. У 1940 р. закінчив Московський університет. З 1946 р. працював на кафедрі біохімії Московського медичного інституту, з 1951 р. – в Інституті біологічної і медичної хімії АМН СРСР. З 1953 р. очолював організовану ним лабораторію біохімії стероїдних гормонів і гормональної біорегуляції біохімічних процесів. З 1965 р. – директор Інституту експериментальної ендокринології і хімії гормонів АМН СРСР. Наукові роботи присвячені вивченню обміну азотистих екстрактивних речовин м'язів та біохімії стероїдних гормонів. Досліджував дипептиди м'язів – карнозин і ансерин, їх розповсюдження, механізм біосинтезу, появу в процесі онто- і філогенезу, розпрацював методи їх визначення. У 1950 р. здійснив синтез карнозину. Вивчав біосинтез стероїдних гормонів. Запропонував методи визначення кортикостероїдів у біологічних рідинах і тканинах. Проводив роботи по синтезу інсуліну. Один із засновників біохімії гормонів. Помер у 1983 р. на 70 році життя.

17 грудня 185 років від дня народження **Фредеріко Дельпіно**, італійського ботаніка. Народився в Кьяварі. Був професором і директором університетських ботанічних садів у Генуї (з 1876), Болоньї (з 1884), Неаполі (з 1894). Основні наукові праці присвячені екології та морфології рослин. Розпрацював теорію листярозташування. Запропонував (1883) біологічний підхід до питань систематики. Один із засновників екологічної географії рослин. Помер вчений 14 травня 1905 р. на 72 році життя.

21 грудня 245 років від дня народження **Роберта Броуна**, англійського ботаніка. Народився в Монрозі. У 1789–1795 рр. навчався в Едінбурзькому університеті. В 1801–1805 рр. брав участь в експедиції в Австралію, в 1810–1820 рр. був завідувачем бібліотеки і колекції президента Лондонського королівського товариства. Від 1820 р. – хранитель ботанічного відділення Британського музею. Наукові роботи присвячені морфології, ембріології та систематиці рослин, вивченню флори Австралії. Описав багато видів і родів рослин. У 1827 р. відкрив безладний рух дрібних часток у рідині або газі під впливом ударів молекул навколишнього середовища, що одержав назву «броунівський рух». У 1831 р. вперше вивчив і описав ядро рослинної клітини. Був членом Лондонського королівського товариства (від 1810), почесним членом Петербурзької АН (від 1827), президентом Лондонського Ліннеєвського товариства (1849–1853). Помер вчений 10 червня 1858 р. на 85 році життя.

21 грудня 195 років від дня народження **Жана Анрі Казиміра Фабра**, французького ентомолога. Народився в Сен-Леоні. У 1842 р. закінчив колеж. Працював у загальноосвітній школі. Від 1849 р. – викладач ліцею в Аячо, від 1855 р. – хранитель музею в Сен-Марселі. Наукові дослідження присвячені ентомології. Вивчав жуків-наривників. Встановив гіпер-

метаморфоз у цих комах. Розпрацював нове уявлення про складну поведінку комах; встановив, що вона є строгою послідовністю стандартних дій, доказав їх вроджений характер та стереотипність. Був одним з фундаторів етології комах. Автор праці «Ентомологічні спомини» (тт. 1-10, 1890–1907) та відомих книг «Життя комах», «Інстинкти і вдача комах». У 1858 р. отримав премію ім. Мантіона, а в1859 р. – премію ім. Женьє Паризької АН. Був членом багатьох наукових товариств. Помер вчений 11 жовтня 1915 р. на 92 році життя.

26 грудня 140 років від дня народження **Володимира Іполітовича Теребинського**, російського лікаря. Середню освіту здобув у Сімферопольській гімназії. У 1898 р. вступив до Санкт-Петербурзької медичної академії, яку закінчив у 1903 р. і був залишений на 3 роки для вдосконалення знань. У 1904 р. виконував обов'язки ординатора в сифілідологічній клініці професора Т.П. Павлова. У 1904–1905 рр. склав іспити на здобуття наукового ступеня доктора медицини. У 1906 р. захистив докторську дисертацію. У 1907–1908 рр. пройшов стажування з мікробіології в Інституті Пастера в Парижі. Роботу закінчив в лабораторії проф. Нейсера в Бреслау (Німеччина). У 1909 р. В.І. Теребинського обрано приват-доцентом Військово-медичної академії, працював у клініці проф. Т.П. Павлова. У 1912 р. перевівся екстраординарним професором Миколаївського університету на кафедру систематичного і клінічного вчення про шкірні та сифілітичні хвороби. У Миколаївському університеті (м. Саратов) організував кафедру дерматології та сифілідології. У червні 1915 р. В.І. Теребинського обрали ординарним професором цього університету. У квітні 1917 р. за конкурсом обраний на посаду завідувача кафедри сифілідології та дерматології медичного факультету Київського університету св. Володимира. У Києві щороку змінювалася влада. У 1920 р., коли біла армія почала відступати, В.І. Теребинський із сім'єю емігрував до Югославії, оселився в Белграді і почав працювати консультантом у військовому госпіталі. У 1926 р. в Белграді вийшла його книга «Сифилис и борьба с ним», в якій він констатує, що у В.І. Леніна був сифіліс мозку: ***«Если Господь пошлет нам возвратиться на родные наши пепелища, нам предстоит долгий и тяжелый труд восстановления всего разрушенного, ликвидации того наследства, которое нам достанется от происходящего сейчас безумия, рожденного значительной степени безумием пораженного сифилисом мозга. Неизвестно также, могло ли получить столь широкое и быстрое распространение учение Ленина-Ульянова – «ленинизм» с его планетарным геростратовским размахом, если бы его мозг не был основательно поражен сифилисом...».*** В.І. Теребинського запросили в Загреб очолити кафедру, але він відмовився і в 1927 р. переїхав у Париж. В Парижі він виступав з публічними лекціями, був членом Товариства бувших вихованців Імператорської військово-медичної академії. В 1949 р. був обраний заступником голови товариства, був членом товариства російських лікарів імені І. Мечнікова. У Франції В.І. Теребинський опублікував 45 наукових праць. Він був професором університету в Парижі. Помер 10 березня 1950 р. на 72 році життя.

28 грудня 190 років від дня народження **Карла Людвіга Кальбаума**, німецького психіатра. Викладав у Кенігсберзькому університеті. Понад ЗО років керував психіатричною лікарнею в Герліці, яка дякуючи його діяльності отримала світове визнання. Саме тут він заснував спеціальний заклад для відсталих і психічно хворих дітей. В своїх наукових працях виступав проти панівного в психіатрії того часу симптоматологічного напрямку. Цей напрямок не був зрозумілим сучасникам. Визнання прийшло через чверть віку в нозологічному вченні Е.Крепеліна. К. Кальбаум вже у 1863 р. обгрунтував нозологічний принцип, він вперше в історії психіатрії дав біологічне розуміння хвороби, що містить фізіологічну і психопатологічну симптоматологію, перебіг та завершення і відмежував її від чисто клінічної картини, для якої ввів поняття «симптомокомплекс». Під впливом К.Л. Кальбаума Геккер (1843–1899) описав гебефренію як самостійну нозологічну форму. У 1874 р. була надрукована монографія

К. Кальбаума про кататонію, в якій описана ця клінічна форма. Помер вчений 15 квітня 1899 р. на 71 році життя.

28 грудня 150 років від дня народження **Юхима Семеновича Лондона**, російського патофізіолога, біохіміка, радіобіолога. Народився в Калваріє (Литва). У 1894 р. закінчив медичний факультет Варшавського університету. Від 1895 р. до кінця життя (1939) працював в Інституті експериментальної медицини в Петербурзі / Петрограді (Ленінграді). Ю.С. Лондон опублікував понад 250 наукових праць. Від 1918 р. – завідувач біохімічним кабінетом Державного рентгенологічного і радіологічного інституту, від 1924 р. – професор Ленінградського університету, де в 1928 р. організував кафедру біохімії. Основні наукові праці присвячені вивченню впливу рентгенівського і радіоактивного випромінювання на тваринні та рослинні організми. У 1904 р. ввів у науку метод авторадіографії. Опублікував першу в світовій літературі монографію з радіобіології. Використовуючи фістульну методику І.П. Павлова, Ю.С. Лондон розпрацював спосіб тимчасового виключення різних відділів шлунково-кишкового тракту, вивчав процеси травлення і всмоктування білкових та інших речовин. Дослідження Ю.С. Лондона відкрили процеси травлення і всмоктування в умовах експериментально викликаної патології (видалення шлунка, гастроентеростомія). У 1919 р. Ю.С. Лондон ввів метод ангіостомії – накладання постійних металевих фістул на великі венозні судини внутрішніх органів. Це дало можливість отримати великий матеріал обміну речовин. Для практичної медицини важливими були праці Ю.С. Лондона про голодування, діабет, тиреотоксикоз, гепатит. У 1928 р. Ю.С. Лондон був обраний почесним членом Гарвеєвського товариства (США), у 1929 р. – Нью-Йоркської академії наук і мистецтв, почесним членом Німецької академії природознавців «Леопольдіна» (1925). Помер вчений 21 березня 1939 р. на 71 році життя.

31 грудня 120 років від дня народження **Арама Яковича Абрамяна**, вірменського лікаря, уролога. Народився у Тбілісі. У 1918 р. закінчив гімназію і вступив на медичний факультет Московського університету, після закінчення якого з 1924 р. по 1929 р. працював в урологічній клініці 2-го Московського університету. У 1929 р. перейшов працювати в Московський обласний клінічний інститут («МОНИКИ»), одночасно був асистентом клініки урології Московського медінституту МОЗ РРФСР. У 1938 р. захистив кандидатську дисертацію. Під час радянсько-фінської війни працював завідувачем урологічного відділення одного із госпіталів Ленінграду. Під час війни 1941–1945 рр. працював провідним урологом евакогоспіталів у Вірменській РСР. У 1946 р. захистив докторську дисертацію. У 1949–1975 рр. А.Я. Абрамян очолював урологічну клініку «МОНИКИ». Вперше в державі в цій клініці почали застосовувати методи рентгенокінематографії та радіоізотопної діагностики, впроваджений в практику вітчизняний апарат для літотріпсії «Урат–1». А.Я. Абрамян надрукував близько 100 наукових робіт, в т. ч. 2 монографії. У 1969 р. отримав звання Героя Соціалістичної Праці. У 1976 р. став лауреатом Державної премії СРСР. Помер у 1990 р. на 92 році життя.

31 грудня 115 років від дня народження **Зенона Марселя Бака**, бельгійського фізіолога, фармаколога, радіобіолога. Народився в Ла-Лувері. У 1927 р. закінчив Брюссельський університет. У 1929–1930 рр. працював у Гарвардській медичній школі (США). З 1934 р. - професор Льєжського університету. Досліджував (1931) разом з У.Б. Кенноном хімічну передачу збудження в симпатичній нервовій системі. Передбачив, що медіатором адренергічних нервів є норадреналін. Досліджував у 1941–1945 рр. дію бойових отруйних речовин на організм тварин. Встановив радіозахисні властивості цистеїну. Запропонував біологічні тести для виявлення дії малих доз радіації і розпрацював засоби профілактики променевої хвороби. Засновник порівняльної фармакології. Помер 12 липня 1983 р. на 80 році життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биологи: биогр. справ. / отв. ред. Ф. Н. Серков. – Киев: Наукова думка, 1984. – 816 с. – Из содерж.: [Конорский Юрий Маврикиевич]. – С. 319-320.
2. Визначні імена у світовій медицині / за ред. О.А. Грандо. – Київ: РВА «Тріумф», 2001. – 320 с. – Зі змісту: [Реклінггаузен Фрідріх Даніель фон]. – С. 103-104.
3. Биологи: биогр. справ. / отв. ред. Ф. Н. Серков. – Киев: Наукова думка, 1984. – 816 с. – Из содерж: [Петтенкофер Макс Йозеф фон]. – С. 495.
4. Визначні імена у світовій медицині / за ред. О.А. Грандо. – Київ: РВА «Тріумф», 2001. – 320 с. – Зі змісту: [Петтенкофер Макс]. – С. 220.
5. Биологи: биогр. справ. / отв. ред. Ф. Н. Серков. – Киев: Наукова думка, 1984. – 816 с. – Из содерж.: [Финлей (Финлей и Баррес) Карлос Хуан]. – С. 653-654.
6. Яцкевич Я. Груца Адам / Я. Яцкевич, І. Білинська // Зіменковський Б.С. Професори Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького: 1784–2009 / Б.С. Зіменковський, М.Р. Гжегоцький, О.Д. Луцик. – Львів: Наутілус, 2009. – С. 94-95.
7. Биологи: биогр. справ. / отв. ред. Ф. Н. Серков. – Киев: Наукова думка, 1984. – 816 с. – Из содерж: [Кузьмин Валентин Петрович]. – С. 342-343.
8. Шихобалова Н. Скрябин Константин Иванович / Н. Шихобалова // БМЭ в 36 т. / гл. ред. А.Н. Бакулев; 2-е изд. – Москва: Советская энциклопедия, 1963. – Том 30: Серотонин – Spina ventosa. – С. 605-607.
9. Биологи: биогр. справ. / отв. ред. Ф. Н. Серков. – Киев: Наукова думка, 1984. – 816 с. – Из содерж: [Гвоздев Евгений Васильевич]. – С. 165.
10. Биологи: биогр. справ. / отв. ред. Ф. Н. Серков. – Киев: Наукова думка, 1984. – 816 с. – Из содерж: [Абуталыбов Музаффар Гейдар оглы]. – С. 6-7.
11. Биологи: биогр. справ. / отв. ред. Ф. Н. Серков. – Киев: Наукова думка, 1984. – 816 с. – Из содерж: [Юдаев Николай Алексеевич]. – С. 731.
12. Биологи: биогр. справ. / отв. ред. Ф. Н. Серков. – Киев: Наукова думка, 1984. – 816 с. – Из содерж: [Дельпино Фредерико]. – С. 220.
13. Биологи: биогр. справ. / отв. ред. Ф. Н. Серков. – Киев: Наукова думка, 1984. – 816 с. – Из содерж: [Броун Роберт]. – С. 97.
14. Биологи: биогр. справ. / отв. ред. Ф. Н. Серков. – Киев: Наукова думка, 1984. – 816 с. – Из содерж: [Фабр Жан Анри Казимир]. – С. 645.
15. Коляденко К.В. Сторінками історії. До 130-річчя від дня народження Володимира Іполітовича Теребинського (1878–1953) / К.В. Коляденко // Український журнал дерматології, венерології, косметології. – 2009. – № 1. – С. 100-101.
16. Кальбаум Карл Людвиг // БМЭ в 36 т. / гл. ред. А.Н. Бакулев; 2-е изд. – Москва: Советская энциклопедия, 1959. – Том 12: Калифорния – Клеол. – С. 20.
17. Федоров Н. Лондон Ефим Семенович / Н. Федоров // БМЭ в 36 т. / гл. ред. А.Н. Бакулев; 2-е изд. – Москва: Советская энциклопедия, 1960. – Том 16: Лимфоэпителиома – Медиастинотомия. – С. 310-311.
18. Кузьмин М.К. Ученые-медики – Герои Социалистического Труда / М.К. Кузьмин. – Москва: Медицина, 1988. – 200 с. – Из содерж: [Абрамян Арам Яковлевич]. – С. 117-118.
19. Биологи: биогр. справ. / отв. ред. Ф. Н. Серков. – Киев: Наукова думка, 1984. – 816 с. – Из содерж: [Бак Зенон Марсель]. – С. 36.

Ю.М. ПАНИШКО, Ю.С. КАРОЛЬ,
А.Л. ВАСИЛЬЧУК

АЛФРЕД ДЕЙ ХЕРШІ
До 110-річчя від дня народження

Алфред Дей Херші народився 4 грудня 1908 р. в Овоссо (штат Мічиган) в сім'ї Роберта Д. Херші та Альми (Вільбур) Херші. Закінчив загальноосвітню школу в Овоссо та Лансінгу, поступив у Мічиганський державний коледж (нині Мічиганський державний університет) і в 1930 р. отримав ступінь бакалавра природничих наук. Продовживши навчання, А.Д. Херші у 1934 р. отримав ступінь доктора з бактеріології і почав працювати асистентом кафедри бактеріології Вашингтонського університету в Сент-Луїсі (штат Міссурі). В 1936 р. А.Д. Херші став викладачем, в 1938 р. призначений асистентом професора, а в 1950 р. – ад'юнкт-професором. В перші роки роботи у Вашингтонському університеті вчений працював під керівництвом проф. Бронфенбреннера, який вивчав бактеріофаги з часу їх відкриття у 1915 р. Було встановлено, що бактеріофаги є різновидом вірусу, який складається з білка та нуклеїнової кислоти і вражає бактеріальні клітини.

Вченими було встановлено (початок XX ст.), що гени відповідають за успадкування фізичних властивостей і розташовані в хромосомах ядра кожної клітини. Хромосоми містять білки, пов'язані з нуклеїновими кислотами, які складаються з моносахаридів, фосфату та азотовмісних основ, що називаються пуриновими або піримідиновими. Було встановлено 2 типи нуклеїнових кислот: рибонуклеїнову (РНК) та дезоксирибонуклеїнову (ДНК). Вважалося, що лише білки несуть генетичну інформацію, а молекули ДНК є надто одноманітними та повторюваними. Але в 40-і рр. було встановлено, що гени складаються з ДНК і що ДНК направляє синтез білків клітин, ферментів і коферментів. Таким чином, була встановлена роль ДНК у контролі біохімічними процесами у клітині.

В той самий час (1940–1947 рр.) інший вчений, Макс Дельбрюк з університету Вандербільта в Нешвіллі (штат Теннессі) вивчав життєвий цикл бактеріофагу. Разом із Сальвадором Лурія з Колумбійського університету він доказав, що бактеріальні клітини зазнають мутації, щоб захиститися від бактеріофагу. Результати цих досліджень були опубліковані в 1943 р. і стали зразком для аналізу експериментальних результатів у бактеріології. Дельбрюк, Лурія та Херші сформували неофіційну групу дослідників – «фагову групу», яка вирішила сконцентрувати зусилля вчених на вивченні 7 штамів бактеріофагу, що вражає штам В кишкової палички.

У 1946 р. А.Д. Херші та М. Дельбрюк незалежно один від одного встановили, що різні штами бактеріофагу можуть обмінюватися генетичним матеріалом у випадках, коли одну бактеріальну клітину вражає декілька штамів бактеріофагу. Саме А.Д. Херші вдалося отримати безперечні докази обміну генетичною інформацією в бактеріофагів, який він назвав рекомбінацією генів.

У 1950 р. А.Д. Херші очолив відділ генетики Інституту Карнегі і почав елктронномікроскопічне вивчення бактеріофагу. Було встановлено, що ДНК є генетичним матеріалом бактеріофага. Упродовж 50–60-х рр. А.Д. Херші продовжив вивчати біохімічну

структуру та функцію ДНК бактеріофагу. Електронномікроскопічний аналіз показав, що структура бактеріофагу представлена білковою головкою, інкапсульованою ДНК, і тонким хвостовим відростком. В 1952 р. А.Д. Херші разом з генетиком Мартою Чейз встановив, як бактеріофаг вражає бактеріальну клітину. В білку фага немає фосфору, а в ДНК – сірки. Після культивування двох партій бактеріофагу – одної з радіоактивним фосфором, іншої – з радіоактивною сіркою, дослідники прослідкували шлях ізотопу в процесі взаємодії бактеріофагу з бактеріальною клітиною. Було встановлено, що бактеріофаг прикріпляється до мембрани бактерії хвостовим відростком, а нуклеїнова кислота фага вводиться в бактеріальну клітину. Своїми дослідженнями А.Д. Херші доказав, що ДНК бактеріофага представлена одним ланцюгом на відміну від ДНК вищих організмів, а деякі ДНК бактеріофагів мають кільцеву структуру.

У 1969 р. А.Д. Херші, М. Дельбрюк, С. Лурія отримали Нобелівську премію з фізіології та медицини «за відкриття, що стосуються механізму реплікації та генетичної структури вірусів». На презентації з приводу вручення премії Свен Герд із Каролінського інституту наголосив на значенні цих відкриттів для біохімії, генетики. Він добавив, що всіх трьох лауреатів «можна по праву назвати засновниками нової науки – молекулярної біології».

В 1962–1974 рр. А.Д. Херші очолював відділ генетичних досліджень в Колд-Спрінг-Харборі. Вчений був членом Американської Академії мистецтв і наук, НАН США (1958), отримав почесний ступінь Чиказького університету, премію Альберта Ласкера від Американського національного товариства здоров'я (1958), Кімберівську нагороду з генетики НАН (1965).

Разом з Гаррієт Девідсон, з якою вчений одружився в 1946 р., виховали сина.

Помер вчений 22 травня 1997 р. на 89 році життя в Суоссеті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биологи: биогр. справ. / отв. ред. Ф. Н. Серков. – Киев: Наукова думка, 1984. – 816 с. – Из содерж: [Херши Алфред Дей]. – С. 668-669.
2. Визначні імена у світовій медицині / за ред. О.А. Грандо. – Київ: РВА «Тріумф», 2001. – 320 с. – Зі змісту: [Алфред Герші]. – С. 238, 293.
3. Кімакович В.Й. Лауреати Нобелівської премії з фізіології та медицини: біогр. нариси / В.Й. Кімакович, І.Д. Герич, О.О. Кущ. – Ужгород: ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2003. – 420 с. – Зі змісту: [Херші (Hershey) Алфред]. – С. 367-369.
4. Лауреаты Нобелевской премии. Энциклопедия: М–Я; пер. с англ. – Москва: Прогресс, 1992. – 861 с. – Из содерж.: [Херши (Hershey) Алфред]. – С. 657-659.
5. Нобелевская премия. Лауреаты. Иллюстрированная энциклопедия / пер. с англ. Л. Гуськовой. – Москва: ЭКСМО, 2009. – 296 с. – Из содерж.: [Альфред Херши]. – С. 185.
6. Херши (Hershey) Алфред Дей // БСЭ в 30 т. / гл. ред. А.М. Прохоров; 3-е изд. – Москва: Советская энциклопедия, 1978. – Т. 28: Франкфурт – Чага. – Стб. 719.

В.М. ГОРИЦЬКИЙ, Ю.М. ПАНИШКО,
В.В. ТАРАСОВ

ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ ЄВДОКИМОВ
До 135-річчя від дня народження

Олександр Іванович Євдокимов народився 8 грудня 1883 р. в с. Нова Слобода Курської губернії в селянській родині. В 1898 р. з відзнакою закінчив Щигровське міське повітове училище, вступив в Курську земську фельдшерську школу, яку закінчив у 1902 р. і отримав посаду фельдшера в с. Штевець Курської губернії, де працював в Земській лікарні.

У 1909 р. вступив до Московської зуболікарської школи доктора Вільга, яку закінчив у 1912 р. і був залишений для викладацької роботи. З 1913 р. по 1918 р. О.І. Євдокимов працював асистентом в цій школі і одночасно зубним лікарем в госпіталі.

У 1913 р. з'явилася його перша наукова публікація «Краткие основы диагностики и терапии зубов». У 1914 р. О.І. Євдокимов поступив на Вищі медичні курси в м. Юр'єві, які згодом були переведені у Воронезький університет. У 1919 р. з відзнакою завершив навчання в університеті, організував дитячу зуболікарську амбулаторію і працював в ній.

У 1920 р. О.І. Євдокимов був мобілізований в лави Червоної Армії, де пройшов шлях від старшого полкового лікаря до помічника дивізійного лікаря. Був старшим лікарем полку під Перекопом, бригадним лікарем на польському фронті, служив на посаді помічника начальника санітарної частини 25 Чапаєвської дивізії. Після демобілізації він працював ординатором кафедри одонтології медичного факультету 2-го Московського університету. Через 1 рік його обрали асистентом кафедри одонтології в 3-му Московському університеті. Але О.І. Євдокимова приваблювала наукова і педагогічна робота.

У 1922 р. в Москві був створений Державний науково-практичний інститут зуболікування за ініціативою П.Г. Дауге (1869–1946). В січні 1923 р. директором ДІЗу був призначений О.І. Євдокимов. На цій посаді О.І. Євдокимов працював до 1930 р. В ці роки проявився його талант організатора, керівника, викладача, лікаря.

У 1927 р. ДІЗ був реорганізований в Державний інститут стоматології та одонтології (ДІСО). Нарком охорони здоров'я РРФСР М.О. Семашко (1874–1949) запропонував створити в інституті кафедру стоматології на чолі з І.О. Євдокимовим. Йому присвоїли звання професора без захисту докторської дисертації.

У 1930–1932 рр. О.І. Євдокимов завідував кафедрою стоматології в Центральному інституті удосконалення лікарів; у 1933–1934 рр. – у Воронезькому мединституті, в 1934–1938 рр. кафедрою стоматології в 2-му Московському медичному інституті.

У 1937 р. О.І. Євдокимовим були організовані в МІСО кафедри терапевтичної, хірургічної та ортопедичної стоматології. В цьому ж році Олександр Іванович керував кафедрою терапевтичної стоматології, а з 1938 р. керував кафедрою хірургічної стоматології до 1963 р.

Термін навчання в медичних вузах збільшився до 5 років. З часом з'явилися нові стоматологічні навчальні заклади, кафедра стоматології дитячого віку на стоматологічних

факультетах, у функціональні обов'язки лікаря-стоматолога включалася хірургія щелеп і обличчя. Багато часу Олександр Іванович приділяв розробці різних методичних та навчальних програм і курсів із стоматології, залучав до спільної роботи фахівців інших галузей (фізіологів, біохіміків, мікробіологів, патологоанатомів).

2 квітня 1941 р. на Вченій раді 2-го Московського медичного інституту О.І. Євдокимов захистив докторську дисертацію на тему: «Клиника и патогенез пародонтоза».

О.І. Євдокимов висунув концепцію про роль атероматозу артеріол альвеолярного відростка в патогенезі пародонтозу, яка знайшла підтвердження в морфологічних і експериментальних працях низки дослідників. Розпрацьовані ним класифікація, клініка та лікування запальних процесів щелепно-лицевої області ввійшли в підручники хірургічної стоматології.

З початком війни 1941–1945 рр. Олександр Іванович консультував Головне управління евакогоспіталів, лікував поранених в своїй клініці, а також в інших відділеннях та госпіталях. В інституті він організував відділення щелепно-лицевої хірургії. Результатом цієї роботи стало повернення до нормального життя 85,1% солдатів, поранених в щелепно-лицеву ділянку голови.

О.І. Євдокимов був ініціатором створення Центрального науково-дослідного інституту стоматології, в якому упродовж 1963–1968 рр. працював заступником директора.

У 1956 р. О.І. Євдокимов отримав почесне звання «Заслужений діяч науки РРФСР», а в 1957 р. його обрали членом-кореспондентом АМН СРСР. У 1963 р. йому присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

О.І. Євдокимов був автором понад 150 наукових праць, в тому числі підручників, монографій. Суттєвий внесок вчений зробив у галузі військової стоматології. Достатньо згадати його роботу «Организация помощи челюстно-лицевым раненым в эвакогоспиталях Союза ССР» (1942). Проблеми відновної хірургії знайшли своє відображення в підручнику «Хирургическая стоматология» (1959,1964).

Багато уваги О.І. Євдокимов приділяв хірургічному лікуванню переломів щелеп (операція накладання дротового шва, клейовий остеосинтез), новоутворів щелеп та слинних залоз, проблемам реконструктивної хірургії.

Велика заслуга Олександра Івановича в організації стоматологічної освіти в СРСР. Він був ініціатором створення кафедри та клініки стоматології в Воронезькому мединституті (1932), стоматологічної клініки у 2-му Московському медичному інституті (1934) кафедри і клініки хірургічної стоматології в Московському медичному стоматологічному інституті (1936). Брав участь в розробці планів і програм для стоматологічних вузів.

О.І. Євдокимов створив наукову школу стоматологів. Під його керівництвом захищено 15 докторських та 55 кандидатських дисертацій. Він був почесним головою Всесоюзного, Всеросійського, Українського та Московського товариств стоматологів, почесним членом товариства стоматологів БНР, Чехословацького медичного товариства ім. Я. Пуркіне.

Він був нагороджений орденами і медалями СРСР.

Помер 1 вересня 1979 р. на 96 році життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горицький В.М. Олександр Іванович Євдокимов. До 130-річчя від дня народження / В.М. Горицький, Ю.М. Панишко, В.В. Тарасов // Феномен людини. Здоровий спосіб життя [текст]: зб. наук. праць / за ред. Ю.М. Панишка. – Львів, 2013. – № 22(88). – С. 75-76.
2. Евдокимов Александр Иванович // БСЭ в 30 т. / гл. ред. А.М. Прохоров; 3-е изд. – Москва: Советская энциклопедия, 1972. – Т. 8: Дебитор – Евкалипт. – Стб. 585.
3. Кузьмин М.К. Ученые-медики – Герои Социалистического Труда / М.К. Кузьмин. – Москва: Медицина, 1988. – 200 с. – Из содерж.: [Евдокимов Александр Иванович]. – С. 143–144.
4. Рубин Л. Евдокимов Александр Иванович / Л. Рубин // БМЭ в 36 т. / гл. ред. А.Н. Бакулев; 2-е изд. – Москва: Советская энциклопедия, 1959. – Т. 9: Десна – Желток. – С. 967.

Ю.М. ПАНИШКО, А.Л. ВАСИЛЬЧУК

ФРІЦ ГАБЕР
До 150-річчя від дня народження

Фріц Габер народився 9 грудня 1868 р. в м. Бреслау (нині Вроцлав, Польща) в сім'ї Зігфріда Габера і Паули Габер, яка померла під час пологів. Коли хлопчику було 9 років, батько одружився з Хедвігою Гамбургер, яка подарувала батькові трьох дівчат. Після закінчення місцевої початкової школи Фріц поступив у Бреславську гімназію св. Єлизавети, де після тривалих пошуків майбутнього шляху зупинив свій вибір на хімії. У 1886 р. Ф. Габер поступив у Берлінський університет для вивчення хімії, але після першого семестру перейшов у Гейдельберзький університет, де почав працювати під керівництвом Роберта Вільгельма Бунзена (1811–1899). Інтерес до фізичної хімії підштовхнув Ф. Габера до вивчення математики і фізики, які він почав засвоювати в Берлінському технічному університеті. В 1891 р. Ф. Габер отримав докторський ступінь і почав працювати в хімічних прикладних лабораторіях, а згодом перейшов у Цюріхський федеральний технологічний інститут, де ознайомився з новими хімічними і виробничими процесами.

Згодом два роки працював у батька, а потім продовжив свої дослідження спочатку в Йєнському університеті, а потім в Університеті Карлсруе, де в 1894 р. став асистентом професора Ганса Бунте (1848–1925).

Результати своїх досліджень Ф. Габер узагальнив у 1896 р. в книзі «Експериментальні дослідження з розпаду та горіння вуглеводнів». Ця книга була високо оцінена і в тому ж році Ф. Габер став лектором в Університеті Карлсруе. У 1906 р. Ф. Габеру присвоїли звання професора фізичної хімії та електрохімії і обрали директором університетського інституту.

Перші дослідження Ф. Габера в Карлсруе стосувалися різноманітних проблем, що включали електрохімію палива, втрати теплової енергії у паровій машині, створення електродів для реєстрації окисно-відновних процесів. У 1898 р. вийшла його книга «Основні принципи технічної електрохімії на основі теорії». У 1905 р. вийшла третя книга вченого «Термодинаміка промислових реакцій газів», яка зробила автора світовим авторитетом в галузі науки і технології. У 1905 р. Ф. Габер розпочав досліджувати способи виробництва аміаку з подальшим перетворенням його у нітрат.

Інші хіміки пробували синтезувати аміак шляхом прямої реакції між азотом і воднем, але це вимагало температури до 1000 °С, що було економічно не вигідно. У 1907 р. німецький фізик і фізикохімік Вальтер Нернст (1864–1941) синтезував аміак під високим тиском на марганцевому каталізаторі. Через деякий час Ф. Габер вирішив об'єднати високий тиск і відносно «низьку» температуру до 300 °С для синтезу аміаку. Замінив каталізатор залізо на осмій і уран. Дослідження Ф. Габера із синтезу аміаку фінансувалися

німецькою корпорацією «Бадіше анілін унд сода фабрік» (БАСФ). Карл Бош (1874–1940), інженер фірми БАСФ удосконалив метод Ф. Габера, повернувся до залізного каталізатора і на заводах корпорації в Оппау та Леуне запровадив процес виробництва аміаку в 1910 р.

В 1911 р. Ф. Габер і Р. Вільштеттер були призначені співдиректорами Інституту фізичної хімії та електрохімії кайзера Вільгельма в Берліні. В 1913 р. під керівництвом Ф. Габера був організований завод із фіксації атмосферного азоту.

Після початку Першої світової війни в 1914 р. Ф. Габер перебував на службі німецького уряду. Військове міністерство Німеччини доручило Ф. Габеру створити отруйну речовину, яка б змусила вояків противника покидати бойові позиції. Через декілька місяців Ф. Габер з колегами створили зброю із застосуванням газоподібного хлору, яка була застосована в січні 1915 р.

«На західно-європейському театрі військових дій на початку 1915 р. було 75 французьких, 11 англійських і 6 бельгійських дивізій проти 82 дивізій німецьких. Не плануючи крупних операцій, обидві сторони упродовж кампанії 1915 року вели бої місцевого значення. 22 квітня 1915 р. німецьке командування застосувало під Іпром хімічну зброю (хлор). Було отруєно 15 000 вояків. Німецькі війська просунулися на 6 км». [5]

Хоча Ф. Габер ненавидів війну, але вважав, що застосування хімічної зброї може припинити війну на Західному фронті. Його дружина Клара також була хіміком і рішуче виступала проти військової роботи Ф. Габера. У 1915 р. після серйозної сварки з Ф. Габером покінчила життя самогубством. У 1917 р. Ф. Габер одружився з Шарлоттою Натан, яка народила сина і доньку. В 1927 р. подружжя розпалося.

В 1916 р. Ф. Габер був призначений начальником хімічної служби, відповідальним за всі дослідження і виробництво хімічної зброї. Азотофіксуючий процес, розпрацьований Ф. Габером для виробництва міндобрив, став служити військовим цілям Німеччини для виробництва вибухових речовин.

Під час Першої світової війни по багатьох розділах премія не присуджувалася. Але в 1918 р. Нобелівський комітет вирішив присудити **Нобелівську премію з хімії Фріцу Габеру «за отримання з азоту та водню на осмієвому каталізаторі під тиском рідкого аміаку, який можна використовувати для виробництва мінеральних добрив і вибухових речовин».** Вручення нагороди викликало різку критику з боку вчених країн Антанти, які розглядали Ф. Габера як військового злочинця, що брав участь у створенні хімічної зброї.

Поразка Німеччини, самогубство дружини, осуд світовим науковим товариством викликали в Ф. Габера стан важкої депресії, у нього розвинувся нецукровий діабет. Але незважаючи на це, вчений продовжував працювати і реорганізовувати Інститут кайзера Вільгельма в Берліні.

У 1920 р. він почав дослідження видобутку золота з морської води, що дозволило б Німеччині розрахуватися по репараціях з країнами Антанти. Однак оптимістичні прогнози XIX ст. щодо вмісту золота в морській воді не виправдалися і через 6 років ці роботи припинилися.

Науковий колоквіум, організований Ф. Габером в Інституті, став найбільш відомим науково-дослідницьким центром в світі. Цей інститут відвідували Нільс Бор, Отто Вартбург, Отто Мейєргоф, Пітер Дебай та багато інших вчених.

У 1933 р. до влади в Німеччині прийшли нацисти. Статус Ф. Габера став небезпечним через єврейське походження батьків. Нацистський уряд видав закони громадянського кодексу, згідно з яким євреї не мали права бути на службі в академічних та урядових установах. Для Ф. Габера зробили виняток, оскільки він перебував на німецькій службі під час Першої світової війни. Але в квітні 1933 р. Ф. Габер отримав офіційного листа з вимогою звільнити всіх євреїв з інституту. Вчений написав лист у Міністерство мистецтва, науки і народної освіти з заявою про свою відставку: «За понад 40-річну службу я підбирав своїх співпрацівників за їхнім інтелектуальним розвитком і характером, а не на підставі їх походження».

В 1933 р. вчений був змушений втекти в Англію Упродовж 4 місяців працював у Кембриджському університеті. Згодом Хаїм Вейцман (1874–1952), професор хімії, майбутній перший президент держави Ізраїль (1948–1952), запропонував Ф. Габеру працю в палестинському Дослідницькому інституті Даніеля Сіффа в Рехоботі. Вчений переніс серцевий напад і виїхав у січні 1934 р. на запрошення. Під час зупинки в Базелі він помер 29 січня 1934 р. на 68 році життя.

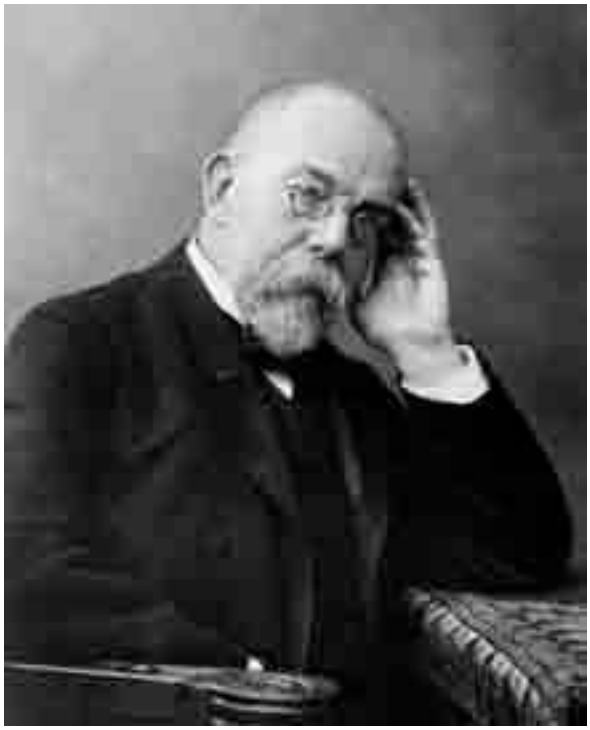
В 1935 р. понад 500 колег і студентів зібралися в Інституті в першу річницю його смерті, щоб віддати данину поваги життя та діяльності Ф. Габера.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волков В.А. Выдающиеся химики мира: биогр. справ. / В.А. Волков, Е.В. Вонский, Г.И. Кузнецова, под ред. В.И. Кузнецова. – Москва: Высшая школа, 1991. – 656 с. – Из содерж: [Габер Фриц]. – С. 108.
2. Габер, Хабер (Haber) Фриц // БСЭ в 30 т. / гл. ред. А.М. Прохоров; 3-е изд. – Москва: Советская энциклопедия, 1971. – Т. 5: Вешин – Газли. – Стб. 1817.
3. Лауреаты Нобелевской премии. Энциклопедия: А–Л; пер. с англ. – Москва: Прогресс, 1992. – 775 с. – Из содерж.: [Габер (Haber) Фриц]. – С. 294-296.
4. Нобелевская премия. Лауреаты. Иллюстрированная энциклопедия / пер. с англ. Л. Гусь-ковой. – Москва: ЭКСМО, 2009. – 296 с. – Из содерж.: [Фриц Хабер]. – С. 54.
5. Ростунов И.И. Первая мировая война 1914–1918 / Ростунов И.И. // БСЭ в 30 т. / гл. ред. А.М. Прохоров; 3-е изд. – Москва: Советская энциклопедия, 1975. – Т. 19: Отоми – Пластырь. – Стб. 1008-1042. – Из содерж.: [Кампания 1915]. – Стб. 1021-1022.

Ю.О. МАТВІЄНКО, С.В. МАТВІЄНКО

РОБЕРТ КОХ
До 175-річчя від дня народження

Німецький лікар і бактеріолог Роберт Генріх Герман Кох народився 11 грудня 1843 року в містечку Клаусталь-Целлерфельд. Його батьками були Герман Кох, що працював в управлінні шахтами, і Матильда Кох. В сім'ї було тринадцятеро дітей, майбутній дослідник був третім із них. Розвинутий як на свій вік, Роберт рано почав цікавитися природою, сам зібрав великі колекції мохів, лишайників, комах та мінералів. Його дід та дядько по материнській лінії були природознавцями-аматорами і заохочували такі інтереси хлопчика. Коли в 1848 році Кох пішов до місцевої початкової школи, то вже міг читати і писати. Навчання давалося йому легко; у 1851 році він вступив до гімназії Клаусталя, через кілька років став найкращим учнем у класі, а в 1862 році її закінчив.

Відразу після того Кох вступив до Геттінгенського університету, протягом двох семестрів вивчав природничі науки, фізику та ботаніку, а потім почав студіювати медицину. Важливу роль у формуванні його інтересу до науки відіграли університетські викладачі — анатом Якоб Генле (1809–1885), фізіолог Георг Мейсснер (1829–1905) і клініцист Карл Гассе. Вони брали активну участь в академічних дискусіях про природу інфекційних захворювань, і молодий студент зацікавився цією проблематикою.

Коли він ще лише вчився в університеті, Луї Пастер (1822–1895) опублікував свої знамениті роботи (1861), в яких спростував теорію самовільного зародження живих організмів із неживого субстрату й сформулював мікробну теорію бродіння. І хоча французький вчений тоді ще не вивчав роль мікроорганізмів у розвитку хвороб людини, така гіпотеза спричинила бурхливу дискусію. Через 20 років після публікацій трактатів Л. Пастера Яків Генле в есе "Про міазми і зараження" сформулював головні ідеї про те, що окремі розлади спричиняються специфічними мікроорганізмами. Хоча праця й містила теоретично переконливі аргументи, їх практична перевірка з погляду тодішніх технологій була практично недосяжною.

У 1866 році Р. Кох одержав медичний диплом, після чого в нього настав період невлаштованості, коли він працював у різних шпиталях і навіть намагався організувати приватну практику. Спочатку новоспечений медик хотів стати військовим лікарем або навіть здійснити подорож навколо світу як корабельний лікар. Зрештою він осів у німецькому містечку Раквіце, де скоро став поважаним і відомим доктором, доки його працю не перервала Франко-прусська війна 1870–1871 рр.

Незважаючи на виражену короткозорість, Кох добровільно став лікарем польового шпиталю, де й набув великого досвіду в лікуванні інфекційних захворювань, зокрема холери і черевного тифу. Водночас під мікроскопом він вивчав водорості й великі бактерії, вдосконалюючи свою майстерність мікрофотографії. У 1871 році Кох демобілізувався і наступного року був призначений повітовим санітарним лікарем у містечку Вольштайн (тепер

Польща). Дослідник виявив, що в цій місцевості поширена сибірка — ендемічне захворювання, що поширюється серед великої рогатої худоби та овець, уражає легені, шкіру та лімфовузли. Згодом з допомогою мікроскопа вчений почав вивчати ймовірного збудника, відповідального за розвиток цієї недуги.

Зробивши серію ретельних і методичних експериментів, Р. Кох виявив, що єдиною причиною сибірки є бактерія *Bacillus anthracis*. Він також довів, що епідеміологічні особливості цього захворювання, тобто взаємозв'язок між різними чинниками, детермінуючими частоту й географічне поширення інфекційного розладу, зумовлені циклом розвитку згаданого мікроорганізму. Дослідження вченого вперше довели бактеріальне походження хвороби. Його статті про проблеми сибірки були опубліковані в 1876 і 1877 роках в Університеті м. Бреслау (нині Вроцлав) за сприяння ботаніка Фердинанда Кона (1828–1898) і патолога Юлія Конгайма (1839–1884). Р. Кох також опублікував описи своїх лабораторних методів, зокрема, забарвлення бактеріальних культур і мікрофотографування. Результати були представлені багатьом світилам тодішньої німецької медичної науки, зокрема Паулю Ерліху.

Відкриття Р. Коха відразу зробили його широко відомим, і в 1880 році, головним чином завдяки зусиллям Ю. Конгайма, він став урядовим радником в Імперському департаменті охорони здоров'я в Берліні. В 1881 році дослідник опублікував працю "Методи вивчення патогенних організмів", у якій описав спосіб вирощування мікробів у твердих середовищах. Останній мав важливе значення для ізолювання і вивчення чистих бактеріальних культур. Тоді розгорнулася інтенсивна суперечка між Р. Кохом і Л. Пастером — корифеїв, котрі стояли біля початків мікробіології. Після того, як перший з них опублікував різко критичні відгуки про пастерівські дослідження щодо сибірки, між двома вченими спалахнула не зовсім приємна дискусія, котра тривала кілька років і велася як на сторінках наукових видань, так і публічно.

Найбільшого тріумфу Роберт Кох досяг 24 березня 1882 року, оголосивши про виділення збудника туберкульозу. Тоді це захворювання було однією з основних причин смертності. В публікаціях дослідника про проблеми цього розладу вперше було означено ті принципи, котрі згодом назвали постулатами Коха. Ці принципи "одержання вичерпних доказів…, що той або інший мікроорганізм справді безпосередньо спричиняє конкретні хвороби", походять із тез Генле і дотепер лежать в основі медичної мікробіології:

1. Обов'язкове виявлення мікроба в усіх випадках конкретної інфекційної хвороби;
2. Кількість і розподіл мікроорганізмів мають пояснити всі явища цієї хвороби;
3. У кожній окремій інфекції повинен бути визначений свій збудник у вигляді морфологічно чітко охарактеризованого мікроорганізму.

Вивчення туберкульозу було перерване, коли вчений за завданням Німецького уряду в складі наукової експедиції поїхав до Індії та Єгипту з метою визначення причин холери. Результати виявилися досить успішними. Відкриття Р. Коха зробили його одним із тих людей, що визначали напрями розвитку охорони здоров'я і координували дослідження та практичні заходи в боротьбі з такими інфекційними захворюваннями, як черевний тиф, малярія, чума, трипаносомоз.

В 1885 році дослідник став професором Берлінського університету і директором щойно створеного Інституту гігієни. Тоді він продовжував власні дослідження туберкульозу, зосередившись на способах лікування. В 1890 році було оголошено при винайдення такого засобу. Р. Кох виділив туберкулін (стерильну речовину, що містить речовини, котрі виробляються бацилою туберкульозу в процесі росту), який спричиняє алергічні реакції в таких хворих. Насправді ж відкриту субстанцію не стали використовувати в терапії цього захворювання, оскільки її введення супроводжувалося токсичними реакціями, що спричинило шквальну критику. Протести стихли, коли виявилося, що туберкулінова проба може бути корисною в діагностиці туберкульозу. Це відкриття стало головною причиною, чому вченому присудили Нобелівську премію з медицини і фізіології 1905 року.

Окремо слід сказати і про учнів Р. Коха, котрі чимало попрацювали в царині мікробіології. Тоді тяжка інфекційна хвороба дифтерія забирала щодня сотні, а то й тисячі дитячих життів. Задуху при цьому лікували трахеотомією. Деякі лікарі, самі ризикуючи померти, відсмоктували патогенні плівки з дихального горла. І ось у 1884 році Фрідріх Льофлер (1852–1915) відкрив збудника дифтерії й описав її етіологію, що дало можливість Е. Берінгу (1854–1917) і Е. Ру (1853–1933) приготувати антитоксичну сироватку. Георг Гафкі (1850–1918), котрий з 1904 року був директором Інституту інфекційних хвороб у Берліні, описав етіологію черевного тифу, вперше виділив чисті культури палички черевного тифу і в 1884 році представив докладний її опис. Особливо помітним був внесок Ріхарда Пфайфера (1858–1945), автора великої кількості робіт з різних питань мікробіології та імунітету. У 1890 році він описав збудника грипу в мазках, в 1892 році отримав чисту культуру цього мікроорганізму; в 1894 році відкрив і вивчив бактеріоліз холерних вібріонів; в 1896 році відкрив ендотоксини збудника черевного тифу. У поясненні механізму імунітету він намагався протиставити явища бактеріолізу фагоцитозу. Р. Пфайфер вніс багато нового у вивчення малярії, чуми, холери та інших інфекційних хвороб.

У 1904 році Р. Кох відмовився від посади директора Інституту інфекційних хвороб, щоб зайнятися тільки дослідницькою діяльністю. **Через рік йому було присуджено Нобелівську премію "за дослідження та відкриття, які стосуються лікування туберкульозу".** У своїй Нобелівській лекції вчений сказав: "Якщо ми глянемо на шлях, пройдений останнім часом у процесі боротьби з такою дуже поширеною хворобою, як туберкульоз, то можемо констатувати, що перші важливі кроки вже зроблено". Він був також удостоєний дуже багатьох інших нагород — Прусського ордена Пошани, присудженого німецьким урядом, почесних докторських ступенів Гайдельберзького і Болонського університетів, звання закордонного члена Французької академії наук, Лондонського королівського наукового товариства, Британської медичної асоціації та ін. Через п'ять років, 27 травня 1910 року, Роберт Кох помер на 67 році життя. Він пішов із життя так само тихо і скромно, як і жив.

ЛІТЕРАТУРА

1. Akkermans R. Robert Heinrich Herman Koch. Lancet Respir Med. 2014 Apr;2(4):264-5.
2. Blevins SM, Bronze MS. Robert Koch and the 'golden age' of bacteriology. Int J Infect Dis. 2010 Sep;14(9):e744-51.
3. Harries AD. Robert Koch and the discovery of the tubercle bacillus: the challenge of HIV and tuberculosis 125 years later. Int J Tuberc Lung Dis. 2008 Mar;12(3):241-9.
4. Kaufmann SH. Robert Koch, the Nobel Prize, and the ongoing threat of tuberculosis. N Engl J Med. 2005 Dec 8;353(23):2423-6.
5. Kaufmann SH, Schaible UE. 100th anniversary of Robert Koch's Nobel Prize for the discovery of the tubercle bacillus. Trends Microbiol. 2005 Oct;13(10):469-75.
6. Kropp R, Schaberg T. Obituary for Robert Koch. Pneumologie. 2007 Mar;61(3):171-5.
7. Münch R. Robert Koch. Microbes Infect. 2003 Jan;5(1):69-74.
8. Schultz MG. Robert Koch. Emerg Infect Dis. 2011 Mar;17(3):547-9.
9. Suárez Fernández G. Robert Koch, eminent medical bacteriologist, creator of the applied microbiology and its technnology. An R Acad Nac Med (Madr). 2012;129(1):247-63.
10. Zetterström R. Robert Koch (1843-1910): investigations and discoveries in relation to tuberculosis. Acta Paediatr. 2006 May;95(5):514-6.
11. Zielonka TM. Polish Respiratory Society session commemorating 100-years anniversary of the death of Robert Koch. Pneumonol Alergol Pol. 2010;78(6):451-3.

Ю.М. ПАНИШКО, Н.В. БЕРЕЗНІЧЕНКО,
Р.О. КУЛИНИЧ

ОЛЕГ ГЕОРГІЙОВИЧ ГАЗЕНКО
До 100-річчя від дня народження

Олег Георгійович Газенко народився 12 грудня 1918 р. в с. Николаївка (нині – Ставропольського краю) в сім'ї Георгія Григоровича Газенка (1894 р.н.) та Лариси Василівни Газенко (Нікітіна). В 1941 р. О.Г. Газенко з відзнакою закінчив військовий факультет 2-го Московського медичного інституту зі званням воєнлікаря 3-го рангу (капітан медичної служби) і разом з усім випуском пішов на фронт. Всю війну був начальником військового лазарету 197-го батальйону аеродромного обслуговування 15-ї повітряної армії на Західному, Південно-Західному, Брянському, Прибалтійському, Білоруському фронтах. Нагороджений бойовими орденами та медалями.

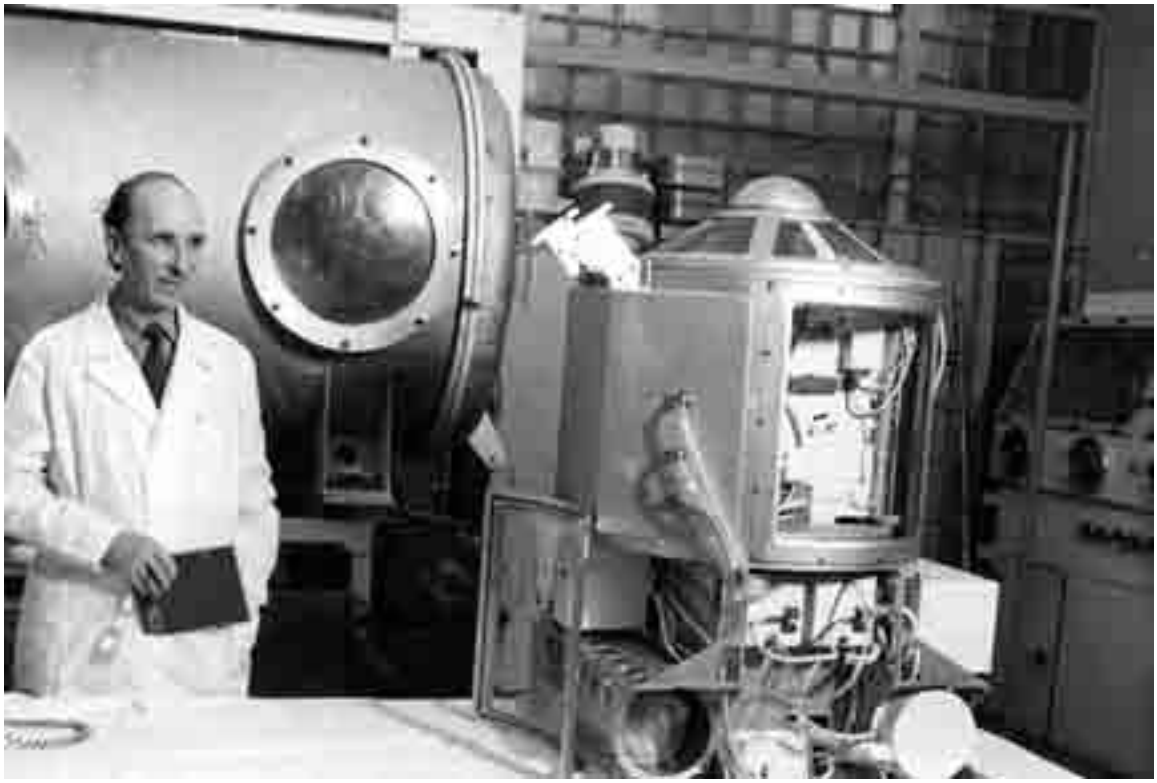
У 1946–1947 рр. О.Г. Газенко відбув спеціальну підготовку у Військово-медичній академії (м. Ленінград) на кафедрі фізіології, в лабораторії авіаційної медицини, де під керівництвом фізіологів – академіка, генерал-полковника Л.А. Орбелі (1882–1958) і професора, генерал-майора М. Бресткіна (1895–1986) вивчав проблеми висотної фізіології, стан вищої нервової діяльності в умовах гіпоксії.

Від 1947 р. О.Г. Газенко почав працювати в Інституті авіаційної медицини Міністерства оборони СРСР, де пройшов шлях від наукового співробітника, завідувача лабораторії, завідувача відділу до заступника начальника інституту з наукової роботи.

В 1948–1950 рр. О.Г. Газенко в якості флагманського лікаря і керівника медичної НД групи брав участь у високоширотних повітряних експедиціях ВПС «Північний полюс-2, 3, 4», працював на дрейфуючих станціях, островах узбережжя Північного Льодовитого океану, а також в пустелях (Каракуми).

В 1951–1952 рр. брав участь в бойових діях в Пінічній Кореї. Від 1955 р. О.Г. Газенко став одним з ідеологів, керівником і виконавцем програм наукових досліджень на штучних біологічних супутниках Землі. Попередні дослідження на живих організмах в умовах космічного польоту та наземних лабораторних експериментів дозволили обґрунтувати можливість польотів людини в космос. Вчений брав безпосередню участь у підготовці польоту Ю.О. Гагаріна в космос.

Від 1969 р. працював у 3-му Головному управлінні при МОЗ СРСР в якості директора Інституту медико-біологічних проблем до 1988 р. Працюючи директором Інституту, вчений організував роботу колективу над вирішенням фундаментальних проблем космічної біології та медицини. Від 1978 р. О.Г.Газенко працював над впровадженням комплексу фізіологічних, психологічних заходів із забезпечення тривалих космічних польотів людини в космосі.

О.Г. Газенко. Перевірка апаратури перед запуском в космос

О.Г. Газенко демонструє вакуумний костюм «Чібіс». Через створення розрідження в костюмі відбувається відплив крові від голови космонавта до кінцівок як в умовах земної гравітації. 1980-і рр.

Згодом О.Г. Газенко став організатором і керівником серії біологічних досліджень на біосупутниках «Космос» із залученням вчених Болгарії, Угорщини, Німеччини, Чехословаччини, Польщі, США, Франції та інших країн. Для виконання фундаментальних досліджень О.Г. Газенко залучив видатних вчених з АН СРСР, вищої школи та інших установ.Вчений організував вихід у світ багатотомного серійного видання «Проблемы космической биологии» (від 1963 р.) та журналу «Космическая биология и медицина» (від 1969 р.), в якому впродовж багатьох років був головним редактором. Вчений був ініціатором і співредактором двох видань російсько-американської праці «Основы космической биологии и медицины» (в 3-х т., 1975), редактором журналу «Успехи физиологических наук», відповідальним редактором серії «Научные результаты исследований в космических полетах», членом редколегій і редрад низки журналів, був головою Наукової ради РАН з космічної біології та медицини. Ще в 1987 р. О.Г. Газенко був обраний президентом Всесоюзного фізіологічного товариства ім. І.П. Павлова. Впродовж багатьох років був членом ради директорів Міжнародного фонду ім. Г. Галілея (США, від 1982 р.), був одним з керівників комітету «Біоастронавтика» Міжнародної астрономічної федерації.

О.Г. Газенко був академіком РАН (1976), РА природничих наук (1992), Міжнародної АН, Міжнародної академії астронавтики (1965), почесним членом Академії космонавтики ім. К.Е. Ціолковського (1998), Американського (1987), Польського (1976) фізіологічних товариств, почесним професором Райтовського університету (Дейтон, штат Огвайо, США, 1988), почесним доктором Російської (1997), Польської (1982) Військово-медичних академій.

У 1988 р. О.Г. Газенко подав у відставку в званні генерал-лейтенанта медичної служби.

О.Г. Газенко був гідно пошанований при житті: він лауреат Державної премії СРСР (1976), премії уряду РФ (1997), Міжнародної премії з космонавтики імені Д. і Ф. Гуггенгеймів Міжнародної академії астронавтики (1976), премії Асоціації дослідників космосу (1991), премії імені Л. Бауера (США, 1978), премії імені Р. Ловлесса (США, 1990), премії імені П.Н. Демідова (1998). Нагороджений Золотою медаллю імені І.П. Павлова РАН, золотою та срібною медаллю імені Я. Пуркіне Чехословацької АН (1986), орденом РАПН, медаллю імені Н.В. Тимофєєва-Ресовського, медаллю Російського географічного товариства.

В 1989–1991 рр. був народним депутатом СРСР. В останні роки життя виконував багато громадської роботи. В молоді роки захоплювався туризмом, альпінізмом, греблею на байдарці. З письменників захоплювався А.П. Чеховим, Ж. Верном, А. Кларком.

Помер видатний вчений 17 листопада 2007 р., не доживши лише місяця до свого 89-річчя. Залишив по собі світлу пам’ять.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биологи: биогр. справ. / отв. ред. Ф.Н. Серкров. – Киев: Наукова думка, 1984. – 816 с. – Из содерж.: [Газенко Олег Георгиевич]. – С. 153-154.
2. Газенко Олег Георгиевич // БСЭ в 30 т. / гл. ред. А.М. Прохоров; 3-е изд. – Москва: Советская энциклопедия, 1971. – Т.5: Вешин – Газли. – Стб. 1877.
3. Генин А.М. Газенко Олег Георгиевич / А.М. Генин // БМЭ в 30 т. / гл. ред. Б.В. Петровский; 3-е изд. – Москва: Советская энциклопедия, 1959. – Т.4: Валин – Гамбия. – С. 530-531.
4. https://www.nkj.ru/archive/articles/12387/
5. http://www.biograph.ru/index.php/whoiswho/11/327-gazenkoog

Ю.М. ПАНИШКО, А.Л. ВАСИЛЬЧУК,
Р.Т. ДОВБУШ

МІШЕЛЬ ДЕ НОТРДАМ (НОСТРАДАМУС)
До 515-річчя від дня народження

Мішель де Нотрдам (латинська форма Нострадамус) народився 14 грудня 1503 р. в маленькому місті Сен-Ремі (Прованс) в сім'ї нотаріуса Жака Нострадама та Рені Нострадам. Його діди П’єр Нострадам та Жан де Сент Ремі були впливовими лікарями, що займали високе становище, лікували герцогів та королів. У 1502 р. обидва діди Нострадамуса, його мати Рені, батько Жак Нострадам, нотаріус з багаточисельною клієнтурою перейшли з юдаїзму до католицизму. Але зробили це вони не з доброї волі, а під загрозою примусового відлучення від професії та вигнання з Провансу. Тому, син Жака та Рені, Мішель де Нотрдам сам у християнство не переходив, а народився католиком.

Доля Нострадамуса склалася так, що він став символом євреїв, що перейшли у християнство. Початкову освіту Мішель отримав під керівництвом свого діда, Жана де Сент Ремі, який працював лейб-медиком Рене Доброго (1434–1450), герцога Анжуйського і Лотарінгського, графа Прованського, П’ємонтського, який мав також титули короля Неаполітанського, Сицилійського та Єрусалимського. Дід Мішеля по батькові П’єр де Нотрдам був лейб-медиком сина Рене Доброго, Жана, герцога Калабрійського. Після смерті герцога П’єр де Нотрдам як і Жан Сен-Ремі став лейб-медиком Рене Доброго. Наявність двох лікарів на одній посаді не привела до суперництва, а навпаки, об’єднала лікарів, а після смерті Рене Доброго вони поселилися в одному місті і згодом породичалися. Мішель виріс у великій дружній сім’ї., яка опікувалася не лише батьками, але й обома дідами, кожний з яких старався передати онукові свої знання. Дід Жак вчив його основ математики, латини, грецької, давньоєврейської мов. Він також ознайомив онука з основами астрології, до якої в той час більшість відносилася дуже серйозно.

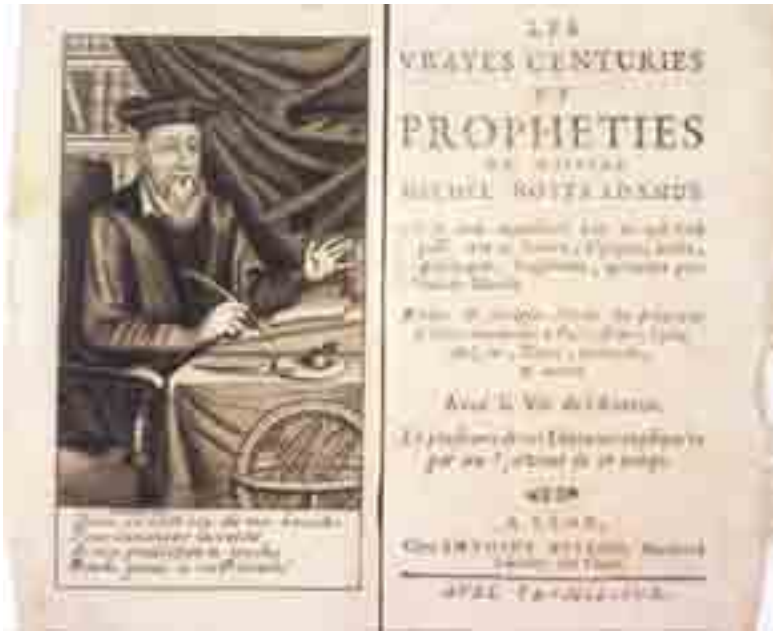
Після смерті Жана домашньою освітою Мішеля продовжив займатися дід П’єр. А згодом батьки послали сина вчитися в Авіньйон, недавню папську столицю, що стала центром вченості. У 1522 р. 19-річний Мішель закінчив навчання в Авіньйоні та поступив в університет Монпельє, один з найбільш знаменитих медичних центрів Європи. У 1525 р. Мішель отримав ступінь бакалавра і разом з ним право на самостійну медичну практику. Якраз у той час в південній Франції поширилася епідемія чуми. Молодий вчений вважав, що чуму викликають хвороботворні чинники і почав застосовувати нестандартні методи лікування: замість

традиційних кровопускань та клістирів, що застосовувалися тогочасними лікарями, він звернувся до народної медицини – лікарських трав. Мішель Нострадамус лікував хворих у містах і сільській місцевості Провансу. Потім поїхав у м. Нарбон, де відвідав лекції знаменитих алхіміків. Подальший шлях вченого простягнувся в Каркасон, а згодом – в Тулузу. З Тулузи – в Бордо, де особливо проявилася чума. З Бордо – в Авіньйон. Тут він працював у папській бібліотеці над працями з магії та окультних наук.

Восени 1529 р. вчений повертається в Монпельє для захисту докторської дисертації. Після захисту 26-річному докторові за традицією була вручена докторська шапочка, золота каблучка та книга Гіппократа. У 1534 р. М. Нострадамус отримує лист від Жюля Цезаря Скалігера, видатного гуманіста з пропозицією приїхати в м. Ажен. Запрошення було прийняте і М. Нострадамус переїхав у Ажен. Тут він одружився, у нього народилися син і донька. Але через 3 роки невідома хвороба забрала дружину і дітей, що підірвало віру пацієнтів до лікаря. Стосунки із Ж.Ц. Скалігером були розірвані. У 1538 р. М. Нострадамус отримав наказ з'явитися до інквізитора Тулузи. Вчений вирішив не спокушати долю і покинув територію Французького королівства. Мандрував містами Лотарингії, Нідерландів, Італії (від Венеції до Сицилії). Лише в 1544 р. він повернувся в Марсель, де розпочалася чума. Звідти його запросили в столицю Провансу м. Екс. Місцева влада втекла з міста. Нострадамус з'явився в Екс-ан-Провансі 1 травня 1546 р. і зразу взявся за працю. Застосував заготовлені ним пігулки і згодом хвороба відступила. За цю працю муніципалітет Екса нагородив лікаря пожиттєвою пенсією.

Вчений переїхав у Салон (маленьке містечко між Авіньйоном і Марселем) у 1547 р., де одружився з вдовою Ганною Понсар-Джамелі, і від цього шлюбу народиться згодом шестеро дітей: 3 сини і 3 доньки.

Слава Мішеля як лікаря зросла. В червні 1550 р. Мішель де Нотрдам випустив свій перший астрологічний щоденник, але на нього майже не звернули уваги. У 1555 р. лікар надрукував свою першу частину книги, яку назвав Пророцтва. Книга складалася з 10 розділів – Центурій або Століть. В цих центуріях Мішель де Нотрдам описав передбачені майбутні події наступних століть. В кожному розділі містилося 100 катренів-передбачень. Глави не співпадали зі століттями, а у викладі сюжетів не було хронології порядку.

В передмові, зверненій до сина Цезаря, Нострадамус пояснив причини зашифрування передбачень. «…Це вічні пророцтва, бо вони простягаються від наших днів до 3797 р.» Але передбачення Нострадамуса не простягаються до кінця 38 століття. На 942 катренах він дає лише 12 абсолютних дат (від 1580 до 1999 р.). Коли вони з'явилися, на них не звернули особливої уваги.

Після шаленого успіху першого видання «Центурій» у І555~р. Мішеля де Нотрдама запросили у Париж в палац короля Генріха ІІ та Катерини Медичі. Його приймав герцог Енн Монморансі, королева Катерина Медичі, король Генріх ІІ, щедро його обдарували. Більшість читачів пророцтв не звернули увагу на 35 катрен 1 сторіччя:

«Молодой лев одолеет старого.
На поле битвы в поединке
Он пронзит его глаз
Через золотую клетку
Два перелома – одно, потом
Умрет жестокою смертью».

Розшифровка передбачення виглядає наступним чином. При дворі французького короля Генріха ІІ готувалися до свята: двох весіль. Сестра Генріха Маргарита брала шлюб з герцогом Савойським, а донька Єлизавета – з королем Філіпом ІІ Іспанським. Прикрасою урочистостей повинен був стати лицарський турнір. На третій день Генріх ІІ викликав на турнір капітана шотландської гвардії графа Монтгомері. Бій затягнувся. Граф запропонував королю нічию, однак король не погодився і вимагав продовження змагання. Капітан відмовлявся, але король звинуватив його в боязкуватості. Тоді капітан вирішив продожити битву і взяв у руки спис. Суперники роз'їхалися, а потім з криками помчали назустріч один одному. В центрі поля спис Монтгомері переломився і гострим кінцем через проріз в золотому шоломі короля потрапив у ліве око. Через 10 днів Генріх ІІ помер. Тіло короля покрили золотим щитом, на якому був зображений лев.

Ставлення представників багатьох Церков до пророцтв Нострадамуса було ворожим. Але несхвалення церковних авторитетів передбачень М. Нострадамуса не змогло зменшити інтерес широкого загалу до особи М. Нострадамуса та його пророцтв. Ось як Мішель Нострадамус описує Жовтневий поворот 1917 р. в Росії, який зробили більшовики: ***«Восстанут новые Ксерксы и Атиллы с неисчислимым воинством, которые будут уничтожать людей под воздействием страшной красной секты, одной из самых кровавнх. И будут страшные бедствия для многих народов, окружающих это сатанинское государство. А хуже всего будет народам Тартарии, которые вынуждены будут терпеть это правление. И мир переживет две большие войны ... и продлится этот ужас 73 года и 7 месяцев».***

Одному з авторів цієї статті довелося читати газету «Високий Замок» за 7 червня 1991 р. У статті згадувалося пророцтво М. Нострадамуса про Жовтневий переворот 7 листопада (н.с.) в Росії і робився висновок, що М. Нострадамус помилився і СРСР продовжує існувати. Але настав серпень 1991 р. В СРСР виник т. зв. «ГКЧП», який практично розпочав процес розпаду СРСР. Знову з'явилася публікацію про М. Нострадамуса. Трошки помилився, писали дослідники, все ж таки пророцтво було зроблено понад 400 років тому. Насправді 7 листопада

(25 жовтня) 1917 р. в Петрограді перемогла революція, а про остаточну перемогу радянської влади В.І. Ленін говорив в кінці лютого 1918 р.

Дійсно, весь період радянської історії від остаточної перемоги соціалістичної революції (від лютого 1918 р. до 19 серпня 1991р.) займає термін, геніально побачений Мішелем Нострадамусом.

Ввечері 16 липня 1566 р. його секретар, прощаючись з М. Нострадамусом сказав: «До завтра, майстер», на що Нострадамус відповів: «Завтра на світанку мене не буде». «Хіба Ви десь від'їжджаєте?» – «Ні, я помру».

17 липня 1566 р. великий Пророк Нострадамус помер.

Нострадамуса поховали в труні, яка була поставлена вертикально в стіну церкви Кордельєрос у Сатоні.

У 1700 р. францисканський монастир у Салоні вирішено було перебудувати. Фундамент нової будови виявився під вівтарем каплички Пресвятої Діви Марії, де були труна Нострадамуса та його сина Цезаря. Викликали єпископа, попросили відкрити склеп. Знайшли скелет з мідною пластинкою, на якій були вигравірувані вірші (в перекладі В. Завалишина, 1974 р., Нью-Йорк):

«Проклятье тем, кто клятву преступил в безумстве
Пророка погребенного тревожа прах
Я называю точно год, день, час кощунства
Виновных в том, преследует пусть лютый страх».
(Внизу: рік, день, година 1700 року)

У 1793 р. гвардійці в монастирі розбили мармурову плиту, витягнули зі стіни труну Нострадамуса і старший гвардієць випив вина з черепа Пророка, думаючи, що отримає дар пророцтва. На другий день ці гвардійці наштовхнулися на засідку роялістів і в перестрілці старший гвардієць був вбитий.

Більшість сучасних вчених, що вивчали пророцтва Нострадамуса вважають, що в цих віршах-катренах, співпадіння пророцтв з реальними подіями складає 70-85%.

Пам'ятник М. Нострадамусу в Салон-де-Прованс

ЛІТЕРАТУРА

1. Курбатов В.И. Великие пророки и прорицатели мира / В.И. Курбатов. – М.: ЭКСМО, Ростов-н/Д: Наука-Пресс, 2006. – 416 с. – Из содерж.: [Таинственные пророчества Нострадамуса]. – С. 210-240.
2. Пророчество Мишеля Нострадамуса / Пер. с франц. В.Б. Бурбело, Е.А. Соломарская. – К.: Лыбидь, 1991. – 293 с.
3. 100 великих феноменов / Авт.-сост. Н.Н. Непомнящий. – М.. Вече, 2007. – 480 с. – Из содерж.: [Мишель Нострадамус: Человек, видевший конец света]. – С. 26-29
4. Хоуг Д. Нострадамус. Новые откровения / Д. Хоуг. пер. с англ. А. Блейз. – М.. Крон Пресс, 1998. – 352 с.

Ю.М. ПАНИШКО, Р.Т. ДОВБУШ

ЗБІГНЕВ РЕЛІГА
До 80-річчя від дня народження

Збігнев Реліга народився 16 грудня 1938 р. м. Меднєвіце (Польща). У 1956 р. отримав атестат зрілості в школі ім. Болеслава Лімановського у Варшаві, розпочав навчання на медичному факультеті Медичної академії у Варшаві, яку закінчив у 1963 р. У 1963–1964 рр. проходив післядипломну практику. У 1964–1966 рр. працював військовим лікарем. Від 1966 р. розпочав працювати у Вольській лікарні у Варшаві, отримавши в той час спеціалізацію з хірургії I та II ст. З. Реліга працював завідувачем хірургічного відділення Варшавської міської лікарні (1969–1980).

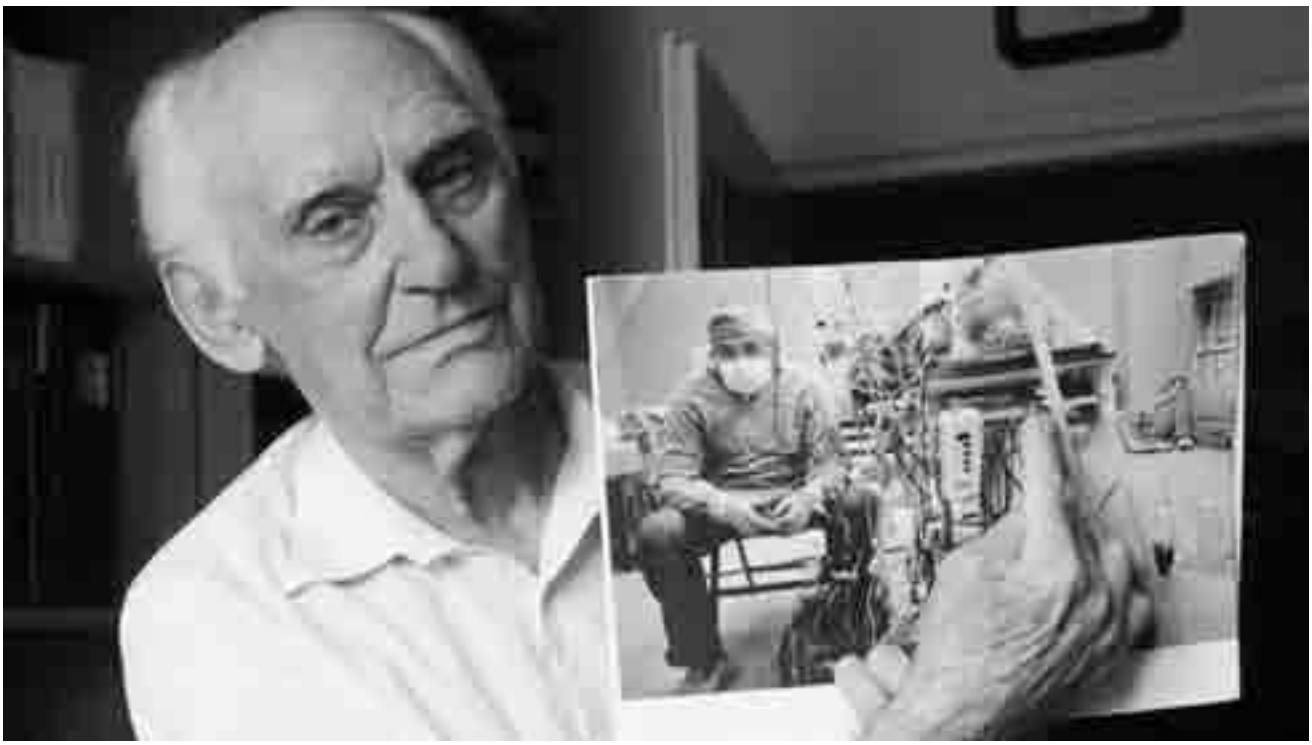
Після складання іспиту Educational Commission for Foreign Medical Graduates (ECFMG – Освітня комісія для іноземних випускників медичних наук) отримав стипендію в лікарні Мерсі в Нью-Йорку, після чого був відряджений на післядипломну практику в США: в 1973–1794 рр. – з судинної хірургії, 1975–1975 рр. – стажування з кардіохірургії в лікарні Сінай в Детройті. В 1973 р. отримав ступінь доктора медичних наук, а в 1981 р. – ступінь габілітованого доктора. В 1980–1984 рр. працював на посаді доцента клініки кардіохірургії Інституту кардіології у Варшаві, яку очолював Вацлав Сітковські.

Від 1984 р. З. Реліга керував кафедрою і клінікою кардіохірургії Сілезької медичної академії м. Забже. В 1989–1991 рр. він був керівником клініки кардіохірургії Центральної клінічної лікарні Міністерства внутрішніх справ у Варшаві. У 1990 р. став професором Сілезької медичної академії, а в 1995 р. президент Республіки Польща Лех Валенса надав Збігневу Релізі науковий титул професора медичних наук. У 1991 р. організував і очолив Раду Фонду розвитку кардіохірургії, яка займалася впровадженням у клінічну практику новітніх методів лікування хвороб серця, а також науково-дослідницькою діяльністю та широкою програмою вдосконалення для польських та зарубіжних медичних кадрів.

У 1996–1999 рр. З. Реліга був ректором Сілезької медичної академії в Катовіцах. Від 1998 р. виконував обов'язки крайового спеціаліста з кардіохірургії. В 1998 р. став керівником II клініки кардіохірургії, а в 2001 р. – директором Інституту кардіології у Варшаві. У тому ж році він здійснив перше в Польщі введення у серце препарату, що сприяє утворенню нових кровоносних судин. У клініці кардіохірургії Воєводського центру кардіології 15 серпня 1985 р. З. Реліга провів першу операцію на серці. 5 листопада того ж року колектив лікарів під його керівництвом провів першу в Польщі успішну пересадку серця. Донором був чоловік в стані коми. Після настання смерті мозку лікарі взяли серце і автомобілем швидкої допомоги

перевезли його з Варшави до Забже. Реципієнтом був 62-річний селянин з Кшепіц, який помер невдовзі після операції.

Подальшими досягненнями стали роботи з використання імплантованих пристроїв, що підтримують роботу серця, і створення штучного серце. Цими проблемами займалася створена за ініціативою Збігнева Реліги Майстерня штучного серця Сілезької медичної академії в Забже. У 1987 р., після однієї з чергових операцій з пересадки серця, Збігнев Реліга опинився на одному фото, зробленому для журналу «National Geographic» Джеймсом Станфілдом. Це фото потрапило до списку 100 найкращих фотографій «NG». На цьому Збігнев Реліга сидить втомлений при операційному столі, на якому лежить прооперований пацієнт. На задньому плані видно його асистента Ромуальда Ціхоня, який змучений спить в кутку операційної.

Тадеуш Житкевич, прооперований проф. З. Релігою, прожив з пересадженим серцем 30 років. Тримає відоме фото з «National Geographic»

Від 31 жовтня 2005 р. до 14 липня 2006 р. З. Реліга був міністром охорони здоров'я в уряді Казимира Марцінкевича, а від 14 липня 2006 р. до 7 вересня 2007 р. та з 10 вересня 2007 р. до 16 листопада 2007 р. – міністром охорони здоров'я в уряді Ярослава Качинського. Неодноразово обирався сенатором від різних політичних партій.

Вчений все життя займався проблемами серцево-судинної хірургії, був ініціатором програм трансплантації серця (1985), хірургічного лікування серцевої недостатності (1986), клінічного використання штучного серця (1987), створення польських прототипів штучного серця і серцевих клапанів (1991), програми хірургічного лікування хронічної легеневої недостатності (1993).

З. Реліга був автором 160 наукових праць, в тому числі підручника, 2 монографій, кількох патентів.

При житті був гідно пошанований: у 1997 р. обраний Doctor Honoris Causa Львівського медичного університету, медичних академій у Бялому Стоку (1998), Катовіцах (2004), університету м. Ополє (2002).

У травні 2007 р. З. Реліга підтвердив подану ЗМІ повідомлення про пухлину лівої легені. В червні 2007 р. переніс операцію видалення пухлини. В лютому 2008 р. у зв'язку з рецидивом хвороби знову був оперований з видаленням наднирника і пройшов цикли хіміотерапії.

Вчений помер 8 березня 2009 р. на 71 році життя. Похований на Військовому цвинтарі у Варшаві з військовими почестями. Світла пам'ять про видатного польського Лікаря, Кардіохірурга залишається в пам'яті врятованих пацієнтів та лікарів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ганіткевич Я. Історія української медицини в датах та іменах / Ярослав Ганіткевич. – Львів: НТШ, 2004. – 368 с. – Зі змісту: [Збігнев Реліга]. – С. 202.
2. Імена в медицині у відгоміні часу. 2018 рік (липень – грудень). Календар знаменних та пам'ятних дат / уклад.: А.М. Кобизська, Л.Є. Корнілова. – Київ: ННМБУ, 2017. – 68 с. – Зі змісту: [Збігнев Реліга]. – С. 49.
3. Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького – 230 / гол. ред. проф. Б.С. Зіменковський. – Київ: Видавничий центр «Логос Україна», 2014. – 296 с. – Зі змісту: [Збігнев Реліга]. – С. 37.
4. Павловський М. Реліга Збігнев / М. Павловський // Зіменковський Б.С. Професори Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького: 1784-2006 / Б.С. Зіменковський, М.Р. Гжегоцький, О.Д. Луцик. – Львів: Наутілус, 2006. – С. 245-246.
5. Павловський М. Реліга Збігнев / М. Павловський // Зіменковський Б.С. Професори Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького: 1784-2009 / Б.С. Зіменковський, М.Р. Гжегоцький, О.Д. Луцик. – Львів: Наутілус, 2009. – С. 283-284.

Ю.М. ПАНИШКО, Г.М. КАРМАЗИН

ЕМІЛЬ П'ЄР ПОЛЬ РУ
До 165-річчя від дня народження

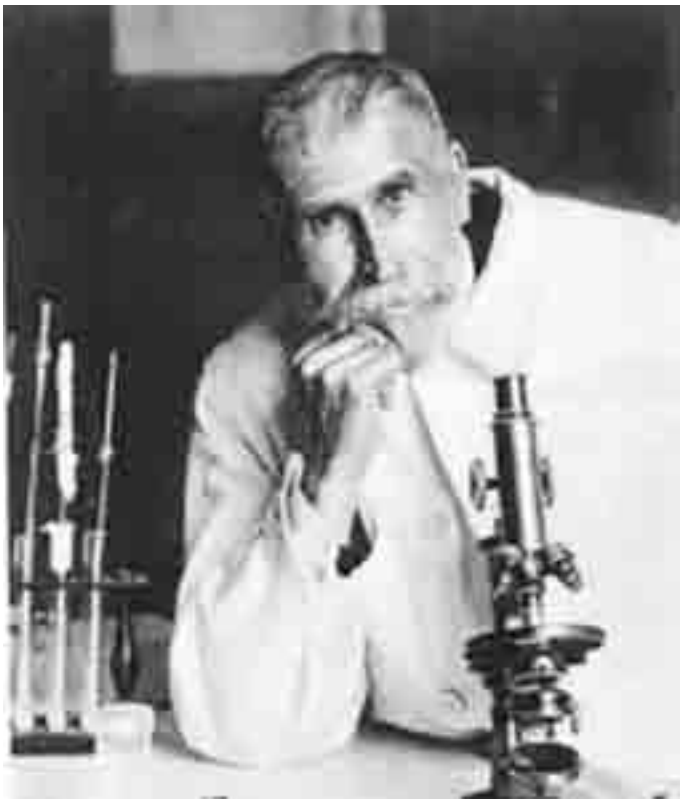
Еміль П'єр Поль Ру народився 17 грудня 1853 р. в Конфолані (Шаранта). Медичну освіту отримав у Клермон-Феррані, а згодом у 1876 р. закінчив медичний факультет Паризького університету. В 1874–1877 рр. удосконалювався в клініці того ж університету і у Військовій школі в Валь-де-Грас. Від 1878 р. почав працювати препаратором в лабораторії Луї Пастера (1822–1895) у Вищій нормальній школі; від 1883 р. – заступник директора лабораторії. Від 1888 р. Е. Ру працював завідувачем відділу в Інституті Л. Пастера. Проводив щорічні курси з бактеріологічної техніки. Після смерті Л. Пастера у 1895 р. став заступником директора інституту. В 1904–1933 рр. – директор Інституту Пастера.

Безпосередньо брав участь в аттенуації мікроорганізмів і виробництві на цій основі вакцин проти сибірської виразки і сказу. Перші праці Е. Ру були виконані під керівництвом Л. Пастера. Майже від самого початку діяльність вченого була зосереджена на вивченні бактерійних токсинів і сироваток, в той час абсолютно нової галузі науки. Разом з Л. Пастером та Ш. Шамберланом (1851–1908) приготував вакцину проти сибірської виразки, а згодом з А. Йєрсеном (1863–1943) працював з дифтерійними паличками та їх токсинами. Разом із А. Йєрсеном виділив дифтерійний токсин і в експерименті показав, що всі симптоми дифтерії можуть бути відтворені шляхом впливу токсину на лабораторних тварин.

Після відкриття Е. Берінгом (1854–1917) і Ш. Кітасато (1856–1931) антитоксичних властивостей сироватки крові імунізованих тварин і отримання (1890) протиправцевої сироватки, Е. Ру разом із Мартеном отримав конячу антитоксичну протидифтерійну сироватку (1894), що зробило справжній переворот у лікуванні дифтерії.

Сироватка була розроблена одночасно Е. Берінгом в Німеччині і Е. Ру у Франції (1901). Вчений разом із А.Ш. Кальметом (1863–1933) і А. Борелем (1867–1936) приготував (1894) першу протичумну вакцину з мікробів, вбитих шляхом нагрівання. Здійснив (1885) разом із Л. Пастером, Ж. Гранше перше антирабічне щеплення людини.

Е. Ру разом з А. Боррелем встановили принципову різницю між дією інтрацеребрально та підшкірно введеного правцевого токсину (1898) і спростували уявлення П. Ерліха (1854–1915) та А. Вассермана (1866–1925), що правцевий антитоксин виробляється клітинами ЦНС. Е. Ру разом з Е. Некаром виділив у 1898 р. фільтруючий хвороботворний агент періпневмонії великої рогатої худоби.

За наукові досягнення вчений отримав премію Озіріса (100 000 фр.), яку він пожертвував І.І. Мечнікову (1845–1916) для проведення досліджень з експериментального сифілісу. Згодом результати наукових досліджень були опубліковані І.І. Мечніковим і Е. Ру.

За відкриття антидефтерійної сироватки Е. Ру та Е. Берінгу була присуджена премія Паризької АН і Французької медичної академії, а Е. Берінг в 1901 р. отримав Нобелівську премію з фізіології та медицини «за працю із сироваткової терапії, головним чином за її застосування при лікуванні дифтерії…».

У 1895 р. Е. Ру був обраний членом Французької медичної академії, а в 1899 р. вчений був обраний членом Паризької АН.

Помер вчений 10 листопада 1933 р., не доживши до свого 80-річчя 5 тижнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биологи: биогр. справ. / отв. ред. Ф. Н. Серков. – Киев: Наукова думка, 1984. – 816 с. – Из содерж.: [Ру Пьер Поль Эмиль]. – С. 541.
2. Визначні імена у світовій медицині / за ред. О.А. Грандо. – Київ: РВА «Тріумф», 2001. – 320 с. – Зі змісту: [Ру Еміль (Roux, Pierre Paul Emile, 1853–1933)]. – С. 223-224.
3. Гайсинович А.Е. Ру Эмиль (Roux, Pierre Paul Emile, 1853–1933) / А.Е. Гайсинович // БМЭ в 30 т. / гл. ред. Б.В. Петровский; 3-е изд. – Москва: Советская энциклопедия, 1984. – Том 22: Растворители – Сахаров. – Стб. 1200-1201.
4. Ру Эмиль Пьер Поль // БМЭ в 36 т. / гл. ред. А.Н. Бакулев; 2-е изд. – Москва: Советская энциклопедия, 1962. – Том 28: Ревматизм – Румыния. – Стб. 1218.
5. Ру (Roux) Пьер Поль Эмиль // БСЭ в 30 т. / гл. ред. А.М. Прохоров; 3-е изд. – Москва: Советская энциклопедия, 1975. – Т. 22: Ремень – Сафи. – Стб. 992.

Ю.М. ПАНИШКО, В.Н. ПЕТЛІН,
О.В. ШЕВЕЛЮК

ВІЛЛАРД ФРЕНК ЛІББІ
До 110-річчя від дня народження

Віллард Френк Ліббі народився 17 грудня 1908 р. в Гранд-Валлі (штат Колорадо), в сім'ї Оура Едварда Ліббі, фермера з початковою освітою і Верби Мей (Ріверс) Ліббі. В сім'ї було ще двоє синів і двоє дочок. В 1913 р. сім'я переїхала на ранчо близько м. Севастополя на півночі штату Каліфорнія. У 1926 р. Віллард закінчив середню школу і, отримавши батьківське благословення, поступив у Каліфорнійський університет в Берклі, щоб отримати спеціальність гірничого інженера. Але під час навчання захопився хімією і вирішив змінити плани на майбутнє. Вивчив хімію, фізику, математику і в 1931 р. отримав ступінь бакалавра з хімії. Два роки провів в аспірантурі, де під керівництвом фізико-хіміків Гілберта Ньютона Льюїса (1875–1946) та Венделла М. Латімера (1893–1955) досліджував радіоактивні ядра з низькою енергією. В.Ф. Ліббі отримав докторський ступінь і був призначений викладачем хімії.

Ізотопи – це різновидності хімічного елемента з одним і тим самим атомним номером (в їх ядрах міститься однакове число протонів), але з різною атомною масою, оскільки мають різне число нейтронів. Вони мають однакові хімічні властивості, але відрізняються фізичними властивостями. Радіоактивні ізотопи мають нестабільні ядра, які розпадаються, випускаючи α-, β- і γ-промені. Радіоактивні ядра в якості ізотопних індикаторів хімічних реакцій вперше застосував хімік Дьєрдь (Георг) Хевеші (1881–1966), лауреат Нобелівської премії 1943 р.. Для точного вимірювання малої кількості радіоактивних ядер радіацію, що випускається цими ядрами в ході аналізу, необхідно ізолювати як від фонової космічної радіації, так і від випромінювання радіоактивних ядер в навколишньому середовищі. Німецький фізик Вальтер Боте (1891–1957) розпрацював метод збігів, при якому численні електричні детектори підраховують радіоактивні випромінювання, що відбуваються одночасно. В. Ліббі створив метод розбіжностей, який представляє варіант методу В. Боте: у вимірювальній камері знаходяться детектори як внутрішньої, так і зовнішньої радіації. Цей метод дозволив значно зменшити вплив фонової радіації на вимірювання дуже низьких рівнів радіації.

У 1941 р. В. Ліббі обіймав посаду ад'юнкт-професора, взяв однорічну відпустку і на стипендію Гуггенхейма проводив дослідження в Прінстонському університеті. У грудні 1941 р. США вступили в Другу світову війну, і В. Ліббі в якості учасника Манхеттенського проекту – розробка ядерної зброї – приєднався до Гарольда Клейтона Юрі (1893–1981), лауреата Нобелівської премії з хімії 1934 р., який тоді працював у Колумбійському університеті. В рамках цього проекту В. Ліббі розпрацьовував технологію газової дифузії для поділу ізотопів урану, що було необхідно для створення атомної бомби. В кінці війни він став повним професором хімічного факультету Чиказького університету.

В. Ліббі був ознайомлений з працями Сержа Корфа (1906–1989), що працював у Нью-Йоркському університеті та встановив дію космічних променів на атоми у верхніх шарах атмосфери. Виявилося, що ці промені викликають потік нейтронів. Азот, з якого майже на 80 відсотків складається атмосфера, легко поглинає нейтрони і розпадається на радіоактивний вуглець або вуглець-14. В. Ліббі висунув теорію, згідно якої бомбардування космічними променями викликає перетворення атмосферного азоту в радіоактивний вуглець, який швидко окислюється до діоксиду вуглецю (CO_2) і поглинається рослинами шляхом фотосинтезу. Будь-який організм, споживаючи ці рослини, поглинає разом з ними радіоактивні атоми вуглецю. Оскільки радіоактивний вуглець, на думку В. Ліббі, генерується з постійною швидкістю, то потрапивши у молекулу, він залишається в ній. Звідси вчений зробив висновок, що всі живі істоти мають постійний рівень радіоактивності, який знижується після смерті організму. Тривалість життя радіоактивного ізотопу визначається періодом його напіврозпаду – відрізком часу розпадання половини речовини. В 1940 р. Мартін Кеймен встановив, що період напіврозпаду вуглецю-14 дорівнює 5730 років, термін достатньо довгий для встановлення рівноваги в процесі утворення і розпаду вуглецю-14. В. Ліббі дійшов висновку, що шляхом вимірювання залишкової радіоактивності можна виміряти час, який пройшов з моменту смерті, що відбулася в період від 500 до 30 тис. років тому.

Вчений сконструював лічильник Гейгера, стінки якого були потовщені до 20 см заліза для поглинання земної радіації. Такий лічильник Гейгера реєструє космічні промені, які проникають крізь потовщені стінки. Центральний лічильник для вимірювання радіоактивності аналізованого зразка включався на 0,001 с. Максимальна чутливість до радіоактивності зразка досягається шляхом нанесення чистого вуглецю (сажі) на внутрішню стінку чутливого детектора. Згодом сажу поміняли на вуглекислий газ або ацетилен. В 1 трлн атомів вуглецю знаходиться один радіоактивний атом. В. Ліббі перевірив точність цього методу на зразках дерев та археологічних предметах, вік яких був вже відомий. Цей метод почав широко застосовуватися в археології та геології.

Серед археологічних знахідок, датованих за допомогою методау В. Ліббі, були частини лляної тканини, якою були перев'язані манускрипти з району Мертвого моря, хліб з дому в Помпеях під вулканічним попелом у 79 р. н. е., деревне вугілля зі стоянки древніх людей в Стоунхенджі (Англія). В. Ліббі також встановив, що останній льодовиковий період в Північній Америці закінчився 10 000 років тому, а не 25 тис., як було раніше підраховано геологами.

Жорсткі суперечки навколо застосування радіовуглецевого датування розпочалися в 1988 р., коли вчені за допомогою цього методу підрахували вік Туринської плащаниці – тканини, що покривала мертве тіло Ісуса Христа. Вона була датована трьома незалежними

лабораторіями XIII–XIV століттям. Критики цього датування підкреслювали, що вчені не врахували той факт, що плащаницю монахи в 1503 р. кип'ятили в олії для підтвердження її святості, а в 1533 р. вона під час пожежі була опалена, що вже давало помилку в 600 років. У 1999 р. двоє вчених знайшли на плащаниці пилок, якому 2000 років.

В. Ліббі займався вивченням тритію і використав його в якості ізотопного індикатора атмосферної вологості і гідрологічної системи Землі. З допомогою тритію він дослідив кругообіг води в природі, склад океанічних вод і вік вин.

Вчений був включений президентом Дуайтом Ейзенхауером в склад Комісії з атомної енергії США. В 1954–1959 рр. В. Ліббі займався проблемами дослідження радіоактивних осадів внаслідок вибуху атомних бомб і брав участь у здійсненні міжнародних програм застосування ядерної технології в мирних цілях, в т. ч. «За мирний атом». Після 1959 р. вчений почав працювати на хімічному факультеті Каліфорнійського університету в Лос-Анджелесі. У 1962 р. вчений став директором Інституту геофізики і фізики планет, одночасно працював у Каліфорнійському університеті до 1976 р. Сфера його зацікавлень розширилася: геохімія, проблеми атмосфери планет, дослідження поверхні Місяця, контроль над станом довкілля, захист від землетрусів.

У 1960 р. В. Ліббі отримав Нобелівську премію з хімії «за введення методу використання вуглецю-14 для визначення віку в археології, геології, геофізиці та інших галузях науки». У своїй Нобелівській лекції В. Ліббі сказав: «Сам по собі запропонований мною метод вимагає обережності…».

При житті вчений був гідно пошанований: медаль Чарльза Фредеріка Чендлера Колумбійського університету (1954), медаль Еліота Крессона Франклінівського інституту (1957), медаль Вілларда Гібба Американського хімічного товариства (1958) і медаль Дея Американського геологічного товариства (1961). Він був членом НАН США, Американської академії мистецтв і наук, Американського філософського товариства, Гейдельберзької АН, Болівійського антропологічного товариства, Шведської королівської академії наук.

Разом з Леонорою Хікі, з якою одружився в 1940 р., виховав двох дочок. У 1966 р. шлюб розпався і вчений одружився з Леоне Вуд Маршалл, професором з проблем довкілля.

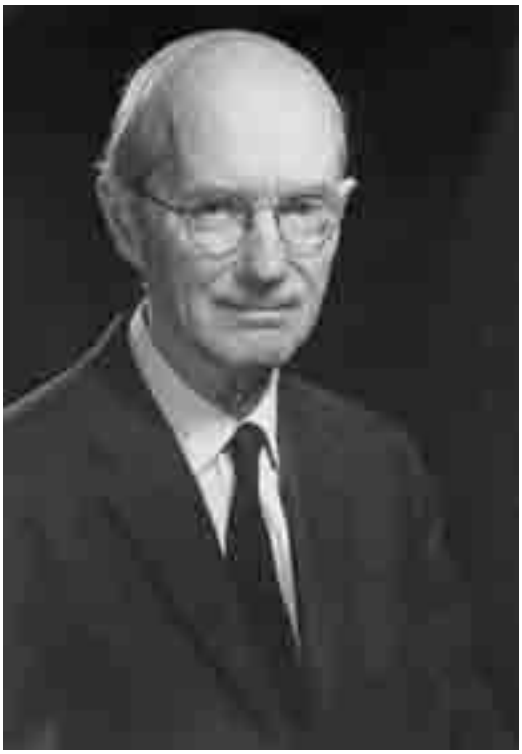
8 вересня 1980 р. від тромбоемболії легень вчений покинув цей світ на 72 році життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волков В.А. Выдающиеся химики мира: биогр. справ. / В.А. Волков, Е.В. Вонский, Г.И. Кузнецова, под ред. В.И. Кузнецова. – Москва: Высшая школа, 1991. – 656 с. – Из содерж: [Либби Уиллард Франк]. – С. 265.
2. Лауреаты Нобелевской премии. Энциклопедия: А–Л; пер. с англ. – Москва: Прогресс, 1992. – 775 с. – Из содерж.: [Либби (Libby) Уиллард Ф.]. – С. 693-696.
3. Нобелевская премия. Лауреаты. Иллюстрированная энциклопедия / пер. с англ. Л. Гусь-ковой. – Москва: ЭКСМО, 2009. – 296 с. – Из содерж.: [Уиллард Либби]. – С. 158, 180.
4. https://biography.com.ua/nauka/villard-libbi.html
5. http://www.krugosvet.ru/enc/himiya/libbi-uillard-frank

Ю.М. ПАНИШКО, А.Л. ВАСИЛЬЧУК

ДЖОРДЖ ДЕЙВІС СНЕЛЛ
До 115-річчя від дня народження

Джордж Дейвіс Снелл народився 19 грудня 1903 р. в Бредфорді (штат Массачусетс) в сім'ї Каллена Брайанта Снелла, колишнього активіста місцевої християнської асоціації і винахідника у виробництві індуктивних котушок та Кетрін (Девіс) Снелл. У 1907 р. сім'я переїхала в Бруклін. Там Джордж поступив у школу, де проявився його талант в математиці та природничих науках. В 1922 р. Джордж поступив у Дартмут-коледж. Курс лекцій, прочитаний професором генетики Джоном Джероулдом, визначив подальший шлях юнака. В 1926 р. Дж. Снелл закінчив Дармут-коледж і за порадою Дж. Джероулда продовжив вивчати генетику в Гарвардському університеті під керівництвом Вільяма Ернеста Касла (1867–1962). В студентських наукових працях вивчав зчеплення двох або декількох генів у хромосомі, обмежуюче їх незалежне спадкування. Це явище було відкрите в 1910 р. Томасом Хантом Морганом (1865–1945) і стало темою докторської дисертації Дж. Снелла, яку він захистив у 1930 р.

Працював у 1930–1932 рр. викладачем зоології у Дартмут-коледжі, а згодом – у Браунському університеті. Після отримання субсидії Національної ради з наукових досліджень упродовж 2 років працював у Техаському університеті під керівництвом Германа Мюллера (1890–1967).

Вивчаючи генетичні наслідки рентгенівського опромінення мишей, Дж. Снелл вперше встановив, що опромінення викликає у ссавців мутації. В 1933 р. Дж. Снелл став асистент-професором у Вашингтонському університеті в Сент-Луїсі (штат Міссурі). Але від 1935 р. почав працювати в Джексоновській лабораторії в Бар-Харборі (штат Мен). В цій лабораторії Кларенс Кук Літтл з колегами проводили схрещування (інбридинг) багатьох поколінь мишей і отримали генетично однорідні лінії, всі особини яких були подібні, як однояйцеві близнюки.

В кінці 30-х рр. Дж. Снелл почав будувати проекти, які стосувалися генетичних аспектів трансплантації. Вже було відомо, що органи, пересаджені від генетично різних особин, відторгуються. К.К. Літтл встановив, що цей процес управляється не одним, а декількома генами, але не зміг встановити вплив окремого гену. Дж. Снелл назвав подібні генетичні фактори генами тканинної сумісності.

В 1937 р. дослідник з лондонської лікарні Гая Пітер Горер встановив, що в реакції відторгнення трансплантату в мишей бере участь тканинний білок, який отримав назву антиген II. В 1946 р. П. Горер перейшов працювати в Джексонівську лабораторію, щоб проводити дослідження з Дж. Снеллом. Вчені встановили, що антиген П. Горера і ген тканинної сумісності Дж. Снелла ідентичні. Вони об'єднали терміни і ввели новий – ген H-2 (Hictocompatibility – тканинна сумісність). Дж. Снелл вирішив за допомогою інбридінгу лабораторних мишей виділити гени, які відповідають за відторгнення трансплантату. Вчений схрестив мишей двох інбридних ліній: А і В, тканини яких взаємно не приживалися. Після 20 поколінь Дж. Снелл отримав лінію мишей, ідентичних мишам А, які здатні приймати трансплантати мишей лінії В, але відторгують трансплантати від мишей лінії А. В 1946 р. Дж. Снелл почав розводити мишей

із взаємними генами. Згодом вчені встановили, що Н-2 – це не окремий ген, а група генів, розташованих в одній хромосомі. Локус Н-2 з групою розташованих генів були названі головним комплексом тканинної сумісності – МНС (Major Histocompatibility Complex).

В кінці 50-х років французький дослідник Жан Доссе (1916–2009) виділив перший білок тканинної сумісності людини. В 1965 р. Ж. Доссе висунув гіпотезу, згідно з якою системи тканинної сумісності людини є похідними одного набору генів МНС (згодом він був названий людським лейкоцитарним локусом А (HLA), подібного до системи Н-2 мишей.

Американський дослідник Барух Бенасерраф (1920–2011) в 1969 р. встановив, що від генів МНС залежить імунна захисна реакція організму на чужорідні тіла. Низка дослідників, незалежно один від одного встановили, що білки, які кодуються комплексом МНС, знаходяться на поверхні клітини. Вони відіграють роль «ключиків», за допомогою яких окремі види лейкоцитів (Т-клітини) розпізнають нормальні клітини організму і відрізняють їх від ненормальних і чужорідних клітин.

В 1969 р. Дж. Снелл залишив роботу в Джексонівській лабораторії, вийшов на пенсію і жив у Бар-Харборі. Разом з Родою Карсон, з якою одружився в 1937 р., виховав трьох синів.

У 1980 р. група дослідників Дж. Снелл, Ж. Доссе і Б. Бенасерраф отримали Нобелівську премію з фізіології та медицини «за відкриття, які стосуються генетично детермінованих структур на клітинній поверхні, що регулюють імунологічні реакції».

При житті Дж. Снелл був удостоєний низки нагород: премії Осборна і Менделя Американського інституту харчування (1951), медалі Грегора Менделя Чехословацької АН (1967), міжнародної нагороди Гарднерівського фонду (1976), премії Волфа з медицини Ізраїльського фонду Волфа (1978). Вчений був членом НАН США, Товариства трансплантології, Американського товариства генетиків, Національного інституту здоров'я (1958–1962), Американської Академії мистецтв і наук.

Помер вчений 8 червня 1996 р. на 93 році життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биологи: биогр. справ. / отв. ред. Ф. Н. Серков. – Киев: Наукова думка, 1984. – 816 с. – Из содерж: [Снелл Джордж Дэвис]. – С. 581.
2. Визначні імена у світовій медицині / за ред. О.А. Грандо. – Київ: РВА «Тріумф», 2001. – 320 с. – Зі змісту: [Снелл Джордж Дейвіс]. – С. 253, 293.
3. Кімакович В.Й. Лауреати Нобелівської премії з фізіології та медицини: біогр. нариси / В.Й. Кімакович, І.Д. Герич, О.О. Кущ. – Ужгород: ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2003. – 420 с. – Зі змісту: [Снелл (Snell) Джордж Д.]. – С. 297-300.
4. Лауреаты Нобелевской премии. Энциклопедия: М–Я; пер. с англ. – Москва: Прогресс, 1992. – 861 с. – Из содерж.: [Снелл (Snell) Джордж Д.]. – С. 421-424.
5. Нобелевская премия. Лауреаты. Иллюстрированная энциклопедия / пер. с англ. Л. Гуськовой. – Москва: ЭКСМО, 2009. – 296 с. – Из содерж.: [Джордж Снелл]. – С. 234.

Ю.М. ПАНИШКО, А.Л. ВАСИЛЬЧУК

ХОЛДЕН КЕФФЕР ХАРТЛАЙН
До 115-річчя від дня народження

Холден Кеффер Хартлайн народився 22 грудня 1903 р. в Блумсбургу (штат Пенсильванія) в сім'ї професора біології державної середньої школи Даніела і Харрієт (Кеффер) Хартлайн. Після закінчення школи навчався в Лафайєт-коледжі в Істоні, де вивчав зорове сприйняття в ізопод (ракоподібних, що проживають на суші). Проводив літні канікули в лабораторії біології моря в Вудс-Холі (штат Массачусетс), де познайомився з нейрофізіологами, що вплинули на його подальший шлях в науку. У 1923 р. Х.К. Хартлайн отримав ступінь бакалавра природничих наук Лафайєт-коледжу. Згодом юнак поступив у медичну школу Джонса Гопкінса. В цьому закладі продовжив вивчення зорової нервової системи, оволодів методами дослідження електричних властивостей нервової системи і в 1927 р. отримав медичний ступінь.

Ще в 1926 р. Едгар Едріан (1889–1977) виконав першу реєстрацію електричних імпульсів окремих нейронів, а в 1927 р. вчений зареєстрував електричний імпульс зорового нерва. Х.К. Хартлайн, вивчаючи праці Е. Едріана, дійшов висновку про необхідність подальшого навчання з біофізики. Розпочав вивчати фізику упродовж двох років у школі Джонса Гопкінса, отримуючи стипендію Національного дослідницького товариства. Стипендія Елріджа Рівса Джонсона дозволила йому навчатися упродовж семестру в Лейпцизькому університеті у Вернера Гейзенберга (1901–1976) і ще два семестри – в Мюнхенському університеті.

У США Х.К. Хартлайн повернувся весною 1931 р. і отримав місце дослідника в Джонсонівському інституті медичної фізики Пенсильванського університету в Філадельфії, де почав вивчати електричні імпульси окремих зорових елементів підковоподібного краба. Зоровий аналізатор краба складається з рецепторних клітин, розташованих у складних фасеточних очах, які зв'язані довгими зоровими нервами з головним мозком. Зорові нерви можна розщепити на окремі пучки аж до одного зорового волокна. Таким чином, ще в 1933 р. Х.К. Хартлайн та К.Х. Грехем зареєстрували електричну активність одиночних волокон зорового нерва. Х.К. Хартлайну вдалося встановити в своїх дослідах, що інформація від зорових рецепторів передається у вигляді коду, який представляє собою набір однорідних сигналів, кожен з яких відбиває інтенсивність впливу світла на генеруючий його зоровий рецептор.

В 1938 р. Х.К. Хартлайн перейшов до вивчення більш складного аналізатора хребетних. Виділяючи окремі волокна із зорових нервів жаби, вчений реєстрував їх електричну активність. Було встановлено, що різні волокна зорових нервів реагували на світло по-різному.

На відміну від волокон зорового нерва підковоподібного краба, реакція яких була однаковою, одні волокна зорового нерва жаби відповідали лише на зменшення сили світла, інші – на її збільшення, треті – або на наявність світла, або на його відсутність.

В Джонсоновському інституті Х.К. Хартлайн познайомився з Р.А. Гранітом (1900–1991), шведським нейрофізіологом, що розпрацював метод реєстрації активності окремих клітин сітківки. Особливо Р.А. Граніта цікавила роль гальмування. Дослідження Х.К. Хартлайна довели, що окремі гангліозні клітини сітківки, що розташовані шарами над зоровими

рецепторами і дають волокна в склад зорового нерва, краще реагують на специфічні комбінації збудження і гальмування рецепторів, від яких вони отримують сигнали. У 1940–1941 рр. Х.К. Хартлайн працював ад'юнкт-професором фізіології а медичному коледжі Корнеллського університету в Нью-Йорку. Потім знову повернувся в Джонсоновський інститут, де упродовж наступних 8 років продовжував свої дослідження.

Із вступом США у Другу світову війну вчений отримав завдання дослідити нічний зір у людей. В 1949 р. вчений став керівником відділу біофізики в Університеті Джонса Гопкінса. Досліди вченого показали, що зорова інформація попередньо обробляється в сітківці. На початку 50-х рр. вченому вдалося удосконалити методи реєстрації окремих зорових рецепторів на світло. Вчений повернуся до попереднього об'єкта досліджень – підковоподібного краба. Х.К. Хартлайн встановив, що реакція окремої рецепторної клітини на світло в значній мірі залежить від ступеня освітлення сусідніх рецепторів. Якщо сусідні рецептори яскраво освітлені, то збудження досліджуваного рецептора гальмується. Тому дифузне освітлення викликає слабку відповідну реакцію. Але ця відповідна реакція на лінійне чи кутове освітлення виявляється сильнішою. Всі спостережувані взаємодії в сітківці виявилися гальмівними.

Згодом Д. Х'юбел (1926–2013) та Т. Візел (1924 р.н.) показали, що зорова інформація, яка проводиться у вищі відділи ЦНС, здійснюється за допомогою тих самих процесів посилення зображення, які вперше виявив Х.К. Хартлайн у зоровому аналізаторі підковоподібного краба . У 1953 р. Х.К. Хартлайн став професором біофізики Рокфеллерівського університету в Нью-Йорку. На цій посаді він пропрацював до 1974 р. Основна частина електрофізіологічних досліджень сітківки краба була виконана вченим у співпраці з Флойдом Ретліфом у Рокфеллерівському університеті.

У 1967 р. Х.К. Хартлайн, Р.А. Граніт, Дж. Уолд отримали Нобелівську премію з фізіології та медицини «за відкриття основних фізіологічних та хімічних зорових процесів».

За своє життя вчений був гідно пошанований: медаль Говарда Кросбі Уоррена Американського товариства психологів-експериментаторів (1948), премія Альберта А. Майкельсона Технологічного інституту (1964). Вчений був удостоєний почесних ступенів Лафайєт-коледжу, Університету Пенсильванії, Рокфеллерівського університету, Фрейбурзького університету, Університету Джонса Гопкінса. Він був членом НАН США, Американської академії мистецтв і наук, Американської асоціації сприяння розвитку наук, Американського фізіологічного товариства, Американського філософського товариства.

Вчений прожив щасливе життя. Разом з дружиною Елізабет Краус, з якою одружився в 1936 р., виховали 3 синів, які згодом стали біологами-вченими. Він любив ходити в гори, літати на спортивному літаку, плавати під вітрилами.

Помер вчений 17 березня 1983 р. на 80 році життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биологи: биогр. справ. / отв. ред. Ф. Н. Серков. – Киев: Наукова думка, 1984. – 816 с. – Из содерж: [Хартлайн Хелден Кеффер]. – С. 667.
2. Визначні імена у світовій медицині / за ред. О.А. Грандо. – Київ: РВА «Тріумф», 2001. – 320 с. – Зі змісту: [Гартлайн Голден Кеффер]. – С. 92, 292.
3. Кімакович В.Й. Лауреати Нобелівської премії з фізіології та медицини: біогр. нариси / В.Й. Кімакович, І.Д. Герич, О.О. Кущ. – Ужгород: ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2003. – 420 с. – Зі змісту: [Хартлайн (Hartline) Х. Кефер]. – С. 357-359.
4. Лауреаты Нобелевской премии. Энциклопедия: М–Я; пер. с англ. – Москва: Прогресс, 1992. – 861 с. – Из содерж.: [Хартлайн (Hartline) Х. Кеффер]. – С. 624-627.
5. Нобелевская премия. Лауреаты. Иллюстрированная энциклопедия / пер. с англ. Л. Гуськовой. – Москва: ЭКСМО, 2009. – 296 с. – Из содерж.: [Холден Хартлайн]. – С. 184.
6. Хартлайн (Hartline) Х. Кеффер // БСЭ в 30 т. / гл. ред. А.М. Прохоров; 3-е изд. – Москва: Советская энциклопедия, 1978. – Т. 28: Франкфурт – Чага. – Стб. 595-596.

Ю.М. ПАНИШКО, Г.Г. ЯХНО,
А.Л. ВАСИЛЬЧУК

ГЕРМАН БУРГАВЕ
До 350-річчя від дня народження

“Simplex sigillium veri”
(простота – ознака істини)
Г. Бургаве

Герман Бургаве народився 31 грудня 1668 р. у містечку Ворхаут, передмісті Лейдена. У 1673 р. його мати Хагар Делдер (Hagar Daelder), донька амстердамського купця, померла. Батько, протестантський пастор, у 1974 р. одружився вдруге, Він хотів, щоб син став священиком і тому Герман почав вивчати латинську та грецьку мови, філософію та мистецтва. Але у віці 12 років у Германа на лівій гомілці з’явилася виразка, яку впродовж тривалого часу безрезультатно лікували різні лікарі. Тривале та безрезультатне лікування викликало у Германа інтерес до медицини і через сім років він вилікував себе сам. Це виявилось потужним стимулом для захоплення медициною.

Спочатку він навчався у латинській школі. У 1682 р., коли Герману було лише 14 років, раптово помирає батько, залишивши вдову з дев’ятьма дітьми. За допомогою благодійників у віці 15 років Герман поступив в університет, де вивчав історію, натурфілософію, логіку, метафізику, давньоєврейську та халдейську мови. На життя заробляв приватними уроками. У 1689 р. під керівництвом Бурхарда де Волдера Г. Бургаве захистив дисертацію на тему «De dictinctione mentis a corpore» («Відмінність духу від тіла»), в якій критично проаналізував вчення Епікура, Т. Гоббса, Б. Спінози. В 1690 р. став доктором філософії. Вчений не прийняв духовного звання і вирішив присвятити себе медицині.

APHORISMI
DE
COGNOSCENDIS
ET
CURANDIS
MORBIS.
HERMANNO BOERHAAVE.

У вступному дискурсі «De commendando Hippocratis studio» рекомендував учням взяти собі за ідеал лікаря Гіппократа. У 1693 р. Г. Бургаве здобув докторський ступінь з медицини в університеті Хардервейна. У 1701 р. Г. Бургаве був запрошений лектором теоретичної медицини в Лейденський університет, де згодом керував кафедрами медицини (від 1709 р.), хімії (з 1718 р.) і практичної медицини (від 1720 р.). У 1709 р. Г. Бургаве отримує

кафедру ботаніки і стає очільником Лейденського ботанічного саду. Саме в ті часи вчений публікує «Інституції» та «Афоризми», написані у вигляді коментарів до своїх лекцій.

Як директор ботанічного саду розширює колекцію рослин і описує нові види рослин.

У 1710 р. Г. Бургаве одружився з Марією Дроленво (Maria Drolenvaux), донькою багатого купця Алдермана Абрахама Дроленво. У подружжя було 4 дітей, але лише донька Марія-Йоанна досягла дорослого віку.

У 1714 р. Г. Бургаве став ректором Лейденського університету. Започаткував принципи клінічних досліджень хворих, відкрив лікарню, де двічі на тиждень демонстрував хворих учням, щоб навчити їх спостерігати хворих та лікувати їх. Першим у Нідерландах став читати лекції про хвороби очей. У 1718 р. за рішенням університетської ради очолив кафедру хімії. Був автором підручника «Елементи хімії» (т. 1-2, 1732), в якому систематизував тогочасні знання з хімії. На відміну від ятрохіміків вважав хімію самостійною наукою.

Під керівництвом Г. Бургаве лейденська клініка здобула світову славу. Лекції вченого, блискучого лектора, відвідували вчені та політичні діячі, в т. ч. російський цар Петро І.

Учнями Г. Бургаве були французький лікар Ламетрі, швейцарський вчений А. Галлер, англійський засновник військової гігієни Прінгль, засновник віденської клінічної школи Ван Світен.

В галузі філософії Г. Бургаве критично ставився до поглядів Баруха Спінози (1632–1677), але захоплювався Ісааком Ньютоном (1643–1727). Г. Бургаве був справжнім християнином і вважав природу Божим творінням.

Був засновником клінічної медицини, пропагував ретельне обстеження хворих із застосуванням термометрії і веденням історії хвороби. Праці Г. Бургаве тривалий час були основним керівництвом для підготовки лікарів майже у всіх європейських університетах. Вперше виділив сечовину із сечі. Використовував лупу для анатомічних досліджень. Багато уваги приділяв автопсії як можливості демонстрації наслідків хвороби.

У 1729 р. Г. Бургаве залишив посаду професора кафедр хімії та ботаніки.

Помер вчений 23 вересня 1938 р. на 70 році життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биологи: биогр. справ. / отв. ред. Ф. Н. Серков. – Киев: Наукова думка, 1984. – 816 с. – Из содерж: [Бургаве Герман]. – С. 104.
2. Визначні імена у світовій медицині / за ред. О.А. Грандо. – Київ: РВА «Тріумф», 2001. – 320 с. – Зі змісту: [Бургаве (Бургав) Герман (Boerhaave Hermann,1668–1738)]. – С. 126.
3. Волков В.А. Выдающиеся химики мира: биогр. справ. / В.А. Волков, Е.В. Вонский, Г.И. Кузнецова, под ред. В.И. Кузнецова. – Москва: Высшая школа, 1991. – 656 с. – Из содерж: [Бургаве (Бурхаве) Герман]. – С. 77.
4. Страшун И. Бургав Герман (Boerhaave Hermann,1668–1738) / И. Страшун // БМЭ в 36 т. / гл. ред. А.Н. Бакулев; 2-е изд. – Москва: Госмедиздат, 1958. – Том 4: Боголюбов – Везалий. – Стб. 758.

ВИМОГИ
до робіт, що подаються до збірника наукових статей “Феномен людини. Здоровий спосіб життя”

Загальні вимоги

1. До друку приймаються завершені неопубліковані статті за основними напрямками клінічної, профілактичної медицини, гігієни, феноменології людини, огляди літератури, рецензії, короткі повідомлення тощо.
2. Мова статей: українська, російська (для авторів з РФ), польська, чеська, словацька, англійська, французька, німецька.
3. Наукові статті повинні відповідати вимогам (Бюлетень ВАК України, 2003. – №1. – С.2).

Постановка проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Мета статті.

Виклад матеріалу з висновками.

Вимоги до оформлення статті

1. Обсяг статті до 10 сторінок включно з літературою, таблицями, рисунками та анотаціями.
2. Порядок оформлення першої сторінки статті: великими літерами друкується ініціали та прізвище автора (авторів); заголовок статті, нижче – анотація (до 600 знаків) українською, російською, англійською мовою та ключові слова (до п’яти).

Технічні вимоги щодо оформлення матеріалів

1. Статті подаються в електронному варіанті (Word 97-2003) та у друкованому вигляді.
2. Формат А4.
3. Таблиці подаються безпосередньо в тексті після абзаців, де на них вміщено посилання. Кожна таблиця повинна мати заголовок, який пишеться в окремому рядку над таблицею. Над заголовком в окремому рядку справа пишеться слово “Таблиця” та її порядковий номер (арабською цифрою). Примітки та виноски до таблиць подаються під ними.
4. Ілюстровані матеріали (фотографії, малюнки, креслення, діаграми, графіки тощо) позначаються як “Рис.” Подаються в тексті після посилання на них та нумеруються за порядком згадування у статті. Статті можуть містити хімічні та математичні формули. Розмір кегля тексту на ілюстраціях не більше 10 пт.
5. Список використаної літератури за алфавітом. Спочатку кирилицею, а потім латиницею в оригіналі (Бюлетень ВАК України. – 2008. – №3. – С. 9-13). Скорочення слів та словосполучень наводяться за стандартами “Скорочення слів та словосполучень на іноземних європейських мовах у бібліографічному описі друкованих творів” (ГОСТ 7.11-79 та 7.12-77), а також за ДСТУ 3582-97 “Скорочення слів в українській мові в бібліографічному описі”.
6. Відомості про автора (-ів) на окремому аркуші: прізвище, ім’я, по-батькові, науковий ступінь і звання, посада, місце праці, повна поштова адреса, телефон (код країни, код міста), e-mail.

Автори відповідають за точність викладених фактів, цитат, статистичних даних, географічних назв, власних імен.

Роботи, які не відповідають цим вимогам, редакція не приймає. Оригінали, не прийняті до опублікування, авторам не повертаються. Редакція залишає за собою право на їх наукове і літературне редагування. Гонорар авторам не виплачується. Публікація матеріалів у збірнику платна.

Матеріали до редакції також можуть надходити пересиланням на e-mail адресу:
dovrita@gmail.com
або безпосередньо Ю.М. Панишку +38(032)-275-56-45

Наукове видання

ФЕНОМЕН ЛЮДИНИ
Здоровий спосіб життя
Збірник наукових праць
Випуск 82 (148)

Видання здійснено частково за рахунок авторів, частково за допомогою спонсорів:
А.Л. Васильчука – канд. пед. наук, доцента, народного цілителя України

Комп'ютерна верстка і макетування: **Р.Т.Довбуш**

Підписано до друку 27.12.2018
Формат 60*84/8. Папір офсетний
Гарнітура Times New Roman

Ум. друк. арк.12 Фіз. друк. арк.13
Наклад 90 прим.